

គុំរិលមនុស្ស

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961129226

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961129226

วันที่	6	/	ก.พ.	/	2536
เลขทะเบียน	0929				
ชื่อ	๑๗				
พ.4679	2529				

คู่มือมนุษย์

ผลอากาศเอก หะริน หงสกุล
มอบให้ห้องสมเด็จฯ
อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจ

นายปรีชา พงศ์วิระ
ณ ฌาปนสถานวัดตรีทศเทพ
๒๗ มีนาคม ๒๕๒๙

รำลึกถึงพระคุณ

นับตั้งแต่นายปรีชา พงศ์วีระ ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2528 ได้มีท่านผู้มีเกียรติ ที่เคารพนับถือ ญาติ และมิตรสหายจำนวนมาก ได้กรุณามาเยี่ยมแสดงความเสียใจ และร่วมการระดมทรัพย์พวงมาลา และบริจาคเงินช่วยสมทบทำบุญ นับว่าเป็นเกียรติแก่นายปรีชา พงศ์วีระเป็นอย่างสูง และเป็นพระคุณแก่บุตร - หลานทุกคนเป็นอย่างยิ่ง

จึงขอถือโอกาสนี้กราบขอบพระคุณ สำหรับความกรุณาและความช่วยเหลือที่ท่านได้ให้แก่ครอบครัวของนายปรีชา พงศ์วีระ ตั้งแต่ต้นจนถึงวันฌาปนกิจ และขออภัยในความบกพร่องอันอาจจะเกิดขึ้นได้โดยไม่เจตนา

ด้วยกุศลผลบุญที่ท่านได้มอบให้นี้ ขอจงเป็นปัจจัยให้คุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพบูชาได้โปรดคุ้มครองรักษาให้ทุกท่านมีความสุขตลอดไป

เจ้าภาพ

ประวัติ
นายปรีชา พงศ์วีระ

พ่อ เกิดที่ตำบลตลาดน้อย อำเภอบางรัก กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2442 เป็นบุตร นายเชียว นางกิม อึ้งตระกูล มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 3 คน

เมื่ออายุได้ 6 ปี บิดาได้ถึงแก่กรรมลง เมื่อขาดบุพการีที่จะส่งเสีย พ่อจึงต้องช่วยเหลือตัวเองตั้งแต่นั้นมา โดยหารายได้จากการขายดอกไม้เป็นทุนศึกษาเล่าเรียน จนจบโรงเรียนพาณิชยการ และเข้าทำงานที่บริษัท แองโกลไทย จำกัด ที่ทำหน้าที่พระยานานถึง 30 ปี ต่อมาได้ย้ายมาทำงานที่บริษัท สยามออคิเด็ทซ์อิมพอร์ต จำกัด เมื่อบริษัท นี้เลิกกิจการ จึงได้มาเข้าทำงานที่แผนกชิปปิง บริษัท กมลสุโกศล จำกัด เป็นแห่งสุดท้าย

พ่อแต่งงานอยู่กับแม่ พร (สกุลเดิม ปิตะนิรานนท์ บุตรสาว ร้อยเอกขุนบัญชาการภูมิสถาน) มีบุตรธิดา 9 คน

ด้วยอุปนิสัยขยันขันแข็งประกอบกับมีลูกมาก ครอบครัวยิ่งใหญ่ จึงทำให้พ่อต้องทำงานหนักตลอดมา เพื่อความอยู่ดีกินดี ของลูก ๆ จนกลายเป็นความเคยชินของพ่อที่จะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ถึงแม้จะมีฐานะพอที่จะอยู่ได้โดยมิต้องทำงาน แต่พ่อก็ไม่ยอม ขอให้ได้ออกไปทำงาน ได้พบและร่วมรับประทานอาหารกับเพื่อน ๆ ร่วมงาน เท่านั้นดูจะเป็นความสุขที่สุดของพ่อ ความโอบอ้อมอารีของพ่อมิได้มีแต่เฉพาะกับลูกหลานเท่านั้น ยังรวมไปถึงเพื่อนร่วมงานด้วย พ่อ

จึงเป็นที่รักของเพื่อนทุกคน ทำให้พ่อมิได้รู้สึกลำบากหรือเบื่อหน่าย
ที่จะต้องออกไปทำงานทุก ๆ วัน ทั้ง ๆ ที่อายุ 85 ปีแล้ว ในที่สุด
ทนความรบเร้าด้วยความเป็นห่วงของลูกหลานไม่ได้ พ่อจึงออกจาก
งานมาอยู่กับบ้าน

ความเป็นคนขยันและไม่ยอมอยู่เฉย เมื่อมานั่ง ๆ นอน ๆ
อยู่กับบ้าน จึงทำให้พ่อเซื่องซึม หงอยเหงาไม่กระปี้กระเปร่าเหมือน
เดิม ความเจ็บไข้จึงเริ่มมาเยือน แต่ก็มีได้เป็นโรคร้ายแรง เพียงแต่
เป็นโรคของคนชรา คือความดันโลหิตสูง และเส้นโลหิตส่วนที่ไป
เลี้ยงสมองตีบ เลือดไปเลี้ยงสมองไม่พอ จึงทำให้เกิดอาการหน้ามืด
และหกล้มบ่อยครั้ง

ได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ โรงพยาบาล
พญาไท และได้ถึงแก่กรรมที่โรงพยาบาลศิริราช ด้วยเส้นโลหิตใน
สมองแตก จากไปด้วยอาการสงบ เมื่อวันอาทิตย์ที่ 8 ธันวาคม
2528 เวลา 05.20 น. สิริรวมอายุได้ 87 ปี

คุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์

ของพ่อและแม่พิมพ์ดีด

พ.ศ. ๒๕๒๖

คู่มือมนุษย์

ของพ่อพิมพ์ดีด

พ.ศ. ๒๕๒๖

พระราชนันทมุนี (ปัญญาชนนทิกขุ)
วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี

คุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์

ปาฐกถาธรรม โดย พระราชันนทมนี (ปัญญานันทภิกขุ)

ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๒๕

ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย

ณ บัดนี้ถึงเวลาของการฟังปาฐกถาธรรมะ อันเป็น
หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ขอให้ทุกท่านอยู่
ในอาการสงบ ตั้งใจฟังด้วยดี เพื่อให้ได้ประโยชน์อันเกิด
ขึ้นจากการฟัง ตามสมควรแก่เวลา

วันนี้ เป็นวันอาทิตย์สุดท้ายของเดือนตุลาคม เป็น
วันที่ ๓๑ พรุ่งนี้ก็เป็นวันขึ้นเดือนใหม่ต่อไป ระยะเวลาผ่านมา
โดยลำดับ นับได้วันหนึ่ง เจ็ดวัน หนึ่งเดือน หนึ่งปี ระยะเวลา
ที่ผ่านไปนั้น ไม่ได้ผ่านไปแต่เวลาเฉย ๆ แต่ทำชีวิตของเรา
ให้ผ่านไปกับเวลาด้วย พระผู้พระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ว่า
เวลาย่อมเคียงกัมนั้ตัวมันเอง และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

สรรพสิ่งทั้งหลายขึ้นอยู่กับเวลา เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งนั้นก็ผ่านไป เรื่อยไป ๆ คือเปลี่ยนไปโดยลำดับ จากความเป็นน้อย ๆ แล้วก็ค่อยเติบโตขึ้น ๆ จนกระทั่งเต็มที่ แล้วต่อจากนั้นมันก็ไม่เจริญเติบโต มีแต่ว่าเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อม โดยเฉพาะชีวิตของคนเรานั้น มีการเกิดขึ้น แล้วก็มีการแตกดับไปในที่สุด เหมือนกันหมดทุกคนไม่มีข้อยกเว้น

เมื่อสิ้นเดือนหนึ่งเราก็ควรจะได้นั่งคิดว่าชีวิตของเราได้ผ่านไปอีกเดือนหนึ่งแล้ว เดือนนี้เราได้กระทำอะไรบ้าง ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ตนแก่ท่าน แก่ชาติ แก่พระศาสนา อันเป็นส่วนรวม เป็นเรื่องที่เราจะได้พิจารณาไตร่ตรอง มองดูตัวเองให้รู้จักตัวเอง ให้รู้จักสิ่งที่มีมันเกิดขึ้นในตัว ให้รู้สาเหตุของสิ่งนั้น แล้วให้รู้ว่าเราจะแก้ไขสิ่งนั้นโดยวิธีใด

ชีวิตของคนเรานั้นจะต้องอยู่ด้วยการปรับปรุงแก้ไข ถ้าไม่มีการปรับปรุงแก้ไขแล้ว ชีวิตจะไม่สมบูรณ์

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงสอนเราให้พิจารณาตัวเอง ตักเตือนตัวเอง แก้ไขตัวเอง ในเวลาสิ้นวันหนึ่งก็ต้องมีการมองดูตัวเอง สิ้นสัปดาห์หนึ่งก็ต้องมองดูตัวเอง สิ้นเดือนหนึ่งก็ต้องมองดูตัวเอง สิ้นปีก็ต้องมองกันเป็นการใหญ่

เพื่อสำรวจผลงาน การประพฤติปฏิบัติ ก้าวไรของชีวิต
ทั้งที่เป็นวัตถุ ทั้งที่เป็นจิตใจ ในรอบหนึ่งปีนั้น เพื่อให้รู้ว่าเรา
ได้กำไรหรือว่าเราขาดทุนป็นปี

ชีวิตใดเป็นชีวิตที่มีกำไรก็ควรชื่นอกชื่นใจ ชีวิตใด
เป็นชีวิตขาดทุนก็ควรจะได้เตือนตัวเองว่า ฉันเกิดมาทำไม
ฉันมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร สิ่งที่ดีที่สุดที่ฉันควรจะประพฤติ
ปฏิบัติในชีวิตประจำวันคืออะไร ฉันได้กระทำสิ่งนั้นอย่าง
สมบูรณ์เรียบร้อยแล้วหรือไม่

เช่น เราเกิดมาเป็นคนไทย เราก็ควรจะได้พิจารณา
ตัวเองว่า เรามีความเป็นไทยขนาดไหน ความเป็นไทยนั้น
ไม่ใช่เป็นโดยเชื้อชาติ ไม่ใช่เป็นโดยสัญชาติ แต่เป็นโดย
จิตใจ คือจิตใจมีความเป็นไทยหรือไม่ ความเป็นไทยทาง
จิตใจนั้นก็อยู่ที่ว่าจิตใจเราเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของ
อะไร ๆ เช่น ไม่เป็นทาสของการพนัน ไม่เป็นทาสสิ่ง
เสพติดทุกประเภท ไม่เป็นทาสของการคบคนผิด ไม่เป็น
ทาสของความสนุกสนานในยามราตรี ไม่เป็นทาสของ
ความมัวเมาสนุกสนานประเภทสิ้นเปลืองเงินทองไม่ได้
เรื่อง ได้แต่หน้า แต่ว่ากระเป๋ามันแฟบลงไป ไม่เป็นทาส
ของความเกียจคร้าน อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นไทในแง่หนึ่งแล้ว

แล้วเราก็ไม่เป็นทาสของกิเลสประเภทอย่างหยาบ
อย่างกลาง อย่างละเอียด อย่างหยาบก็คือ โสภะ ความ
อยากได้ในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น โทสะ จิตคิดประทุษ
ร้ายเบียดเบียนผู้อื่น โมหะ คือความหลงไหลมัวเมา ไม่รู้
ไม่เข้าใจในเรื่องอะไร ๆ ถูกต้องตามสภาพที่เป็นจริง
นี่เป็นตัวกิเลสที่เป็นเหตุให้ใจเศร้าหมอง

คนมีความโลภย่อมฆ่าคนได้ มีความโกรธก็ฆ่าคนได้
มีความหลงก็ฆ่าคนได้ คนมีความโลภลักขโมยของเขาก็ได้
มีความโกรธเกลียด จะทำลายมัน ไปลักขโมยของเขาก็ได้
มีความหลงก็ไปทำความผิดอย่างใดก็ได้ อันนี้เป็นความ
เสียหายแก่ชีวิตการงานด้วยประการต่าง ๆ

เราจึงไม่ควรจะได้ประพฤติกฎปฏิบัติในสิ่งอันเป็น
ความผิดความเสียหายเหล่านั้น เราต้องอยู่อย่างไท เรา
ไม่เป็นทาสสิ่งใด ๆ และโดยสิ่งเฉพาะหน้า คือเราไม่เป็น
ทาสอารมณ์ที่มากกระทบ รูปกระทบตา เสียงกระทบหู
กลิ่นกระทบจมูก รสกระทบลิ้น โผฏฐัพพะกระทบกาย
ประสาท ใจก็ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น ความไม่
เป็นทาสก็คือไม่ยินดีในสิ่งนั้น ไม่ยินร้ายในสิ่งนั้น ความ
ยินดีก็เป็นเหตุให้เป็นทาส ความยินร้ายก็เป็นเหตุให้เป็น

ทาส ความไม่เป็นทาสก็คือความไม่ยินดียินร้าย ไม่ยินดี
ยินร้ายก็เพราะว่ามีสติ มีปัญญาเป็นเครื่องกำกับจิตใจ
เราไม่ปล่อยตัวปล่อยใจไปตามอารมณ์ที่มากระทบ เรียก
ว่าเป็นตัวเองอยู่ตลอดเวลา

ความเป็นตัวเองนั้นเป็นวาจาสมมุติ เป็นคำพูดที่เรา
พูดเปรียบเทียบกับ "เป็นตัวเอง" เป็นตัวเองของชาวบ้านมัก
จะก่อปัญหา เป็นตัวเองที่ไรเกิดเรื่องทุกที เพราะเป็นตัวเอง
ในรูปเป็นทาสกิเลส ไม่เป็นตัวเองในรูปของความเป็นไท
เช่นคนบางคนมีความโกรธขึ้นมาแล้วก็พูดคำหยาบ แล้วก็
พูดว่า "มึงไม่รู้จักกูหรือ" นั่นกู กู กูตัวนั้นไม่ใช่กูตัวแท้
ไม่ใช่ตัวเอง "ตัวเอง" นั่นคือความสะอาด คือความสงบ
สว่างทางจิตใจ สภาพจิตเดิมแท้แม้สะอาด ไม่เศร้าหมอง
ไม่มีดมัว ไม่เร่าร้อน ถ้าเราเป็นตัวเองก็อยู่ในสภาพสงบ
ไม่ขึ้นไม่ลงกับอารมณ์ที่มากระทบ อย่างนั้นเรียกว่าเป็น
ตัวเอง เป็นไทแท้

คนเป็นตัวเองต้องประพฤติธรรม ไม่ประพฤติธรรม
ก็เป็นตัวเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเราสำนึกว่าเราเป็นไท
เราก็ต้องคิดว่าเราจะต้องเป็นตัวเอง ตัวเองโดยสมมุติ ตัวแท้
ตัวจริงมันหาไม่ มันมีแต่สิ่งทั้งหลายปรุงแต่งกันเข้า ไหล

ไปตามอำนาจสิ่งที่เข้ามาปรุงมาแต่ง ไม่มีอะไรที่เป็นเนื้อแท้ ร่างกายเรานี้ก็ไม่ใช่ของแท้ มันเป็นของผสมทั้งนั้น ของผสมจากดิน จากน้ำ จากไฟ จากลม ผสมกันเข้า ถ้าเราแยกส่วนร่างกายออกไปเป็นอาการ ๓๒ แยกเป็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ตับ ปอด ใส้ใหญ่ ใส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า มันสมอง ในกระโหลกศีรษะ

นี่คือการแยกออก แยกออกแล้วเราก็ไม่มีตัวอะไร แต่ว่าคนเราไปติดสิ่งที่เราสมมุติว่าเป็นตัวเป็นคน เมื่อติดตัวนั้นก็เรียกว่าเกิดอัตตา อัตตวาทุปาทาน การยึดมั่นในตัวตน พอมีตัวตนก็ยึดมั่นในกาม ยึดมั่นในภิกษุ ยึดมั่นในศีลพหตปรามาส อะไรในรูปต่าง ๆ อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตด้วยประการต่าง ๆ ล้วนแต่ว่าไม่เป็นตัวเองทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเราจึงจะต้องสำนึก และควรจะได้ปฏิบัติตนให้เป็นตัวของตัวเองไว้ตลอดเวลา อย่าให้เป็นอะไรอื่นไป จึงเรียกว่าเป็นโทสมชื่อ เป็นโทสมนาม

เราเป็นมนุษย์ มนุษย์ต้องเป็นผู้มีใจสูง “มนุษย์” กับ “คน” ไม่ตรงกัน ไม่เหมือนกัน คนนั้นเพียงแต่ว่าเกิด ออกมาร้องเหมือนเสียงคน ก็เรียกว่าคนได้แล้ว ถ้าร้อง

เหมือนเสียงสุนัขก็เรียกว่าเป็นสุนัขไป ร้องเหมือนเสียง
แมวก็เป็นแมวไป แต่ถ้าร้องเป็นแบบคนก็เรียกว่าคน คน
เกิดมาแล้วจะต้องปรับปรุงชีวิตจิตใจ เพื่อความเป็นมนุษย์

“มนุษย์” แปลว่า ผู้มีใจสูง สูงด้วยอะไร สูงด้วย
คุณธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนจิตใจ เอาศีลมาค้ำจุนจิตใจ
เอาธรรมมาค้ำจุนจิตใจ เอากฎหมายมาค้ำจุนจิตใจ เอา
วัฒนธรรมอันดีงามมาค้ำจุนจิตใจ จิตของบุคคลใดมีความ
ละเอียดบอบ มีความกลัวบอบ มีความอดทน มีความสงบ
เสถียร ผู้นั้นชื่อว่ายกฐานะทางจิตใจขึ้นสู่ความเป็น “มนุษย์”

มนุษย์ต้องมีคุณธรรมหลายประการ คือมนุษย์ไม่
ฆ่าใคร มีน้ำใจเมตตาปราณีต่อมนุษย์ทั้งหลาย ต่อสัตว์ทั้ง
หลาย มนุษย์ไม่ลักของของใคร ๆ แต่เป็นผู้พอใจในสิ่ง
ที่ตนทำมาหาได้ ไม่เห็นของคนอื่นว่าดีกว่าของตัวเอง ไม่
เอาของใครมาเป็นปัจจัยเครื่องยังชีพ มนุษย์เป็นผู้ไม่
ประพฤติดีในความรักใคร่ ไม่มัวเมาในกาม ไม่ไป
เที่ยวแสวงหาความสุขนอกบ้าน พอใจในคู่ครองของตน
มีหนึ่งก็พอใจในหนึ่ง ไม่ใช่มีหนึ่งแล้วไปเที่ยวหาที่อื่นให้มัน
เป็นสอง เป็นสาม

ได้พบครอบครัวที่มีปัญหาอย่างนี้มาบ่อย ๆ แม่บ้าน
มาบอกให้ทราบมีความทุกข์ ตามไปถามมาก็ทุกข์เพราะว่า
พ่อเจ้าประคุณพ่อบ้านนั้น ไปมีเมียอีกคน แล้วก็ไปหลง
ไหลมัวเมาในคนที่ได้ใหม่ เป็นเหตุให้ไม่กลับบ้าน ไม่สนใจ
ในเรื่องการเป็นอยู่ของลูก มัวเมาในกามที่แม่คนนั้นมา
บ่าเรอให้ด้วยความยั่วยวนชวนใจ

อันผู้หญิงที่เป็นเมียน้อยเขานั้นมักจะทำตนเป็นคน
เก่งกว่าเมียหลวง เพราะเขารู้ว่ามีเจ้าของ จะต้องทำทุก
ประการเพื่อให้ติดอกติดใจ ยั่วยวนชวนชมด้วยประการ
ต่าง ๆ ผู้ชายก็เลยหลงไหลมัวเมาไปในสิ่งนั้น สิมบ้านเดิม
คนเดิมก็มีความทุกข์มีความเดือดร้อน เพราะผู้หญิงนั้นเขา
มีคติในใจว่า เสียทองเท่าหัว ไม่ยอมเสียหัวให้ใคร ก็เลย
มีความทุกข์ ทุกข์เกิดจากอะไร ทุกข์จากความยึดถือว่า
หัวกู หัวกู นี้อง ที่นี้เราก็เป็นทุกข์ คนอื่นเอาไปเราก็เสียตาย
เราก็มีความทุกข์ความเดือดร้อนใจ

แต่ถ้าเราทำใจเฉย ๆ เสียบ้าง ช่างหัวมันใครอยากจะได้ก็เอาไป แล้วอย่าไปโกรธอย่าไปเกลียด อย่าไปดูไปว่า
เขากลับมาก็ต้อนรับด้วยความเย็นใจ พุดจากันดี ๆ แสดง
อาการทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ เอาชนะกันด้วยความดี ดีกว่าชนะ

กันด้วยลมเพชรหึง อันจะพัดให้ตัวพังบ้านพัง ครอบครวั
พังทลายไป ลมเพชรหึงนี้มันร้ายนัก อย่าให้มันพัดขึ้นใน
ใจของเราเป็นอันตราย เมื่อเขาไปมีแล้วก็ต้องปล่อยไปก่อน
วันหนึ่งเขาก็จะเบื่อแล้วกลับมาหาเราเอง แต่ถ้าเราดูว่า
ผู้เป็นเมียน้อยเขาได้ใจเขาดีใจว่ายั่วเมียหลวงให้โกรธได้
ให้เคืองได้ ใจให้ผิดปกติได้ เขาก็ยิ้มสบาย ๆ เพราะเขา
ได้พระเอกไปกกไปกอด เราก็นอนทอดถอนใจอยู่คนเดียว
อันนี้เป็นความทุกข์

ถ้าจะแก้ทุกข์เรื่องนี้ เราก็ต้องทำใจเย็น ๆ ทำไม่รู้
ไม่ชี้ เวลาคุณกลับมาบ้านก็ออกไปต้อนรับ เอาอกเอาใจ
ปฏิบัติวัตรตากทุกสิ่งทุกประการ ให้ชื่นอกชื่นใจ ของมัน
เก่าเคยอยู่กันมาก่อนเมื่อทำตืออย่างนี้ก็เกิดความเห็นอกเห็น
ใจกัน ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้อะไรอย่างนี้จึงจะเอาชนะกันได้
ได้เคยแนะนำเคยสอนไปในรูปอย่างนี้ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหา

แต่ว่าผู้ชายเรานี้ก็เหมือนกัน อย่าสร้างปัญหา ให้ถือ
ศีลข้อที่สามให้เคร่งครัด อย่าไปเที่ยวกำเกินอะไร ๆ อย่า
ไปเที่ยวบาร์ อย่าไปเที่ยวไนท์คลับ สถานที่ท่องเที่ยวใน
ยามราตรี อย่างมองผู้หญิงอื่น ว่าสวยกว่าเมียตน แต่ให้มอง
เห็นว่าก็เป็นธรรมดาเท่านั้น หรือว่าให้พิจารณากรรมฐาน

๕ ประการเสียบ้าง ที่เวลาบวชพระอุปัชฌาย์ท่านสอนให้พิจารณาว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นสิ่งปฏิฆูลน่าเกลียด ไม่น่ารักไม่น่าพอใจ เพราะมันสกปรก

ผมบนหัวก็สกปรกจึงต้องสระต้องล้าง ต้องใส่น้ำมัน ต้องใส่อะไรหลายอย่าง เขาโฆษณาเรื่องบนศีรษะมากมาย หากินจากศีรษะคนได้สบาย สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดเป็นปัญหาสร้างความทุกข์ความเดือดร้อน เราก็ควรพิจารณาผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้เห็นว่าเป็นของไม่สะอาด น่าเกลียด ไม่น่ารักไม่น่าชม มองไปในแง่ที่น่าเกลียด ไม่น่ารักไม่น่าชม ความจริงมันก็สกปรกจริง ๆ ผมบนศีรษะทำไมต้องสระบ่อย ๆ ทำไมต้องใส่น้ำหอม น้ำหอมก็คือยาดับกลิ่นนั่นเองเอามาใส่ไว้เพื่อไม่ให้กลิ่นเหม็นปรากฏ

ฟันในปากดีแต่เขายังไม่ได้เคี้ยวกินอะไรสักหน่อย แต่ว่ามันก็สกปรก ถ้าปากคุยกับใครก็ต้องเอามือป้องปาก เพราะมีกลิ่นไม่สะอาด อันปรากฏอยู่ในปากของเรา ทำให้เราเกิดปัญหา มองเห็นว่ามันสกปรก ฟันก็สกปรก ปากก็สกปรก เล็บก็สกปรก ผิวหนังก็สกปรก ต้องอาบน้ำบ่อย ๆ เหยื่อออกเมื่อใดก็ต้องไปอาบน้ำ

แล้วให้นักดูว่าของในร่างกายมนุษย์เรานี่ ถ้าไหล
ออกมาจากรูไหนก็ตาม มีอะไรสะอาดบ้าง ออกมาทางตา
เป็นขี้ตา น้ำรักใหม่ ออกมาทางหูเป็นขี้หู น้ำรักใหม่ ออก
มาทางจมูกเป็นน้ำมูก น้ำรักใหม่ ออกมาทางปากเป็น
น้ำลาย น้ำรักใหม่ เป็นลมหรือน้ำรักใหม่ ออกมาทางชุมชน
เป็นเหงื่อ เหงื่อทั้งตัวนี้น่ากอดน่าจูบน่าลูบน่าคล้ำใหม่
ออกมาทางทวารเบาเป็นปัสสาวะเหม็นหนึ่ง ออกมาทาง
ทวารหนักก็เป็นอุจจาระ ไม่มีใครอยากเข้าใกล้

ให้นักถึงกลิ่นถึงรูปของสิ่งเหล่านี้ อารมณ์ทางกาม
ก็จะบรรเทาเบาบางลงไป แล้วก็เกิดความสบายใจ อันนี้
แหละเป็นเครื่องมือปราบกามคุณ ที่มันเกิดขึ้นในใจ เราจะ
อยู่โดยไม่ต้องไปประพาศุติศุคในทางกาม

เช่นคนหนุ่มยังมีได้แต่งงาน อยากจะได้ผู้หญิงสาว
ที่บริสุทธิ์ แต่ตัวนั้นสกปรกเต็มที ทำอะไรที่โหดมาเท่าไร
แล้วก็ไม่รู้ แต่ว่าอยากจะได้ผู้หญิงที่บริสุทธิ์ เมื่อเราอยากได้
คนบริสุทธิ์ เราก็ต้องบริสุทธิ์มันจึงจะคู่ควรกัน นี่ของเรา
สกปรก แล้วจะได้ผู้หญิงที่บริสุทธิ์ มันก็ไม่ยุติธรรม ถ้า
จะให้ยุติธรรมเราต้องรักษาวลสงวนตัวไว้ อย่าเที่ยวอย่าเตร
แล้วการไปเที่ยวเตร่อย่างนั้นก็เรียกว่าผิดในกาม เพราะ

ไปส่งเสริมสิ่งชั่วร้ายในสังคม คนหนุ่มไปเที่ยวบาร์เที่ยวไนท์คลับ เที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวยามราตรีนั้น คือทำชั่วทำร้าย เพราะเราไปส่งเสริมสิ่งชั่วร้าย

เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า ต้องเกลียดความชั่ว เกลียดคนชั่ว เกลียดสถานที่ชั่ว ๆ เราจะส่งเสริมคนดี ส่งเสริมสถานที่ดีที่งาม เราจะไม่ส่งเสริมสิ่งชั่วสิ่งทรามเป็นอันขาด เพราะมันจะเป็นเหตุให้เกิดปัญหา คือความทุกข์ ความเดือดร้อนขึ้นในชีวิตด้วยประการต่าง ๆ อันนี้เป็นเรื่องที่เราจะได้พิจารณาไว้เพื่อเป็นอาวุธประหัตประหารความรู้สึกรบกวนใจในทางกามารมณ์ เราก็จะเป็นมนุษย์สมบูรณ์

มนุษย์สมบูรณ์นั้นแม้จะมีครอบครัว เขาต้องเสพกามภรรยาก็เพียงมีพีชมีพันธุ์ไว้สำหรับสืบสกุลเท่านั้น ถ้ามีพอสมควรแล้วเขาก็พูดกันว่า เราต่อไปนี้อยู่กันอย่างเพื่อน ไม่อยู่กันอย่างสามีภรรยา แต่เราอยู่อย่างเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เราอยู่เพื่อลูกของเรา เราจะไม่ต้องเสพกามารมณ์กันอีกต่อไป เรามาประพฤติพรหมจรรย์ อยู่ด้วยกันตามฐานะของเพื่อนผู้สนิทสนมกัน ช่วยเหลือกันชีวิตครอบครัวก็จะเรียบร้อย ไม่สร้างปัญหา ไม่สร้าง

ความทุกข์ให้เกิดขึ้นในครอบครัวเพราะเราอยู่โดยธรรม

เหมือนกับท่านมหาตมะคานธีผู้ยิ่งใหญ่ของประเทศอินเดีย เมื่อท่านตัดสินใจว่าจะประพฤติพรหมจรรย์ “พรหมจรรย์” ก็คือการครองชีวิตที่บริสุทธิ์ ไม่แตะต้องสตรีเพศ ไม่มัวเมาในกามารมณ์ ท่านก็บอกภรรยาว่าเรามีลูกพอแล้ว เราต่อไปนี้อยู่กันอย่างพื่ออย่างน่อง จะไม่แตะเนื้อต้องหนังกันอีกต่อไป เราจะไม่อยู่อย่างสามีภรรยา ภรรยาก็ตกลงใจในการเป็นอยู่อย่างนั้น แล้วท่านครองชีวิตอย่างสะอาด มีจิตใจมั่นคงอยู่ในศีลอยู่ในธรรม มีความซื่อสัตย์ มีการบังคับตัวเอง มีความอดทน มีน้ำใจเสียสละ สิ่งใดที่ไม่ดีไม่งามแล้ว ท่านไม่แตะต้องเป็นอันขาด แม้ว่าสิ่งนั้นจะมีมูลค่ามหาศาล ถ้าใครเอามาให้ท่าน ท่านมองเป็นกรวดเป็นทราย ไม่ปรารถนาอยากได้

นั่นแหละคือนักการเมืองตัวอย่างในโลกนี้ เป็นนักการเมืองที่ไม่เอา มีแต่เรื่องที่จะให้ทำเฉยๆ ใครจะมาชวนให้ท่านทำอะไรในทางเหลวไหล ท่านไม่เอาด้วยเป็นอันขาด เพราะท่านถือธรรมะ ถือศีลจะ ถือธรรมะ ถือศีลจะ ชีวิตก็เจริญก้าวหน้า

เมืองไทยเราเนี่ย ถ้าคนอย่างคานธีมาเกิด บ้านเมืองจะสงบเย็น จะเจริญก้าวหน้ามากกว่านี้ เราจึงควรจะได้เอาตัวอย่างคนเหล่านั้นมาส่งเสริมจิตใจของเราไว้ อย่าให้จิตใจของเราตกไปสู่ความชั่วความร้าย เราอยู่ด้วยความรัก เราอยู่ด้วยความขยันในการปฏิบัติงาน เราอยู่ด้วยความมกน้อยในทางกาม พอใจในคู่ครองของตนเท่านั้น ไม่ส่งเสริมสิ่งชั่วยุคามารมณ

เดี๋ยวนี้มีคดีอุกฉกรรจ์มหันตโทษประเภทหนึ่ง คือการข่มขืนชำเราหญิง แล้วก็ฆ่ากันเลยทีเดียว อันนี้มันเกิดจากอะไร ก็เกิดจากสิ่งชั่วยุคประเภทต่าง ๆ ทางจอโทรทัศน์ ทางหน้าหนังสือพิมพ์ หนังสืออ่านเล่น แม้การชายของก็ต้องทำภาพประเภทโป๊ให้คนดู เจ้าหน้าที่ไม่ต่อว่าต่อขาน ไม่ปรับปรุงแก้ไข แล้วคนก็เกิดอารมณ์ร้อนขึ้นมา เจอใครในที่เปลี่ยวเขาก็ใจดำยิ่งกว่าสุนัขเสียด้วยซ้ำไป

สุนัขมันเจอตัวเมียมันก็ไม่ทำอะไรอย่างนั้น มันต้องเข้าไปดมไปเลีย ถ้าตกลงปลงใจด้วยจึงจะลงมือกัน ถ้าตัวเมียทำท่าไม่ปลงใจมันก็ไม่ยุ่งเหมือนกัน สัตว์เดรัจฉานมันยังไม่ข่มขืนกันอย่างนั้น แต่คนเราที่เกิดมาเป็นคนขาดคุณธรรมแห่งความเป็นมนุษย์ จึงมีจิตใจดำกว่าสัตว์เดรัจฉาน

ฉาน อันนี้เป็นเรื่องที่น่าคิด ในสังคมยุคปัจจุบัน เราจึงควร
จะมาเป็นมนุษย์ด้วยการรักษาจิตใจในแง่นี้ได้

มนุษย์มีปกติพูดจาอย่างไร คนเรามีปาก ปากมีไว้
พูด พูดเรื่องที่เป็นสาระเป็นแก่นเป็นสาร เราจะไม่พูดสิ่ง
เหลวไหล เราจะพูดแต่เรื่องที่ดีที่งาม พูดอย่างไรเรียกว่า
พูดดี คือพูดเป็นสุภาษิต “สุภาษิต”คือพูดดี “พูดดี”ก็คือพูด
เรื่องจริง เรื่องแท้ พูดคำอ่อนหวาน พูดคำสมานสามัคคี
พูดคำที่มีประโยชน์แก่ผู้พูดผู้ฟัง อย่างนี้เรียกว่า“พูดดี”
มีคุณค่า ถ้าเราพูดคำโกหก พูดคำที่ไม่เป็นสาระ เพื่อเจ้อ
เหลวไหล พูดคำหยาบไม่สบายหู ก็เป็นคำพูดที่ไม่น่าฟัง
เป็นคำพูดที่ไม่เป็น“สัมมาวาจา”ไม่เป็น“สุภาษิต” พระผู้
มีพระภาคเจ้าทรงดิเตียน

พระองค์ได้ตรัสเตือนว่า ฟังเปล่งวาจางาม คือให้พูด
วาจาที่ไพเราะนิ่มนวลชวนฟัง แล้วเป็นประโยชน์ ถ้าวาจา
ใดไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นคุณเป็นคำ ไม่ควรจะพูดวาจา
เช่นนั้น ควรจะนั่งสงบ ๆ เสียดีกว่า ปากเราถ้าเปิด เปิดให้
เป็นคำจริง คำอ่อนหวานสมานสามัคคี คำที่มีประโยชน์
เพราะลิ้นคนนี้ใช้ประโยชน์ก็ได้ ทำลายก็ได้

ลีนทำลายคนก็ได้ ใช้ประโยชน์ก็ได้ ถ้าทำลายคือ
พุดจากตากถางให้เป็นไปในทางทำลาย เหมือนสุนทรภู่พุด
ไว้ในเรื่องพระอภัยมณีว่า“จำจะพลีชีวิทาเป็นอาวุธ
ไปฆ่าบุตรเจ้าลงกาให้อาลัย” นางวาริ นางวารินี่เป็นยักษ์
เมืองลงกา เป็นยักษ์ เป็นคนป่าเถื่อนสักหน่อย แต่ได้เข้ามา
อยู่ในบ้านในเมือง แล้วเมื่อเขาจับอุศเรนมาได้ มาขังไว้
นางก็คิดว่าจะไปฆ่าด้วยอาวุธคือลีน คือไปพุดตากถางให้
เจ็บอกเจ็บใจรำคาญ แล้วอัดอันตันใจแล้วก็ตายไปเองแหละ
นี่เขาเรียกว่าฆ่าด้วยลีน

คนเรามากันด้วยลีนนี้บ่อย ๆ คือใช้ลีนฆ่ากัน ยุให้คน
แตกกัน ให้ไม่รักกัน ให้สามัคคีกัน ก็ใช้ลีนทั้งนั้น พวก
ทูตบางที่ใช้ลีนให้สองประเทศแตกกัน เพื่อจะได้รบกัน
แล้วตัวก็จะได้ประโยชน์ เรียกว่าทูตไม่มีสัมมาวาจา ก็มี
เหมือนกัน โลกนี้มันเต็มไปด้วยความสับสนโกลาหล
ลงกัน หน้าไหว้หลังหลอกกัน จึงได้กระทำกันในรูปเช่นนั้น
อันเป็นการสร้างปัญหา ให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยประการ
ต่าง ๆ

เราที่เป็นพุทธบริษัท จึงควรจะได้ทำตนให้เป็น
มนุษย์ด้วยวาจา หัดพูดคำจริง คำอ่อนหวาน คำสมานสา-

มดคี คำที่มีประโยชน์ เวลาเราพบใครเราควรจะพูดจาแนะนำพร่ำเตือนคนเหล่านั้น ให้มีความสำนึกในความเป็นไท ให้มีความสำนึกในความเป็นมนุษย์ ให้มีความสำนึกในหน้าที่การงานอันตนจะพึงประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ก็จะเกิดคุณค่าแก่บุคคลผู้นั้น ไปไหน ไปเพื่อพูดให้คนได้ประโยชน์ เรียกว่าเป็นคนปากหอม ถ้าเราพูดสิ่งไม่ดี เราก็เป็นคนปากเหม็นไป คนปากเหม็นนี่เหม็นไปไกลตั้งร้อย ๆ กิโลเมตร เพราะชื่อมันดังไปในทางชั่ว ไม่ดี อันนี้ก็เรียกว่าเป็นมนุษย์ด้วยวาจา

เป็นมนุษย์ด้วยใจ ก็คือว่าต้องเป็นคนมีสติมีปัญญา คอยควบคุมจิตใจไว้ ไม่ให้ถูกความโลภครอบงำ ไม่ให้ความโกรธครอบงำ ไม่ให้ความหลงครอบงำ ไม่ให้พยายามเอาชนะใจของคนอื่นครอบงำ ไม่ให้ความริษยาครอบงำจิตใจ พยายามรักษาจิตใจของตนไว้ ไม่ให้ถูกครอบงำด้วยอำนาจกิเลสประเภทใด ๆ เป็นอันขาด ก็ถือว่าเป็นมนุษย์สมบูรณ์

มนุษย์สมบูรณ์นั้นต้องมีธรรมะ ธรรมะเท่านั้นทำคนให้เป็นมนุษย์ ธรรมะเท่านั้น ทำคนให้วิเศษกว่าสัตว์เดรัจฉาน ถ้าเราไม่มีธรรมะ เราก็มีภาวะเหมือนสัตว์เดรัจฉาน

งาน เพราะเรากินอาหาร เราเสพเมถุน เราหลับนอน เรากลัวภัย เหมือนกันกับสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานมันก็กินอาหารตามประเภทของมัน มันเสพเมถุนสืบพีชสืบพันธุ์กันในบางฤดูไม่เหมือนมนุษย์เสพกันตลอดเวลา แล้วมันก็หลับนอนพักผ่อน มันกลัวภัย สืบอย่างนี้ในคนในสัตว์มีสภาพเหมือนกัน แต่ว่าคนเรานั้นวิเศษกว่าสัตว์เดรัจฉานตรงไหน ตรงที่มีคุณธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนจิตใจ มีธรรมะเป็นเครื่องค้ำจุนจิตใจ จึงเรียกว่าเป็นมนุษย์สมบูรณ์ มนุษย์สมบูรณ์มันเป็นกันอยู่ตรงนี้

เพราะฉะนั้นเราควรจะพิจารณาว่า ในรอบเดือนที่ผ่านมาเราเป็นมนุษย์เท่าใด เป็นอะไรอื่นบ้างไหม ถ้าพลาดจากมนุษย์ ก็เป็นสัตว์เดรัจฉานก็ได้ เป็นสัตว์นรกก็ได้ เป็นเปรตก็ได้ เป็นอสุรกายก็ได้ เป็นผีก็ได้ เป็นไปได้อันนั้น

ความเป็นทั้งหลายนั้นมันเป็นอยู่ที่ไหน ก็เป็นอยู่ที่ใจของเราแหละ ใจเราเปลี่ยนสภาพไปได้ ถ้าเปลี่ยนไปในทางต่ำ ก็เรียกว่าตกอบาย “อบาย” ก็คือสัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก เปรต อสุรกาย ผี นี่เขาเรียกว่า “อบาย” คือสภาพที่ไม่สบาย เกิดขึ้นในจิตใจ

คนเราเป็นสัตว์เครื่องงานก็เป็นตรงที่โง่งนั่นเอง โง่งแล้ว เป็นสัตว์เครื่องงาน ท่านลองเอาไปพิจารณาดูซิ ท่านเป็น ใหม่ เช่นเราไปเล่นการพนัน นี่เราโง่ง เราดื่มสุราเมรัยนี่เรา โง่ง เราไปเที่ยวตามบาร์ ตามไนท์คลับยามค่ำคืน นี่เรา โง่ง เราไปเดินตามหลังความชั่ว ส่งเสริมความชั่วร้ายใน สังคม เช่นเป็นเจ้าของที่เลี้ยงคนชั่วไว้ ส่งเสริมความชั่ว มันโง่งกันทั้งนั้น หรือว่าเราสนุกสนานแบบสิ้นเปลืองเงิน ทองจนหมดเนื้อหมดตัว มันก็อยู่ในประเภทโง่ง คนก็ยก- คร้านการงานนี่ก็โง่ง ปล่อยให้กิเลสครอบงำจิตใจจนไม่เป็น ผู้เป็นคน นี่มันก็โง่ง ความโง่งนั่นแหละคือสัตว์เครื่องงาน

ที่เขาเรียกว่าเกิดเป็นสัตว์เครื่องงาน ไม่ต้องตายแล้ว ไปเกิดหรือตายแล้วไปเกิดมองไม่เห็น ไม่รู้ว่ามาตัว ไหนเมื่อก่อนมันเคยเป็นใครมาบ้าง เราไม่รู้ หรือแมวตัว ไหนเคยเป็นใครมาบ้าง หรือม้าตัวใดมันเคยเป็นทหารม้า มาก่อน เราไม่รู้ เรามองไม่เห็น แต่ที่เรารู้ว่าจิตใจคนนั้น เป็นสัตว์เครื่องงาน เพราะคิดโง่ง ๆ ทำโง่ง ๆ พุคโง่ง ๆ ชอบ ไปสู่สถานที่โง่ง ๆ ชอบคบกับคนที่ไม่ดีไม่งาม ก็เรียกว่า เป็นสัตว์เครื่องงานในสภาพของร่างกายคน จิตใจมันต่ำ มีสภาวะเป็นสัตว์เครื่องงานอย่างนี้ คือความโง่งนั่นเอง และ

เมื่อเราโง่เราก็ทำผิด เมื่อเราทำผิดเราก็ร้อนอกร้อนใจ
ความร้อนอกร้อนใจนั่นแหละคือความเป็นสัตว์นรก

นรกคือความร้อน ภาพเมืองนรกก็คือแผ่นเหล็กถูก
เป็นเปลวอยู่ข้างล่าง อยู่ข้างบน อยู่ข้างขวา อยู่ข้าง
ซ้าย อยู่ข้างหน้า ข้างหลัง หกทิศถูกเป็นเปลวไฟทั้งหมด
สัตว์นรกยืนอยู่ในกองไฟนั้น ก็ยืนอยู่ในความร้อน ความ
ร้อนนั่นคือร้อนในใจ คนเราทำผิดแล้วมันร้อนใจ เป็นหนี้
เขาก็ร้อนใจ ผ่าสัตว์แล้วก็ร้อนใจ ไปทำอะไรผิดแล้วก็ร้อน
ใจ เหมือนกับผู้ชายบางคนไปมีเมียน้อย. แล้วก็เมียน้อยทำ
เรื่องให้เดือดร้อนใจ นั่นก็ตกนรกแล้ว นอนตกนรก นั่ง
ตกนรก เป็นทุกข์กลัวนายจะรู้ กลัวจะถูกลงโทษตาม
กฎหมายเสียชื่อเสียงเสียอาย นี่มันร้อนใจ

ร้อนใจอย่างนี้ก็เรียกว่าอยู่ในนรก นั่งในนรก นอน
ในนรก เดินอยู่ในนรก คือความร้อนอกร้อนใจ นรกนี้สี
น้ำกัว นรกที่จะไปตกเมื่อตายแล้วมันก็ไม่น้ำกัวเท่าไร
เพราะว่าเราไม่เห็น แต่ที่เราเห็นนี่มันน้ำกัว

พระพุทธศาสนาสอนสิ่งทีมองเห็นด้วยตนเอง สัน-
ทิภูฏิกโก พระธรรมเป็นสันทิภูฏิกโก คือผู้ศึกษา ผู้ปฏิบัติ
สามารถรู้ชัดด้วยตนเอง นรกในใจใคร ๆ ก็รู้ คนไทยเรา

สมบัติห้องสมุดวิเศษ

จึงพูดว่า สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ นิพพานอยู่ที่ไหน
ก็ที่ใจนั่นแหละ เขาเป็นคนฉลาด บรรพบุรุษเราไม่โง่
รู้จักธรรมะถูกต้อง แต่ว่าคนบางคนอธิบายเขาไป
โน่นนรกอยู่ที่ใต้ดินโน่น แบ่งเป็นขุม ๆ เหมือนกับขุมอะไรที่
เด็กเล่นกันอยู่อย่างนั้นแหละ นั่นเป็นนรกที่ไม่เข้าท่า

นรกที่นำกลั้วก็คือนรกนี้ นรกร้อนนอก ร้อนใจ ใคร
ลองไปทำชั่วแล้วก็ร้อนใจ คนอื่นอาจจะมองเห็นว่ายังกิน
คืออยู่ดีอยู่ มันเป็นเหมือนเวมานิกเปรต คือ เวมานิกเปรตนั้น
เสวยความสุขในตอนกลางคืน กลางวันเดือดร้อน คนเราก็
เป็นอย่างนั้น ตื่นอยู่ก็เดือดร้อน หลับไปเมื่อใดค่อยสบายใจ
หน่อย นี่แหละมันร้อนอยู่อย่างนี้ เรียกว่านรก เป็นสัตว์
นรก

เป็นเปรตหมายถึงอะไร หมายถึง จิตใจที่ไม่รู้จักอึด
ไม่รู้จักพอ ในสิ่งที่ตนต้องการ สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการนั้นมัน
ก็มีห้าเรื่อง คือเรื่องรูป เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เรื่อง
สัมผัส ห้าประการนี้ใคร ๆ ก็อยากมีอยากได้ ไม่รู้จักจบ
ไม่รู้จักสิ้น ความอยากที่ไม่รู้จักสิ้น นั่นแหละเขาเรียกว่าเป็น
เปรต ภาพเปรตนั้นเขาเขียนร่างผอมเห็นโครงกระดูก แล้วก็
ท้องโตเหมือนโองสามโคก ปากเล็กเท่ารูเข็ม ต้องกินยี่สิบสี่

ชั่วโง่ คือกินกันไม่หยุดนั่นแหละคือภาพของความไม่รู้จัก
อิมั่นเอง ไม่รู้จักพอนั่นเอง ความไม่รู้จักอิมไม่รู้จักพอ
นั่นแหละ คือตัวแปรต ที่นี้เราลองคิดดูว่าเราเป็นแปรตบ้าง
ไหม เรามีความอยากไม่รู้จักหยุดบ้างไหม กระวนกระวาย
เพราะความอยากบ้างไหม นั่นแหละลักษณะแปรตอยู่ใน
ใจของเรา

อสุรกายหมายถึงอะไร หมายถึงจิตใจที่ขี้ขลาดไม่
อยากเข้าใกล้ผู้รู้ ไม่อยากเข้าใกล้ผู้มีปัญญา กลัวเขาจะ
สอน กลัวเขาจะเตือน กลัวเขาจะชี้แนะแนวทางที่ถูกที่ชอบ
อันตนจะได้ประพฤติปฏิบัติแล้วจะได้พ้นไปจากความ
ชั่ว ไม่อยากออกจากความชั่ว อยากอยู่ในที่แฉะ ๆ สก-
ปรกรกรุงรัง สภาพอสุรกายชอบเดินในตรอกสกปรกใน
ที่ชื้นแฉะ จิตใจคนก็เป็นอย่างนั้น

คนที่มีใจเป็นอสุรกายก็ชอบแต่ความชั่ว ชอบ
แต่ความบาป ไม่ชอบความเจริญ คนไหนเจริญไม่ยอมเข้า
ใกล้ คนไหนชั่วล่ะแหล่! สนินทสนม ชอบความชั่ว ชอบคน
ชั่ว ชอบสถานที่ชั่ว ๆ ขี้ขลาดในการกระทำความดี
ไม่ชอบไปวัด ไม่ชอบฟังธรรม ไม่ชอบอ่านหนังสือศาสนา
กลัวตัวเองจะดีขึ้น กลัวจะไม่สนุกกับความชั่ว อย่างนั้นเขา

เรียกว่าเป็นพวกอสุรกาย

ท่านลองคิดถึงตัวท่านเองว่า เป็นอสุรกายบ้างไหม ท่านกล้าที่จะไปฟังธรรมใหม่ กล้าที่จะไปสนทนาธรรมะใหม่ กล้าที่จะปฏิบัติกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยดีงามใหม่ ถ้ายังไม่กล้าก็เรียกว่ายังอยู่ใน“อสุรกายภพ” เกิดเป็นอสุรกายอยู่

พวกผีนั้นหมายถึงใคร ผีก็คือความคิดที่จะหลอกจะต้มมนุษย์ทั้งหลาย เวลานี้ผีตั้งสำนักงานหลอกคนไป ซาอุดีอาระเบีย ไปลิเบีย ไปคูเวต ไปประเทศตะวันออกกลาง แล้วพอไปถึงไม่มีงานทำ พาสปอร์ตก็ปลอมเสียด้วย คนเหล่านั้นถูกต้มถูกยำสุกกันไปตาม ๆ กัน เปื่อยเหลือแต่กระดูกไปตาม ๆ กัน เพราะผีมันตั้งสำนักงานหลอกคน อันนี้แหละเรียกว่าผี

หรือว่าหนุ่มเมืองกรุงเทพฯไปหลอกสาวดอกคำใต้ เอามาขายกรุงเทพฯ พันไปหาดใหญ่ พันไปไกลก ส่งไปเมืองมาเลเซีย นี่พวกผีทั้งนั้น เทียวหลอก แล้วถ้าเราไปสำนักงานราชการก็พบผีข้างสำนักงาน เขาเรียกว่าพวกคืนโรงดินศาล เทียวหลอกเทียวต้มเราด้วยประการต่าง ๆ นี่คือผีทั้งนั้น ผีนี้แหละน่ากลัว

ผีที่อยู่ในป่าช้านั้นไม่น่ากลัวอะไร เราไปนอนในป่า
ชาก็ไม่มีผีมาประท้วงเลยว่า ทำไมมานอนที่ช้า ไม่มีอย่าง
นั้น แต่ว่าผีที่อยู่ในร่างของคนนี่ที่เกี่ยวดอกเทียวต้มนี้
มันน่ากลัว ผีหลอกจนกระทั่งพระสงฆ์องค์เจ้ายุบยับ
ไปตาม ๆ กัน นี่เรียกว่าผีที่มันหลอกเรา เขาหลอกเรา
บ้า เราหลอกตัวเองบ้าง

หลอกตัวเองก็คือหลงในสิ่งที่เป็นมายา ไม่ใช่ของแท้
เป็นของเทียมเราก็ไปหลง หลงเงาตัวเอง หลงความเป็น
ใหญ่ หลงความมีอำนาจวาสนาจนลืมตัวลืมตนไป แล้วคน
ที่อยู่ใกล้ ๆ ก็มองเห็นรัศมีออกจากกายแล้ว มีแสง
เข้าวงออกมาแล้ว ก็เป็นกันใหญ่ ทำให้คนหลงไหลมัว
เมาในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

อันนี้คือลักษณะจิตใจคนที่เปลี่ยนไป ถ้าไม่เป็นมนุษย์
มันตกไปเป็นอย่างนั้น ไปเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต
เป็นอสุรกาย เป็นผี เป็นอะไรที่ต่ำ ๆ แต่ถ้าเรายกระดับจิต
ใจให้สูงขึ้น เราเป็นมนุษย์

สูงไปจากมนุษย์เป็นเทวดา เทวดาอยู่ที่ไหน ก็อยู่ใน
ใจของเราเหมือนกัน เราไม่ไปไหว้เทวดาไหนหรือ
พุทธบริษัทไม่ไหว้เทวดาไหนทั้งนั้น ไม่ว่าเทวดาชั้นไหน

เราไม่ไหว แต่เราต้องเป็นทวดตาเสียเอง พุทธบริษัทต้อง
เป็นทวดตาเสียเอง เป็นทวดตาจะเป็นอย่างไร เป็นโดยการมี
ธรรมะประจำจิตใจ เขาเรียกว่าทวดธรรม

ทวดธรรมก็คือ ความเป็นคนละอายบาป กลัวบาป
ตั้งมั่นอยู่ในกุศลกรรมบท ๑๐ มีสัจปฐิธรรม ๗ ประการ
ประจำใจ นี่เขาเรียกว่าทวดตา เราเป็นทวดตาเสียเอง อย่าไป
เที่ยวไหว้ทวดตาตามต้นไม้ ทวดตาตามศาลเบ็ดเตล็ดเล็ก ๆ
น้อย ๆ เป็นทวดตาที่คนโง่สมมติตั้งขึ้น

คนฉลาดต้องทำใจให้เป็นทวดตา เป็นมันเสียเอง
ดีกว่า จะไปเที่ยวไหว้ทำไม เราทำใจให้เป็นเทพเจ้า เป็นผู้
ดีขึ้น ด้วยมีความละอายบาป กลัวบาป พันภัยแล้ว คนละอาย
บาป กลัวบาป ก็พันภัยแล้ว มีจิตใจดีขึ้นแล้ว อยู่ด้วย
กุศลกรรมบท ๑๐ คือไม่ฆ่า ไม่ลัก ไม่ประพฤตินิคมในกาม
พูดแต่ความจริงอ่อนหวาน สمانสามัคคีมีประโยชน์ ใจไม่
โลภ ใจไม่โกรธ ใจไม่หลง เป็นทวดตาโดยมีกุศลกรรมบท
๑๐ มีสัจปฐิธรรม ๗ ประจำจิตใจ คือเป็นผู้มีปกติรู้เหตุ
รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้เวลา รู้บุคคล รู้ประชุมชนที่เราเข้าไป
เกี่ยวข้องกับ อย่างนี้เราก็เป็นทวดตาแล้ว

เป็นเทวดาไม่ยาก อยู่วิมานสูงไปจากก็ได้ อยู่ทาวน-
เข้าสักยังได้ อยู่บ้านจัดสรรก็ยั้งได้ เป็นเทวดาได้ ไม่ต้อง
อยู่วิมานสูงห้าสิบโยชน์ เทวดาจะเข้าหลุดเสียก่อนเพราะ
เดินขึ้นเดินลง มันลำบากเดือดร้อน นั่นเทพเจ้าในนิยาย
ไม่ใช่ของจริงของแท้ตามหลักพระพุทธศาสนา เทวดาใน
พุทธศาสนาก็คือคนเรานี่เอง แต่ว่ามีคุณธรรมของความ
เป็นเทวดา

ให้สูงไปกว่านั้นเราเป็นอริยบุคคล เป็นอริยบุคคลชั้น
โสดาบัน สกิทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ เป็นได้ทั้ง
นั้น พระพุทธเจ้าท่านเปิดทางกว้างเหลือเกิน ไม่สงวนสิทธิ์
ไม่มีทางส่วนตัว แต่เป็นทางสาธารณะ เป็นรูปเปอร์โฮ-
เวย์ในด้านจิตใจ ใครจะไปเดินก็ได้ หญิงก็เดินได้ ชายก็
เดินได้ ฝรั่งก็เดินได้ จีนก็เดินได้ แขนงก็เดินได้ ไม่ได้จำกัด
ไม่ว่าคนนั้นจะนับถือศาสนาอะไร ถ้าปฏิบัติตามอริยมรรค
มีองค์แปดของพระพุทธเจ้าแล้ว ผู้นั้นจะเป็นอริยบุคคลชั้น
มา จิตใจจะสูงส่ง

“อริยะ” ก็คือผู้ไกลจากข้าศึกนั่นเอง อริ คือข้าศึก
ยะ แปลว่า ไป อริยะ ก็แปลว่า ไปจากข้าศึก ข้าศึกคือ
กิเลส อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เราพ้น

ไปจากข้าศึกเหล่านั้น เป็นอริยบุคคลเป็นอริยะเพราะใจ
เป็นอริยะ

พระพุทธศาสนาไม่เหมือนศาสนาใด อะไร ๆ มันอยู่ใน
ในคนทั้งนั้นแหละ พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า อะไร ๆ มันอยู่ใน
ในคนทั้งนั้น ในกายยาววา หนาตีบ กว้างคอกหนึ่งนี้ เรา
บัญญัติว่ามีความทุกข์ มีเหตุให้เกิดทุกข์ มีความดับทุกข์
ได้ มีข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ มันอยู่ในตัวเราทั้ง
นั้น ไม่ได้อยู่บนสวรรค์ชั้นฟ้า ไม่ได้อยู่ที่ดิน ไม่ได้อยู่ที่
ไหน แต่อยู่ในคน คนเรามีกายยาววา หนาตีบ กว้าง
คอก พอจะมองเห็นได้ง่าย พิจารณาได้ง่าย แต่ถ้ามอง
ไปตามแบบชาวโลกในสากลจักรวาลมันกว้างใหญ่ไพศาล
เหลือเกิน จะมองได้อย่างไร มองกันจนตายก็ไม่ได้เรื่อง

แต่ถ้าเรามองไปที่ตัวเราแล้วเราจะรู้ว่าอะไรเป็น
อะไร สุขอยู่ที่ใจ ทุกข์อยู่ที่ใจ นรกอยู่ที่ใจ สวรรค์อยู่ที่
ใจ พระอริยบุคคล นิพพานก็อยู่ที่ใจ ปฏิบัติง่ายไม่ใช่
หรือ ท่านทั้งหลายลองพิจารณาดูเถิด ในเรื่องอย่างนี้

นี่คือเป็นได้ เราเป็นอะไรได้อย่างนี้ เราก็เป็นมนุษย์
ได้ เป็นเทวดาได้ ไครอยากจะเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ได้
ถ้าท่านไม่รักเกียรติไม่รักศักดิ์ศรี ก็ไปเป็นเถิด อาตมาไม่

ว่าจะไรหอก ไครอยากจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน มันก็แยคน
เราถ้าอยากอย่างนั้นเราไม่ควรจะมีความปรารถนาอย่าง
นั้น แต่ควรจะยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้นโดยลำดับ

ให้ดีกว่าเราเกิดมาเพื่อความสูงส่ง ไม่ได้เกิดมาเพื่อ
ความตกต่ำของชีวิต แต่เกิดมาเพื่อความสูงส่ง เพื่อความดี
เพื่อความงาม เพื่อความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ในการทำงาน
ด้วยประการต่าง ๆ การเป็นอยู่จึงจะเป็นการถูกต้องตาม
หลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา นี้ประการหนึ่ง เรียกว่า
ความเป็นนี้เป็นกันอยู่อย่างนี้ เราจะเลือกเป็นเอาตามชอบใจ
เถอะ อย่างเลือกทางต่ำ เลือกทางสูงไว้ก็แล้วกัน

อีกประการหนึ่งเราถามตัวเองว่าเรานี้เป็นพุทธ-
บริษัท เป็นสมชื้อหรือเปล่า พุทธบริษัท แปลว่าผู้รู้ ผู้ตื่น
ผู้มีความเบิกบานแจ่มใส พุทธะ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้มีความเบิก
บานแจ่มใส ท่านรู้หรือเปล่า ท่านตื่นหรือเปล่า ท่านมีความ
เบิกบานแจ่มใสด้วยคุณธรรมในจิตใจของท่านหรือ
เปล่า อันนี้เป็นเรื่องที่จะพิจารณาให้เห็นชัดด้วยตัวของ
ท่านเอง

เรียกว่าเป็นผู้รู้ นะ รู้อะไร ก็รู้จักตัวเอง รู้จักสิ่งที่มีมัน
เกิดขึ้นในตัวเราท่าน รู้เหตุของสิ่งนั้น รู้ว่าสิ่งนั้นมันให้ทุกข์

ให้โทษอย่างไร แล้วก็จะออกไปจากสิ่งนั้น แล้วก็รู้ต่อไปว่า จะออกอย่างไร จะออกไปจากสิ่งนั้นนี่จะออกอย่างไร เราก็ต้องพิจารณาเพื่อให้รู้ในเรื่องดังกล่าวนี้ เรียกว่าเป็นผู้รู้

รู้สรรพสิ่งทั้งหลายตามสภาพที่เป็นจริง รู้ในแง่ใด รู้ว่ามันไม่เที่ยง รู้ว่ามันเป็นทุกข์อยู่ รู้ว่ามันไม่มีอะไรที่เป็นเนื้อแท้ ที่เราควรจะไปยึดไปถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัว เป็นตน เป็นรามเป็นชา อันจะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตด้วยประการต่าง ๆ เรารู้เราเข้าใจ รู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเกิดขึ้น อะไรตั้งอยู่ กิเลสประเภทใดเกิดขึ้นในใจ ใจโงก รู้ว่าโงก ใจโกรธ รู้ว่าโกรธ ใจหลง ก็รู้ว่าหลง ใจสงบ ก็รู้ว่าใจสงบ

สภาพจิตเป็นอย่างไร เราคอยกำหนดรู้ รู้อยู่ตลอดเวลา ผู้ที่รู้อยู่ก็อยู่อย่างสงบ

มีอุบาสกคนหนึ่งอายุ 102 ปีแล้วเวลานี้ ท่านอยู่ด้วยความรู้ตลอดเวลา ท่านรู้เท่านั้น จิตใจของท่านสงบ ไม่วุ่นวาย ไม่ต้องการอะไร เขาจะให้กินเมื่อไรก็ได้ ไม่ให้กินก็ได้ จะพาไปไหนก็ได้ ไม่พาไปไหนก็ได้ อยู่ไม่สร้างปัญหาให้แก่ใคร ๆ อยู่คนเดียววันหนึ่งวันเดียว ๆ ตามว่าเป็นอย่างไรก็

ไม่เป็นอะไรหรอก สบายดี จิตใจเป็นปกติ ไม่มีอะไรที่จะ
เป็นทุกข์เป็นร้อน มีแต่ตัวรู้รู้รู้ อยู่ตลอดเวลา

รู้ด้วยสตินั่นเอง สติกำหนดรู้ กำหนดจิตของตน
เองอยู่ตลอดเวลา จิตมีราคะ ก็รู้ว่ามีราคะ มีโทสะ ก็รู้ว่ามี
โทสะ มีโมหะ ก็รู้ว่ามีโมหะ จิตมีนิรวณ ก็รู้ว่านิรวณ ตัว
ใดเกิดขึ้น คอยกำหนดรู้ รู้บีบมันหายหน้าไป ถ้าไม่รู้มัน
ต้องก่อสร้างบ้านเรือนขึ้นในจิตใจของเรา เพราะเราไม่
รู้ แต่พอเรารู้มันหนีหายไปเลย มันไม่ปรากฏแก่ใจเราต่อ
ไป ท่านจึงเรียกว่าเป็นผู้รู้

พุทธโฆ-ผู้รู้ ต้องรู้อย่างนี้ แล้วจะทำอะไรก็ทำด้วย
ความรู้ คิดด้วยความรู้ พุคด้วยความรู้ ไปไหนก็ไปอย่าง
ผู้รู้ ไม่ผิดไม่พลาด ไม่เกิดความเสียหาย

เป็นผู้ตื่นตัว หมายความว่า มีสติประจำจิตใจ หรือ
อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าพร้อมที่จะต่อสู้กับอารมณ์ พร้อมที่จะ
รับรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่มากกระทบ ประสาท คือ
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พร้อมที่จะรับสิ่งนั้น รับด้วยปัญญา
รับด้วยสติ ไม่ได้รับด้วยความงมงาย ไม่ได้รับด้วยความหลง
ไหลพลัดเพลนมัวเมา

เรารับมือด้วยปัญญา ด้วยความคิดว่า อ้อ!อันนี้ เกิดขึ้น อันนี้ตั้งอยู่ อันนี้ดับไป ไม่มีอะไรนอกจากความเกิด นอกจากการตั้งอยู่ นอกจากการดับไป มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันเป็นเช่นนั้นเอง

เอาหลักของพระพุทธเจ้า คือคำว่า “ตถาคตา” “ตถาคตา” หมายความว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง อะไรเกิดขึ้น อะไรตั้งอยู่ อะไรดับไป มันก็เป็นอยู่เช่นนั้นเอง ไม่มีอะไรน่ารัก ไม่มีอะไรน่าเอา ไม่มีอะไรที่น่ายึดถือ แต่มองดูสิ่งนั้นอยู่ด้วยปัญญา มองด้วยปัญญาก็เห็นชัด มองด้วยความโง่ก็เห็นมัว ๆ มองด้วยความโกรธก็เห็นมีดมัว มองด้วยความหลงก็มีดมัว แต่ถ้ามองด้วยปัญญาแจ้วเหมือนกับมีแสงสว่างร้อยแรงเทียน เรามองเห็นหมดทุกสิ่งทุกประการนี้เรียกว่าตื่นตัวอยู่อย่างนี้ ไม่หลับ

“สติ โลกสุมิ ชาคโร — สติเป็นธรรมเครื่องตื่นในโลก” เราตื่นด้วยสติ พุทธบริษัทเป็นผู้มีสติ เป็นผู้เตรียมพร้อม เป็นผู้ไม่ประมาท ประมาทก็คือขาดสติ มัวเมาก็ขาดสติ สติมันไม่พร้อม เมื่อไม่พร้อมมันก็เกิดเป็นปัญหา สร้างความสับสนวุ่นวายขึ้นในชีวิตจิตใจด้วยประการต่าง ๆ จึงเป็นทุกข์เดือดเนื้อร้อนใจ ผู้ใดไม่ประมาท ผู้นั้นย่อมรู้

ผู้ใดประมาท ผู้นั้นไม่รู้ ผู้ประมาทก็คือผู้ตาย ผู้ไม่
ประมาทก็คือผู้ไม่ตาย อยู่อย่างผู้ไม่ตาย

พระพุทธเจ้าและอรหันต์สาวกทั้งหลายเป็นผู้ไม่ตาย
พอพูดว่าพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ไม่ตาย คนโง่ก็บอกว่า
ท่านนิพพานนี่ ประชาชนเผาท่านเมืองกุสินาราแล้วนี่ ไหน
ว่าไม่ตาย นั่นมันเป็นเรื่องวัตถุ ไม่ใช่เรื่องเนื้อแท้ ร่างกาย
ของพระพุทธเจ้าตาย แต่ว่าธรรมะไม่ตาย

ความรู้คือธรรมะเป็นสิ่งไม่ตาย เป็นสิ่งแทนพระองค์
พระองค์ตั้งพระธรรมไว้ให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ต่อไป
เรียกว่าเป็นผู้ไม่ตาย ธรรมะไม่ตาย จิตไม่ตาย คือจิตไม่
เกิดไม่ดับในเรื่องอะไร แต่ว่ามีสภาพตื่นพร้อม ก็เรียกว่า
เป็นผู้ไม่ตายในนามธรรม อันนี้เรียกว่าเป็นพุทธะ ผู้รู้
ผู้ตื่น

คนที่นับถือพระพุทธศาสนามีจิตใจเบิกบาน เบิกบาน
เพราะมองเห็นอะไรชัดเจนตามสภาพที่เป็นจริง คนที่มี
กิเลสไม่เบิกบาน จิตยุ่งด้วยความโลภ ยุ่งด้วยความโกรธ
ยุ่งด้วยความหลง ยุ่งด้วยความริษยา วุ่นวายอยู่ด้วยความ
กังวล กามวิตกบ้าง คิดในเรื่องกาม วิหิงสาวิตก คือในเรื่อง
เบียดเบียนบ้าง พยาบาทวิตก คิดในเรื่องพยาบาทเข้าบ้าง
จิตมันวุ่นอยู่ตลอดเวลา

แต่พระอรหันต์เจ้าทั้งหลายนั้น ท่านไม่มีความคิด
อย่างนั้น ท่านเป็นผู้เบิกบานอยู่ เหมือนคอกบัวบานยาม
เช้ารับแสงอาทิตย์ จิตของพระอรหันต์ก็บานอยู่รับความ
จริง รับอัจฉธรรม เห็นอะไรก็เห็นเป็นธรรมไปหมด เห็น
เป็นธรรม ก็เห็นว่ามันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์ เป็น
อนัตตา ไม่เห็นเป็นตัวเป็นคน ไม่เห็นเป็นสัตว์ ไม่เห็นเป็น
บุคคล ไม่เห็นเป็นเราเป็นเขา แต่เห็นว่ามันเป็นเพียง
กระแสธรรมชาติ ที่ไหลไปตามอำนาจของการปรุงแต่ง หมด
อำนาจการปรุงแต่งมันก็แตกดับไปตามเรื่องธรรมชาติ
ธรรมคามันเป็นเช่นนั้นไม่มีอะไรที่จะฝืนกฎธรรมชาติ
ธรรมชาตินี้ได้

เราจะไปยึดเอาสิ่งที่มันเปลี่ยนแปลง ว่ามันเป็นตัวเป็นคน
ได้อย่างไร ยึดเอาสิ่งที่มันเป็นทุกข์ ว่ามันเป็นความสุขอย่างไร
ยึดสิ่งที่ไม่มีตัวตน ว่ามีตัวตนได้อย่างไร นั่นคือความ
โง่ ไม่ฉลาดในเรื่องปัญหาชีวิต เราจึงคิดตั้ง คือความทุกข์
ความเดือดร้อน เหมือนลิงติดข้าวเหนียว ข้าวเหนียวติดมือ
ลิง ติดมือขวาเอามือซ้ายมาจับ ติดมือซ้าย เอาเท้าขวาจับติด
เท้าขวา เอาเท้าซ้ายจับติดเท้าซ้าย เช็ดหน้าติดหน้า เช็ดตัว
ติดตัว มันติดทั้งตัว เขาเรียกว่าลิงติดตั้ง อย่างนี้มันก็ลำบาก
เดือดร้อน

ถึงคิดดั่งนั้นไม่น่าแปลก แต่คนคิดดั่งนี้จึงน่าแปลก เพราะคนนี่ฉลาดกว่าถึง แต่ว่าไปคิดดั่งนี้ก็เพราะความโง่ ความเขลา ความไม่รู้ความไม่เข้าใจในเรื่องนั้นตามสภาพที่เป็นจริง จึงได้ไปติดอยู่ในรูปร่างนั้น

พี่น้องพุทธบริษัททั้งหลาย ท่านเป็นผู้รู้แล้วหรือยัง ท่านเป็นผู้ตื่นแล้วหรือยัง ท่านเป็นผู้เบิกบานแจ่มใส เพราะมองเห็นสิ่งทั้งหลาย ตามสภาพที่มันเป็นจริงแล้ว หรือยัง ถ้ายังก็ต้องรีบเสีย รีบให้เป็นพุทธบริษัท ให้เป็นผู้รู้เสีย ให้เป็นผู้ตื่น ให้เป็นผู้เบิกบานแจ่มใส อย่าทำตนเป็นคนไม่รู้ อย่าทำตนเป็นคนหลับ อย่าทำตนเป็นคนที่ไม่เบิกบานในทางปัญญา อยูอย่างคนโง่คนเขลา อย่างคนที่ไม่รู้ไม่เข้าใจอะไร มันจะสร้างปัญหา คือความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตัวของท่านเอง ไม่ได้ประโยชน์อะไร

เรามาพบพระพุทธศาสนา พบพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์แล้ว อย่าทำตนเป็นไก่แม่ที่เขี่ยอาหารอยู่ในถาดบ้าน ไปเจอพลอยเจ้าเม็ดหนึ่งไม่รู้คุณค่าอะไร มันนึกว่าธัญข้าวสารเม็ดหนึ่งก็ได้ ข้าวกินได้ พลอยนี้กินไม่ได้ แล้วมันก็เขี่ยไปในแปลงอื่นต่อไป

ไถ่จันนั้นมันเป็นสัตว์เครื่องานมันไม่รู้จักอะไร แต่ว่า
คนเรามาถึงก็ทำคนเหมือนไก่แจ้ ไม่รู้จักเพชรพลอยที่มี
ค่า ไม่รู้จักรัตนะคือพระพุทธรเจ้า ไม่รู้จักรัตนะ คือ
พระธรรม ไม่รู้จักรัตนะ คือพระสงฆ์ ไม่เอารัตนะตาม
ประการนี้มาประดับที่ใจ มาประดับที่กาย มาประดับที่
วาจา เอาแต่เพชรนิลจินดาอัญมณีมาประดับจนถูกจี้ถูก
ปล้น ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนกันไปตามกัน

แต่ถ้าท่านประดับกาย วาจา ใจ ของท่านด้วยพุทธร-
รัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะแล้ว ท่านจะไม่มีใครมาจี้
ท่าน จะไม่มีใครมาปล้นท่าน ท่านจะไปเดินอยู่ในหมู่โจร
ท่านก็ไม่ถูกโจรจี้ปล้น ท่านจะไม่ถูกเขาทำร้าย เพราะ
ท่านมีพุทธรรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ เป็นเกราะเพชร
เจ็ดชั้นกันภัยอยู่แล้ว อันตรายภายในก็จะมีอันตราย
ภายนอกก็จะมี ท่านมีเครื่องรางวิเศษ ดีกว่าเครื่องรางที่
เขาปลุกเสกขายกันในกรุงเทพฯ ตามวัดนั้นวัดนี้ ซึ่งเป็น
เครื่องรางโง่ ๆ เชลา ๆ

เครื่องรางแท้คือพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์
อยู่ในใจของเรา เราก็จะได้รับสิ่งเป็นสุขสมความปรารถนา

สิ่งที่ได้กล่าวมาก็พอสมควรแก่เวลา ขอบุติการกล่าว
ธรรมกถาไว้แต่เพียงเท่านี้ ในที่สุดนี้ก็ขออวยพรให้กำลังใจ
แก่ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย ขอให้ท่านทั้งหลายได้
เป็นไท ได้เป็นมนุษย์ เป็นพุทธบริษัทที่ถูกค้ำคองค้ำชู
เกื้อหนุนของพระพุทธรศาสนา จงทั่วกันทุกท่านทุกคน เทอญ

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ)
สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

อนิเมทา

การพิมพ์หนังสือธรรมะ อันเป็นธรรมบท ในสมัย
นี้ ใฝ่ใจที่ล้นขาดแก่คน ธรรมะอย่างอื่น เช่นหนังสือ ธรรมะ
ในพุทธ และ การแก้กรรมในพุทธ, สิ่งของในพุทธ.

คำว่า "ธรรม" เมื่อกล่าวถึง มีความหมาย มาก
มาก นานาประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ทุกธรรมชาต ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิถีชีวิต ของเขา,
เมื่อความดี มีอยู่ อย่างดาษดื่น นับ โดย ส่วนตัว และ
ส่วนรวม, นับ ทั้ง โลก.

โลก ทุก คน และ ธรรมะ เพราะ ไม่มี ผู้ สัก สิ่ง หนึ่ง ผู้ ไม่
มี ธรรมะ อย่าง ทุก ข้อ ตั้ง หัก หัก แล้ว เพราะ ข้อ ๗
ผิด ไม่ ผล ใน ใจ ใน ระ ส ระ ว ระ อ บ ณ น เกิด จาก การ ประ พ ก ณ
ณ ธรรมะ นั้น เอง. สิ่ง ชาติ ที่ คน ใน โลก นี้ ชอบ
ใจ ใน ระ ส ระ ว ระ อ บ ณ น นั้น และ ใคร ไม่ ได้ ใจ นี้ คน จะ
นับ สิ่ง ชาติ เป็น ที่ คน ไม่ นับ เมื่อ ทั้ง ตัว. มี ชาติ ใด สัก
สิ่ง ชาติ ใด คน เห็น ไม่ มี ข้อ ๗ ธรรมะ อัน หนึ่ง ใน
โลก แล้ว; แต่ แต่ นี้ มี หนังสือ ๑๐๐ ก เล่ม ให้ ได้ มี ข้อ
๑๐๐ เล่ม เป็น พ แล้ว. เขา เห็น ว่า หน้าที่ ของ เขา มี ข้อ
๑๐๐ แต่ เขา เห็น ข้อ ๑๐๐ ความ ข้อ ๑๐๐ ก เล่ม เท่านั้น.

โลกส่วนใหญ่ ก็ล้นด้วยธรรมะในสภาพเช่นนี้ สิ่ง

คำชี้แจง (เกี่ยวกับคู่มือมนุษย์)

ตามที่คุณปิ่น จงประเสริฐ ผู้ก่อตั้งองค์การฟื้นฟู
พุทธศาสนา ได้ยื่นใจความและคัดทอนคำไม่จำเป็น
ในคำบรรยายหลักพระพุทธศาสนา เล่ม ๑ แห่งชุด
ศุลาการิกธรรม ของข้าพเจ้าให้เหลือรศกม. และ
เปลี่ยนแปลงถ้อยคำจากคำวัด ๆ มาเป็นคำบ้าน ๆ เพื่อ
สะดวกแก่ผู้ที่ไม่คุ้นกับภาษาวัด โดยเฉพาะ ก่อภาษา
บาลี ดังที่ปรากฏเป็นหนังสือเล่มนี้ เพื่อเผยแพร่
ไปในหมู่คนที่หาเวลาว่างได้ยาก แล้วจัดพิมพ์ขึ้น
เผยแพร่ ในนามขององค์การฟื้นฟูพุทธศาสนา โดย
วิรัชชวณผู้สมัครหาบางท่านหรือบางพวก บางคณะ
ให้ช่วยกันออกทุนจำนวนหนึ่ง ๆ จัดพิมพ์ขึ้นแจกจ่าย
ไม่มีการจำหน่ายที่เป็นการมุ่งกำไรหากำไร เพื่อให้เป็น
การช่วยกันเผยแพร่ธรรม ตามที่ข้าพเจ้าแสดงอย่าง
กว้างขวางออกไปอีกทางหนึ่งนั้น ข้าพเจ้าได้พิจารณา
ถึงเจตนาดี และการกระทำอันนี้แล้ว ขออนุโมทนา
ในการกระทำของบรรดาท่านทั้งหลายนี้ด้วยเป็นอย่างสูง

ข้าพเจ้าขอแสดงความหวังอย่างขังไว้ในทันที
ว่าหนังสือเล่มนี้ จักเป็นบันไดขั้นต้น หรือเป็น
หนังสือเล่มแรกที่ดำศึกษาคให้ละเอียดลออแล้ว จะ
สะดวกแก่การศึกษาธรรมะในชั้นสูงเรื่องอื่นๆ ที่ข้าพเจ้า
เคยแสดงไว้ในที่ต่างๆ สืบไปโดยแน่นอน.

พุทธทาส อินทปัญโญ

โมกขพถาราม ไซยา

๒ มกราคม ๒๕๐๐

คู่มือมนุษย์

ของ
พุทธทาสภิกขุ

๑. ท่านชอบพุทธศาสนาในเหลียมไหน	๔๑
๒. พุทธศาสนามุ่งชี้อะไรเป็นอะไร	๖๐
๓. ลักษณะสามัญของสิ่งทั้งปวง	๗๖
๔. อำนาจของความคิด	๙๖
๕. ชั้นของการปฏิบัติศาสนา	๑๐๙
๖. คนเราคิดอะไร	๑๒๒
๗. การทำให้รู้แจ้งตามวิถีธรรมชาติ	๑๔๑
๘. การทำให้รู้แจ้งตามหลักวิชา	๑๖๔
๙. ลำดับแห่งการหลุดพ้นจากโลก	๑๘๙
๑๐. สรุปความ	๒๑๗

ท่านชอบพุทธศาสนาในเหลียมไหน

ถ้าเราเปิดหนังสือทุกเล่มที่เขียนกันในสมัยปัจจุบัน
อันว่าด้วย ต้นเหตุของการเกิดศาสนาแล้ว ก็น่าจะเห็นว่าเขา
เขียนไว้เหมือนๆ กัน ตรงกันที่ว่า คนป่าดั้งเดิมกลัวฟ้า
ผ่าฟ้าร้อง กลัวความมืด กลัวพายุ กลัวสิ่งต่างๆ ที่อยู่
เหนือความเข้าใจ หรือความต้านทานของคนป่าเหล่านั้น
และวิธีที่จะหลบหลีกอันตรายก็คือ ต้องแสดงอาการ
ยอมแพ้ หมอบกราบอ้อนวอนบูชา แล้วแต่คนฉลาด
ที่สุดในสมัยนั้นเห็นว่าจะต้องทำ ตามที่ตนนึกว่าสิ่งศักดิ์
สิทธิ์หรือผีเหล่านั้นจะชอบใจ นี่นับว่า ศาสนาเกิดขึ้นมา
ในโลกด้วยอำนาจของความกลัว และมีการปฏิบัติไปตาม
ความกลัว. ●

ความกลัวของคนชั้นหลังๆ เลื่อนสูงขึ้นมาถึงกลัว
ความทุกข์ ชนิดที่อำนาจทางวัตถุช่วยไม่ได้ เช่น ความ

เกิด แก่ เจ็บ ตาย ความหม่นหมองมืดมัว เพราะอำนาจ
 ของความอยาก ความโกรธ ความหลงผิด ซึ่งแม้คนจะ
 มีอำนาจหรือมีเงินทองสักเท่าไร ก็ไม่สามารถระงับ
 อาการอันโหดร้ายของความทุกข์เหล่านี้ได้ : ประเทศ
 อินเดียเป็นประเทศที่เจริญด้วยนักคิด นักค้นคว้า ผู้มีสติ
 ปัญญาทั้งหลาย จึงได้ละทิ้งการไหว้บรรดาสังค์ศักดิ์สิทธิ์
 มาเป็นการค้นหาวิธีเอาชนะความเกิดแก่เจ็บตาย หรือ
 เอาชนะความอยาก ความโกรธ ความหลงผิดให้ได้,
 นี่นับว่าเป็นบ่อเกิดของศาสนาที่สูงขึ้นไปในทางปัญญา ใน
 ที่สุดก็ได้พบวิธีที่จะเอาชนะความเกิดแก่เจ็บตาย หรือ
 ชนะกิเลสต่างๆ ได้. ๒

สำหรับพระพุทธศาสนา ก็มีมูลมาจากความกลัว
 แบบหลังนี้เหมือนกัน : พระพุทธเจ้า เป็นผู้พบวิธีที่จะ
 เอาชนะสิ่งที่คนกลัวได้เต็มตามความประสงค์ และเกิด
 วิถีปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ชนิดที่เรียกว่า พระศาสนา.
 พุทธศาสนาแปลว่า ศาสนาของผู้รู้ เพราะ พุทธะ แปลว่า
 ผู้รู้ คือรู้ความจริงของสิ่งทั้งปวงว่าอะไรเป็นอะไร จึง
 สามารถปฏิบัติต่อสิ่งทั้งปวงได้ถูกต้อง เพราะฉะนั้น

พุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาที่อาศัยสติปัญญา; หรือ
อาศัยวิชาความรู้ถูกต้อง เพื่อทำลายความทุกข์
และต้นเหตุของความทุกข์เหล่านั้น. ๓

การทำพิธีรดอง เพื่อบูชาบวงสรวง อ้อนวอน
บรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ไม่ใช่พุทธศาสนา พระพุทธเจ้า
ไม่รับเข้ามาไว้ในศาสนาของพระองค์เลย เพราะเป็นสิ่งที่
น่าขบขันน่าหัวเราะ และถือเอาเป็นที่พึ่งอันแท้จริงไม่ได้;
พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการกระทำเช่นนั้นโดยสิ้นเชิง. ๔

มีคำกล่าวในพระพุทธศาสนาว่า “ความรู้ ความฉลาด
และความสามารถ ที่จะทำให้สำเร็จประโยชน์นั้นแหละเป็น
ตัวทุกข์ที่ดี อยู่ในตัวมันเองแล้ว ดวงดาวในท้องฟ้าจะทำ
อะไรได้; ประโยชน์ที่ควรจะได้ก็ผ่านพ้นคนใจ ๆ ที่มัวแต่
นั่งคำนวณดวงดาวในท้องฟ้าไปเสียสิ้น” ดังนี้; และว่า
“ถ้าน้ำศักดิ์สิทธิ์ในแม่น้ำคงคา ฯลฯ จะทำให้คนหมดบาป
หมดทุกข์ได้แล้ว พวกเต่าปูปลา หรือหอยที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำ
หรือสระศักดิ์สิทธิ์นั้น ก็หมดบาปหมดทุกข์ไปด้วยน้ำ
นั้นเหมือนกัน”; หรือ “ถ้าหากว่าคนจะพ้นทุกข์ได้ด้วย
การบวงสรวงบูชาอ้อนวอนเอา ๆ แล้ว ในโลกนี้ก็จะมีใคร
มีความทุกข์เลย เพราะว่าใคร ๆ ต่างก็บูชาอ้อนวอนเป็น”. ๕

โดยเหตุที่ยังมีคนที่มีความทุกข์ทั้งที่ได้กราบไหว้บูชา
หรือทำพิธีรีตองต่าง ๆ อยู่ จึงถือว่าไม่เป็นหนทางที่จะเอา
ตัวรอดได้ ฉะนั้น เราจะต้องพิจารณาโดยละเอียดลอบ
ให้รู้ ให้เข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร แล้วปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ๆ
ให้ถูกต้อง. ๖

พุทธศาสนาไม่ประสงค์การคาดคะเน หรือทำอย่าง
ที่เรียกว่าเผื่อจะเป็นอย่างนั้นเผื่อจะเป็นอย่างนี้: เราจะทำ
ไปตรง ๆ ตามที่มองเห็นด้วยปัญญาของตัวเอง โดยไม่ต้อง
เชื่อคนอื่น. แม้จะมีคนอื่นมาบอกให้ ก็ไม่ได้หมายความว่า
จะต้องเชื่อเขาทันที; เราจะต้องฟัง และพิจารณา
จนเห็นจริงว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แล้วจึงจะเชื่อ และ
พยายามทำให้ปรากฏผลด้วยตนเอง. ๗

ศาสนาเหมือนกับของหลายเหลี่ยม : ดูเหลี่ยมหนึ่ง
มันก็เป็นไปอย่างหนึ่ง ดูอีกเหลี่ยมหนึ่งมันก็เป็นไปอีก
อย่างหนึ่ง แล้วแต่ว่าบุคคลนั้นจะถือหลักการคิดในแนว
ไหน ก็จะเห็นศาสนาเดียวกันในลักษณะที่แตกต่างกันได้;
แม้พุทธศาสนาก็ตกอยู่ในลักษณะเช่นนี้. ๘

คนเราย่อมเชื่อความคิดความเห็นของตัวเอง เพราะ
ฉะนั้น ความจริงหรือสัจจะสำหรับคนหนึ่ง ๆ นั้น มันอยู่

ตรงที่ว่าเขาเข้าใจและมองเห็นเท่าไรเท่านั้นเอง; สิ่งที่เราเรียกว่า “ความจริง” ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน. คนเราเข้าถึงปัญหาหนึ่งๆ ได้ตื้นลึกกว่ากัน หรือด้วยลักษณะที่ต่างกัน และด้วยสติปัญญาที่ต่างกัน. สิ่งใดที่อยู่เหนือสติปัญญาความรู้ความเข้าใจของตน หรือตนยังไม่เข้าใจ คนนั้นก็ไม่ได้ถือว่าเป็นความจริงของเขา. ถ้าเขาจะพลอยว่าจริงไปตามผู้อื่น เขาก็รู้สึกอยู่แก่ใจว่า ไม่เป็นความแท้จริง ความจริงของเขาเลย.

ความจริงของคนหนึ่ง ๆ นั้น จะเดินคืบหน้าได้เสมอตามสติปัญญา. ความรู้ความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นทุก ๆ วัน จนกว่าจะถึงความจริงขั้นสุดท้าย. คนเรามีการศึกษาแตกต่างกัน และมีหลักพิจารณาสำหรับจะเชื่อต่าง ๆ กัน ฉะนั้น ถ้าจะเอาสติปัญญาที่ต่างกันมาดพทธศาสนาก็จะเกิดความคิดเห็นต่างกันไป; ทั้งนี้เพราะว่าพทธศาสนา ก็มีอะไร ๆ ครอบทุกอย่างที่จะให้คนดู.

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พุทธศาสนาก็ควีสปฏิบัติ เพื่อเอาตัวรอดจากความทุกข์ โดยการทำให้รู้ความจริงว่า *อะไรเป็นอะไร* ตามที่พระพุทธเจ้าท่านทรงทำได้ก่อนและได้ทรงสอนไว้. แต่คัมภีร์ทางศาสนานั้นย่อมมีอะไร ๆ เพิ่ม

ขึ้นได้ ทุกโอกาสที่คนชั้นหลังเขาจะเพิ่มเติมลงไป. พระไตรปิฎกของเราที่ตกอยู่ในฐานะอย่างเดียวกัน : คนชั้นหลัง ๆ เพิ่มเติมข้อความเข้าไปตามที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับคนนั้น ๆ เพื่อจะช่วยให้คนมีศรัทธามากขึ้น ๆ หรือกลัวบาปกรรมมากขึ้น ซึ่งอาจจะมากเกินไปจนกระทั่งเกิดการเมาบุญกันใหญ่. ๑๑

แม้แต่พิธีต่าง ๆ ที่เพิ่งเกิดขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาเพียงเล็กน้อย ๆ ก็พลอยถูกนับเข้าเป็นพุทธศาสนาไปด้วยอย่างน่าสมเพช เช่น การจัดสำรับคาวหวานผลหมากรากไม้ เพื่อเช่นวิญญาณของพระพุทธเจ้า อย่างที่เรียกว่าถวายข้าวพระเป็นต้น. มันเป็นเรื่องที่ไม่ได้ตามหลักของพุทธศาสนา แต่พุทธบริษัทบางพวกเข้าใจว่าเป็นพุทธศาสนา และได้สอนกันถือกันอย่างเคร่งครัด. ๑๒

พิธีต่าง ๆ ทำนองนี้ ได้เกิดขึ้นอย่างหนาแน่นมากมายจนหุ้มห่อของจริง หรือความมุ่งหมายเดิมให้สาปสูญไป. ขอยกตัวอย่างเช่นในเรื่องการบวชภาค ก็เกิดมีพิธีทำขวัญภาค เชื่อเชิญแขกมาเลี้ยงดูกันอย่างมากมาย เอ็กเกริก ทำพิธีทั้งที่วัดและที่บ้าน บวชไม่กี่วันก็สึก

ออกมา แล้วกลายเป็นคนเกลียดวัดยิ่งไปกว่าเดิมก็มี.
นี่ขอให้คิดดูเถิดว่า สิ่งไม่เคยมีในครั้งพุทธกาลก็ได้
มีชน. ๑๓

การบวรสัณห์พระพุทธเจ้า นั้นหมายความว่า บุคคล
ใดที่ได้รับอนุญาตจากบิดามารดาแล้ว ก็ปลีกตัวจากบ้าน
เรือนเป็นคนที่ย่างบ้านตัดบัญชีทิ้งได้ ไปอยู่กับพระ-
พุทธเจ้าและพระสงฆ์ โอกาสเหมาะสมเมื่อไรท่านก็บวช
ให้ โดยมีได้พบเห็นบิดามารดาญาติพี่น้องเลย จนตลอด
ชีวิตก็ยังมิ; แม้บางรายจะมีกลับมาเยี่ยมบิดามารดาบ้าง
ก็ต่อโอกาสหลังซึ่งเหมาะสม แต่ก็มีน้อยเหลือเกิน.
ในพุทธศาสนามีระเบียบว่า มาบ้านได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุผล
สมควร และพึงทราบไว้ด้วยว่า พวกที่บวชนั้นไม่ได้
เวียนมาบ้าน ไม่ได้บวชในที่ต่อหน้าบิดามารดา ไม่ได้
ฉลองกันเป็นการใหญ่แล้วไม่กี่วันก็สึก สึกแล้วก็ไม่มี
อะไรดีขึ้นไปกว่าเดิม อย่างที่เป็นกันอยู่ในเวลานี้. ๑๔

เราหลงเรียกการทำขวัญนาถ และการทำพิธีต่าง ๆ
ตลอดถึงการฉลองอะไร ๆ เหล่านั้นว่าเป็นพุทธศาสนา
แล้วก็นิยมทำกันอย่างยิ่ง จะหมดเปลืองทรัพย์ของตน
หรือของคนอื่นเท่าไรก็ไม่ว่า พุทธศาสนาใหม่ ๆ อย่างนี้

เกิดมีมากมายแทบจะทั่วไปทุกแห่ง. ธรรมชาติหรือของจริง
ที่เคยมีมาแต่ก่อนนั้น ถูกหมั่นหรือโดยพิธีรีตองจนผิด เกิด
มุ่งหมายผิดเป็นอย่างอื่นไป เช่นการบวชก็กลายเป็นเรื่อง
สำหรับแก้หน้าเด็กหนุ่มๆ ที่ถูกหาว่าเป็นคนดิบ หาเมีย
ยากอะไรเหล่านั้นเป็นต้น. ในบางถิ่นบางแห่ง ถือเป็น
โอกาสสำหรับรวบรวมเงินที่มีผู้นำมาช่วย เป็นการหาทาง
ร่ำรวยเสียคราวหนึ่ง ถึงอย่างนั้นเขาก็เรียกว่าพุทธศาสนา :
ใครไปตำหนิติเตียนเข้า ก็จะถูกหาว่าไม่รู้จักพุทธศาสนา
หรือทำลายศาสนา. ๑๕

อีกเรื่องหนึ่งตัวอย่าง เช่น กฐิน : พระพุทธองค์
ทรงมุ่งหมายจะให้ภิกษุทำจีวรเป็นด้วยตนเองด้วยกันทุกรูป
และให้พร้อมเพรียงกันทำด้วยมือของตัวเองในเวลาอันรวดเร็ว.
ถ้าผ้าที่ช่วยกันทำนั้นมีผืนเดียวก็มอบให้เป็นกรรม-
สิทธิ์ของภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็น
เจ้าอาวาส แต่เป็นภิกษุซึ่งหมั่นสงฆ์เห็นว่ามีความสมบัติ
สมควรที่จะใช้จีวรนั้นได้ หรือขาดแคลนผ้าจะใช้สอย
ให้เป็นผู้ใช้สอยจีวรผืนนั้นได้ในนามของสงฆ์ทั้งหมด. ๑๖

พระองค์ทรงมุ่งหมายจะให้พระทุกรูปหมดความถือเนื้อ
ถือตัว ไม่ว่าจะเป็พระผู้น้อย สมภารเจ้าวัดหรือพระ

ผู้ใหญ่มักดัดมีเกียรติอะไรก็ตาม ต้องลดตัวลงมาเป็นกุลีกันหมดในวันนั้น เพื่อจะมาระดมกันกะผ้าตัดผ้าเย็บผ้า ตัดม้วนไม้ทำสีย้อมผ้า และอะไรๆ ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะทำให้ จีวรนั้นสำเร็จได้ในวันนั้น เพราะเป็นการรวบรวมเอา เศษผ้ามาต่อกันเป็นจีวร. พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมาย ให้สิ่งที่เรียกว่ากฐินเป็นอย่างนั้น คือไม่ต้องเกี่ยวกับ ขรรษาสเลยก็ได้ แต่เดี๋ยวนี้กฐินกลายเป็นเรื่องมีไว้ สำหรับประกอบพิธีหรรษาเงิน เอ็กเกริกเฮฮาสนุกสนาน พักผ่อนหย่อนใจโดยไม่ได้รับผลสมความมุ่งหมาย อันแท้จริง แต่กลับใช้เวลามาก เปลืองเงินมาก ยุ่งยากมาก จนกลายเป็นโอกาสสำหรับทำสามะเลเทเมา คือไปทอดกฐินเพื่อกินเหล้ากินปลาเล่นไพ่เฮฮากันอย่างสนุกสนาน หรือไม่ก็มุ่งหน้าหาเงินกันเท่านั้น. ๑๗

พุทธศาสนา “เนืองอก” ทำนองนี้ มีขึ้นใหม่ๆ มากมายหลายร้อยอย่างโดยไม่ต้องระบุชื่อ เพราะมากจน ระบุไม่ไหว แต่อยากจะให้เชื่อว่า “พุทธศาสนาเนืองอก” : เป็นเนื้อร้ายชนิดหนึ่งซึ่งออกซนๆ จนปิดบังห่อหุ้มเนื้อดี หรือแก่นแท้ของพุทธศาสนาให้ค่อยๆ ลบเลือนไป; ด้วย เหตุฉะนั้นแหละสิ่งที่เราเรียกว่าพุทธศาสนาฯ จึงมีเพิ่มขึ้น

มากมายหลายประเภทจากตัวแท้ของศาสนาที่มีอยู่ดั้งเดิม
เกิดเป็นนิกายใหญ่และนิกายย่อยๆ อีกตั้ง ๒๐-๓๐ นิกาย
ที่กลายเป็น นิกายตันตระ ซึ่งเนื่องกับกามารมณ์ไปก็มี
จำเป็นที่จะต้องแยกแยะให้รู้จักตัวพุทธศาสนาเดิมแท้ไว้
เสมอ จะได้ไม่หลงงมงายยึดถือเปลือกที่หุ้มภายนอก
หรือติดแน่นในพิธีรีตองต่าง ๆ จนเป็นการประพฤติดิฉิน
จากความมุ่งหมายเดิมที่ถูกต้องยิ่งยง. ๑๘

เราควรวัดกายวาจาบริสุทธิ์ให้เป็นที่ตั้งของจิตบริสุทธิ์
เพื่อให้เกิดปัญญาว่าอะไรถูก แล้วประพฤติปฏิบัติไป
ตามนั้น. อย่าได้ถือวาทาเชื่อว่าพุทธศาสนาแล้วก็
เป็นพุทธศาสนา. เนืองอนันไค์ออกมาแล้วนับครั้งถ้วนหลังจาก
พระพุทธเจ้าปรินิพพาน และยังคงเรื่อย ๆ มา กระจายไป
ทุกทิศทุกทางจนกระทั่งบัดนี้ เลยมียุคออกก่อนโต ๆ
อย่างมากมาย. ๑๙

พวกเราเองจะไปอ้างเอา “พุทธศาสนาเนืองอก”
มาถือวาทาเป็นพุทธศาสนาไม่ได้ หรือคนในศาสนาอื่นจะมา
ชักก่อนเนืองอกเหล่านี้ ซึ่งมีอยู่อย่างน่าบัดสีอย่างน่าละอาย
ว่าเป็นพุทธศาสนา ก็ไม่ถูกเหมือนกัน คือไม่เป็นการ
ยุติธรรม เพราะสิ่งที่ไม่ใช่พุทธศาสนา แต่เป็น

“เนืองออก”. พวกเราที่จะช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นที่พึ่งแก่คนทั้งหลาย หรือเพื่อประโยชน์แก่ตัวเราเองก็ตาม จะต้องรู้จักจับฉวยให้ถูกตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ไม่ไปถูกชนเนือร้ายเนืองออกดังที่กล่าวมาแล้ว.

๒๐

แม้พุทธศาสนาตัวแท้ก็ยังมีหลายแง่หลายมุม ที่จะทำให้เกิดการจับฉวยเอาไม่ถูกความหมายแท้ของพระพุทธศาสนาก็ได้.

๒๑

ถ้ามองดูด้วยสายตาของนักศีลธรรม ก็ก็จะเห็นว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งศีลธรรม (Morals) เพราะมีกล่าวถึงบุญบาป ความซื่อตรง ดีชั่ว ความกตัญญูกตเวที ความสามัคคี ความเป็นคนที่เปิดเผยตัวเอง และอะไรต่าง ๆ อีกมากมาย ล้วนแต่มีอยู่ในพระไตรปิฎกทั้งนั้น; แม้ชาวต่างประเทศก็มองดูในส่วนนี้อยู่มาก หรือว่าชอบพุทธศาสนาเพราะเหตุนี้ก็มีอยู่มาก.

๒๒

พุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง สงบนไปเป็นสัจจธรรม (Truth) คือ กล่าวถึงความจริงที่ลึกซึ้งเร้นลับนอกเหนือไปกว่าที่คนธรรมดาสามัญจะเห็นได้. ส่วนนี้ก็แตกความรู้เรื่องความว่างเปล่าของสรรพสิ่งทั้งปวง (สัจจญาณ),

เรื่องความไม่เที่ยง (อนิจจัง), ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง), ความไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา); หรือเรื่องการเปิดเผยว่าทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความดับสนิทของทุกข์เป็นอย่างไร และวิธีปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร ในฐานะเป็นความจริงอันเด็ดขาดที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ (อริยสัจ) ซึ่งทุกคนควรจะตั้งรู้นี้เรียกว่าพุทธศาสนาในฐานะเป็นสัจธรรม. ๒๓

พุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นศาสนา (Religion) คือส่วนที่เป็นตัวระเบียบปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา กระทั่งผลที่เกิดขึ้นคือความหลุดพ้น, และปัญญาที่รู้เห็นความหลุดพ้นว่าเมื่อใครปฏิบัติแล้ว จะหลุดพ้นไปจากความทุกข์ได้จริง. นี้เรียกว่าพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนา. ๒๔

เรายัง มีพุทธศาสนาในเหลี่ยมที่เป็นจิตวิทยา (Psychology), เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎกภาคสุตทาย กล่าวบรรยายถึงลักษณะของจิตไว้กว้างขวางอย่างน่าอัศจรรย์ที่สุด เป็นที่งงนงงและสนใจแก่นักศึกษาทางจิตแม่แห่งยุคปัจจุบัน เป็นความรู้ทางจิตวิทยาที่จะอวดได้ว่าแยบคาย

หรือสื่กลับกว่าความรู้ทางจิตวิทยาของโลกปัจจุบัน ไปเสีย
อีก.

๒๕

พุทธศาสนายังมีเหลี่ยมความรู้ซึ่งจัด คว้าเป็นปรัชญา
(Philosophy) คือสิ่งที่ทดลองไม่ได้ ยังต้องอาศัยการ
ค้ำนึ่งค้ำนวนไปตามหลักแห่งการใช้เหตุผลแห่งการค้ำนึ่ง
ค้ำนวนระบอบหนึ่ง. แต่ถ้าเห็นแจ้งประจักษ์ได้ด้วยตา
หรือด้วยการพิสูจน์ทดลองตามทางวัตถุ หรือแม้เห็นชัด
ด้วย “ตาใน” คือ ญาณจักษกัตาม เรียกว่าเป็นวิทยา-
(Science) ได้. ความรู้อันลึกซึ้ง เช่นเรื่องสุญญตา
ย่อมเป็นปรัชญาสำหรับผู้ที่ยังไม่บรรลุธรรมไปพลางก่อน;
แต่จะกลายเป็นวิทยาศาสตร์ทันที สำหรับผู้ที่บรรลุธรรม
แล้ว เช่น พระอรหันต์; เพราะท่านได้เห็นแจ้งประจักษ์
แล้วด้วยจิตใจของท่านเอง ไม่ต้องค้ำนึ่งค้ำนวนตาม
เหตุผล.

๒๖

หลักพระพุทธศาสนาบางประเภท ก็เป็นวิทยาศาสตร์
โดยส่วนเดียว เพราะพิสูจน์ได้ชัดแจ้งด้วยความรู้สึกลงใจ
ของผู้มีสติปัญญา; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอริยสัจจ
เป็นต้น. ถ้าผู้ใดมีสติปัญญาสนใจศึกษาค้นคว้าแล้ว
จะมีเหตุผลแสดงอยู่ในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ ไม่มีด
มัวเป็นปรัชญาเหมือนอย่างบางเรื่อง.

๒๗

สำหรับบุคคลผู้บูชาวัฒนธรรม ก็จะมีค่าสั่งสอนใน พระพุทธศาสนาหลายข้อที่ตรงกับหลักวัฒนธรรมสากล, และมีคำสอนอีกมาก ที่เป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธโดยเฉพาะ ซึ่งดีกว่าสูงกว่าวัฒนธรรมสากลอย่างมากมาย. ๒๘

แม้ พุทธศาสนาส่วนที่เป็นตรรกวิทยา (Logic) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่โยกโคลงที่สุด ก็มีมากด้วยเหมือนกัน โดยเฉพาะในพวกพระอภิธรรมปิฎกบางคัมภีร์ เช่น คัมภีร์กถาวัตถุเป็นต้น. ๒๙

แต่อย่างไรก็ตามอยากจะขอยืนยันว่า พุทธศาสนา เหลี่ยมซึ่งชาวพุทธจะคงสนใจที่สุด นั่นคือ เหลี่ยมที่เป็น ศาสนา ซึ่งหมายถึงวิธีปฏิบัติโดยรวบรัดเพื่อให้รู้ความจริงว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรจนถอนความยึดถือหลงไหลต่าง ๆ ออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวงได้. การกระทำเช่นนี้ เรียกว่าเรา เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นพุทธศาสนา : มีผลดียิ่งไปกว่าที่จะถือเป็นเพียงศีลธรรมขั้นพื้นฐาน และสัจจธรรมอันเป็นความรู้ที่ลึกซึ้งอย่างเดียว โดยไม่ปฏิบัติอะไร, และเป็นผลดีกว่าที่จะถือเป็นปรัชญาที่มีไว้คิดไว้นึกไว้เถียงกันอย่างสนุก ๆ แล้วไม่ละกิเลส

อะไรได้; หรือดีกว่าที่จะถือเป็นเพียงวัฒนธรรม สำหรับการ
การประพาศที่ต้งามนำเลื่อมใสในด้านสังคมแต่อย่างเดียว.

๓๐

อย่างน้อยที่สุด เราทั้งหลายควรถือ พุทธศาสนา
ในฐานะเป็นศิลปะ (Art) ซึ่งในที่นี้หมายถึงศิลปะแห่ง
การครองชีพ คือเป็นการกระทำที่เยบคายสขม ในการ
ที่จะมีชีวิตอยู่เป็นมนุษย์ให้น่าดูน่าชม น่าเลื่อมใส น่าบูชา
เป็นที่จับบอกรบใจแก่คนทั้งหลาย จนคนอื่นพอใจทำตาม
เราด้วยความสมัครใจ ไม่ต้องแค้นเคืองกัน : เราจะมี
ความงดงามในเบองค่น ด้วยศิลปะวิสุทธ; มี ความงดงาม
ในท่ามกลาง ด้วยการมีจิตใจสงบเย็น เหมาะสมที่จะ
ทำงานทางด้านจิต; มี ความงดงามในเบองปลาย ด้วยความ
สมบูรณ์แห่งปัญญา คือรู้แจ้งสิ่งท้งปวงว่าอะไรเป็นอะไร
จนไม่มีความทกข์เกิดขึ้นเพราะสิ่งท้งหลาย.

๓๑

เมื่อใครมีชีวิตอยู่ด้วยความงาม ๓ ประการ เช่น
แล้วถือว่าเป็นผู้มีศิลปะแห่งการดำรงชีวิตอย่างสูงสุด. ชาว
ตะวันตกหันมาสนใจพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศิลปะ
แห่งชีวิตโดยนัยนี้เป็นอันมาก และกล่าวขวัญกันมากกว่า
แง่อื่น ๆ.

๓๒

การที่เราเข้าถึงตัวแท้ของพระพุทธศาสนา จนถึงกับ
 นำมาใช้เป็นแบบแห่งการครองชีวิตได้นั้น มันทำให้เกิด
 ความบันเทิงรื่นเริงตามทางของธรรมะ ไม่เหงาหงอย
 ไม่เบื่อหน่าย หรือหวาดกลัว ดังที่เกรงกันอยู่ว่าถ้าละ
 กิเลสกันเสียแล้ว ชีวิตนี้จะแห้งแล้งไม่มีรสชาติอะไรเลย
 หรือถ้าปราศจากต้นเหตุต่างๆ โดยสิ้นเชิงแล้ว คนเราจะ
 ทำอะไรไม่ได้หรือไม่คิดทำอะไรอย่างนี้เป็นต้น แต่โดยที่
 แท้แล้ว ผู้ดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้องตามศีลปะแห่งการ
 ครองชีวิตของพระพุทธเจ้านั่นคือผู้มีชัยชนะอยู่เหนือ
 สิ่งทั้งปวงที่เข้ามาแวดล้อมตน ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ บุคคล
 สิ่งของหรืออะไรก็ตาม จะเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย
 และทางใจก็ตาม ย่อมจะเข้ามาในฐานะผู้แพ้ ไม่อาจจะ
 ทำให้เกิดความมืดมัว สกปรก เรำร้อนให้แก่ผู้นั้นได้.
 อากัปกิริยาที่เป็นฝ่ายชนะอารมณ์ทั้งปวงนี้ ย่อมเป็นที่
 บันเทิงรื่นเริงอย่างแท้จริง; และนี่คือข้อที่ควรถือเป็น
 ศีลปะในพุทธศาสนา.

๓๓

ธรรมะในพระพุทธศาสนา จะให้ความเพลิดเพลิน
 แก่จิตใจที่ต้องการธรรมะ นับได้ว่าเป็นอาหารจำเป็น
 อย่างหนึ่งเหมือนกัน. คนที่ตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส

ยังต้องการอาหาร ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แสงหากันไป ตามวิสัยปุถุชนนั้นก็ถูกแล้ว แต่ยังมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งอยู่ลึก และไม่ต้องการอาหารอย่างนั้น สิ่งนี้คือวิญญาณซึ่งเป็น อิสระหรือบริสุทธิ์ ต้องการความบันเทิงเรริงรื่น คืออาหาร ทางธรรมะ นับตั้งแต่ความยินดีปริดาที่รู้สึกว่าได้ทำ อะไรอย่างถูกต้อง เป็นที่พอใจของผู้ทั้งหลาย, มีความ สงบสว่างบังในใจชนิดที่กิเลสสามารถบงกชไม่ได้. มีความเห็น แจ่มแจ้งรู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ทะเยอ ทะยานในสิ่งใด, มีอาการเหมือนกับนั่งลงได้ ไม่ต้องวิ่ง ไปวิ่งมาเหมือนคนทั้งหลาย ชนิดที่ท่านให้คำเปรียบไว้ว่า “กลางคืนอัดควัน กลางวันเป็นไฟ”.

“กลางคืนอัดควัน” นั้น หมายถึงการนอนไม่หลับ กระสับกระส่ายมือก่ายหน้าผาก คิดจะแสวงหาอย่างนั้น อย่างนี้ คิดจะกระทำเพื่อให้ได้เงิน ได้ลาภหรือสิ่งต่างๆ ที่ตนปรารถนาอันเป็นควนกลุ้มอยู่ในใจ เพราะมันยังมีดค่าลุดไปไหนไม่สะดวก ต้องทนนอนอัดควันอยู่.

ครั้นถึงเวลารุ่งขึ้น ก็ออกกว้างออกไปตามความต้ง การของ “ควน” ที่อัดไว้เมื่อคืน นี้เรียกว่า “กลางวัน เป็นไฟ” เป็นอาการของจิตใจที่ไม่ได้รับความสงบ

ไม่ได้รับอาหารทางธรรม เป็นความหิวกระหายไปตาม
อำนาจของกิเลสและตัณหา : “กลางคืนอดควัน” ร้อน
กลุ้มอยู่แล้วตลอดคืน; “กลางวันยังเป็นไฟ” คือทั้งร้อน
ทั้งไหม้อะไรไปในตัวเสร็จตลอดทั้งวัน แล้วจะหาความ
สงบเยือกเย็นอย่างไรได้. ๓๖

ถ้าคนเราต้อง “กลางคืนอดควันกลางวันเป็นไฟ”
ไปจนตลอดชีวิต ถึงตายแล้ว จะเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้
ลองคิดดู. เขาเกิดมาทนทุกข์ทรมานจนตลอดชีวิต คือ
นับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเนาเข้าโลงไปที่เดียว โดยไม่มี
สติปัญญาที่จะระงับดับไฟ ดับควันนั้นเสียเลย. บุคคล
ชนิดนี้จะต้องอาศัยสติปัญญาของบุคคลประเภทพระพุทธ-
เจ้า สำหรับช่วยแก้ไขให้เบาบางลงตามส่วน. เมื่อเขาได้
เข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามความเป็นจริงมากขึ้น
เท่าไร ควันหรือไฟก็จะลดน้อยลงเท่านั้น. ๓๗

ทั้งหมดนี้เป็นการศึกษาให้เห็นว่า สิ่งที่เราเรียกว่าพุทธศาสนา
นั้นมีลักษณะหลายเหลี่ยมหลายมุม เหมือนกับภูเขาสูงเดี่ยว
มองจากทิศต่าง ๆ กัน ก็เห็นรูปต่าง ๆ กัน ได้ประโยชน์
ต่าง ๆ กันแล้วแต่ใครจะมองอย่างไร. แม้พระพุทธศาสนา
จะมีมูลมาจากความกลัว ก็ไม่ใช่ความกลัวที่โง่เขลา

ของคนบ้าเดือนจนถึงกับนั่งไหว้รูปเคารพ หรือไหว้
สิ่งที่มีปรากฏการณ์แปลก ๆ; แต่เป็นความกลัวชนิดที่
สูงด้วยสติปัญญา คือกลัวว่าจะไม่ได้รอดพ้นไปจากการ
บีบคั้นของความเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือความทุกข์ทั้งหลาย
ที่เรามองเห็น ๆ กันอยู่ ๓๘

พุทธศาสนาคว่ำไม่ไหวหนังสือไม่ไหวคัมภีร์ ไม่ใช่
เสียงบอกเล่าตามพระไตรปิฎก หรือตัวพิธีรีตองต่าง ๆ
ซึ่งไม่ใช่ตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ตัวแท้ต้องเป็น ตัว
การปฏิบัติด้วยกายวาจาใจ ชนิดที่จะทำลายกิเลสให้
ร่อยหรอหรือสิ้นไปในที่สุด : ไม่จำเป็นต้องเนื่องด้วย
หนังสือด้วยคำรา ไม่ต้องอาศัยพิธีรีตองหรือสิ่งภายนอก
เช่นผีสงเทวดา แต่ต้องเนื่องด้วยกายวาจาใจโดยตรง
คือจะต้องปากบั่นกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปจนเกิดความรู้
แจ่มแจ้ง สามารถทำอะไรให้ถูกต้องได้ด้วยตนเอง ไม่มี
ความทุกข์เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นจนอวสาน. นี่แหละคือตัวแท้
ของพระพุทธศาสนาในส่วนที่เราจะต้องเข้าถึงให้จงได้.
อย่าได้ไปหลงยึดเอาเนืองอกที่หุ้มห่อพระพุทธศาสนา มา
ถือว่าเป็นตัวพระพุทธศาสนา กันเลย, ๓๙

พุทธศาสนามุ่งชี้อะไรเป็นอะไร

คำว่า “ศาสนา” มีความหมายกว้างขวางกว่า “ศีลธรรม” ศีลธรรมหมายถึงข้อปฏิบัติเกี่ยวกับประโยชน์สุขในขั้นพื้นฐานทั่วไป; และมีอยู่ตรงกันแทบทุกศาสนา, ศาสนาหมายถึงระเบียบปฏิบัติในขั้นสูง ผิดแปลกแตกต่างกันไปเฉพาะศาสนาหนึ่ง ๆ ที่เดียว. ศีลธรรมทำให้เป็นคนดี มีการปฏิบัติไม่เบียดเบียนตนหรือคนอื่นตามหลักสังคัมทั่ว ๆ ไป แต่เมื่อได้ปฏิบัติครบถ้วนตามนั้นแล้ว คนก็ยังไม่พ้นทุกข์ที่มาจากการเกิดแก่เจ็บตาย. ยังไม่พ้นทุกข์จากการเบียดเบียนของกิเลส อำนาจของศีลธรรมได้สิ้นสุดลงเสียก่อนที่จะกำจัดโลภะ โทสะ โมหะ ให้สิ้นสุดไปได้ และไม่สามารถกำจัดความทุกข์อันเกิดจากการเกิด แก่ เจ็บ ตายได้. ๔๐

ส่วนขอบเขตของศาสนานั้นยังไปไกลต่อไปอีก, โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ย่อมมุ่งหมายโดยตรงที่จะกำจัด

กิเลสโดยสิ้นเชิง หรือดับทุกข์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการ
เกิดแก่เจ็บตายให้สิ้นไป. ^{๕๑}นั่นชี้ให้เห็นว่าศาสนากับศีลธรรม
นั้นต่างกันอย่างไร, พุทธศาสนาไปได้ไกลกว่าศีลธรรม
สากลของโลกทั่ว ๆ ไปอย่างไร; เมื่อเข้าใจดังนี้แล้ว
เราจะได้สนใจพุทธศาสนาโดยเฉพาะ. ๔๑

พุทธศาสนา คือ วิชาการทั้งระเบียบปฏิบัติ สำหรับ
จะให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร. ขอให้เข้าใจในคำจำกัดความนี้
ให้มากเป็นพิเศษ เพื่อประโยชน์ที่จะเข้าใจพุทธศาสนา
ได้โดยเร็วและโดยง่าย. ๔๒

ท่านทั้งหลายลองพิจารณาดูว่า ท่านรู้จักอะไรเป็น
อะไรกันหรือเปล่า. แม้จะรู้ว่าตัวเองเป็นอะไร, ชีวิต
การงานหน้าที่ อาชีพ เงินทองข้าวของ เกียรติยศชื่อเสียง
คืออะไรก็ตาม ใครกล้ายืนยันว่ารู้ถึงที่สุดบ้าง ถ้าเรารู้ว่า
อะไรเป็นอะไรจริงๆแล้ว เราย่อมไม่ปฏิบัติผิดต่อสิ่งทั้งปวง.
เมื่อปฏิบัติถูกแล้ว ก็เป็นอันแน่นอนว่าความทุกข์จะเกิด
ขึ้นไม่ได้. ^{๕๒}เดี๋ยวนี้เรายังไม่รู้ว่ามันเป็นอะไร เราจึง
ปฏิบัติผิดไม่มากนักน้อย; ความทุกข์ก็เกิดขึ้นตามส่วน.
การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาก็คือปฏิบัติเพื่อให้รู้ว่า
สิ่งทั้งปวงคืออะไร; เมื่อรู้แจ้งแท้จริงก็ย่อมหมายถึงการ

บรรลุมรรคผลชั้นใดชั้นหนึ่ง หรือถึงขีดสูงสุดเพราะความ
รู้นั้นเองเป็นตัวทำลายกิเลสไปในตัว. ๔๓

เมื่อรูว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรจริงๆ แล้ว ความเบื่อ
หน่ายคลายความอยาก และความหลุดพ้นจากทุกข์ *ย่อม*
จะเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ : เราทำความเพียรปฏิบัติก็แต่
ชั้นที่ยังไม่รู้อะไรเป็นอะไรกันเท่านั้น โดยเฉพาะก็ในชั้น
ที่ยังไม่รู้ว่สิ่งทั้งหลายนี้ไม่เที่ยงไม่ใช่ตัวตน. ขณะนี้เรา
ไม่รู้ว่ชีวิตหรือสิ่งทั้งปวงที่เรากำลังหลงรักใคร่ยินดี เป็น
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงหลงรักยินดีติดพันยึดถือใน
สิ่งเหล่านั้น. ครั้นรูจริงตามวิธีของพระพุทธศาสนาคือ
มองเห็นชัดว่ สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน
ไม่มีอะไรน่าผูกมัดตัวเราเข้าไปกับสิ่งนั้นจริง ๆ แล้วจิต
ก็จะเกิดความหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของสิ่งเหล่านั้น
ขึ้นมาทันที. ๔๔

ขอยืนยันในคำจำกัดความข้อนั้นว่ เป็นคำจำกัด
ความที่เพียงพอ และเหมาะสมแก่ท่านทั้งหลายจะเอาไป
ใช้สำหรับดำเนินการปฏิบัติของตน; เพราะเหตุว่หลัก
คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งพระไตรปิฎก ก็ล้วนแต่เป็น
การบ่งระบุให้รู้ว่ อะไรเป็นอะไร? เท่านั้นเอง เช่น

หลักเรื่องอริยสัจ ๔ ประการ ซึ่งจะนำมาเปรียบเทียบ
กับคำจำกัดความดังกล่าว เพื่อดูว่าจะลงรอยกันได้
เพียงใด. ๔๔

อริยสัจข้อที่ ๑ แสดงว่าสิ่งปรุงแต่งทั้งปวงเป็น
ทุกข์. นี่คือบอกตรง ๆ ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรนั่นเอง.
สิ่งปรุงแต่งทั้งปวงเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ใจ แต่คน
ทั้งหลายไม่รู้ไม่เห็นว่าเป็นทุกข์ จึงได้มี
ความอยากในสิ่งเหล่านั้น. ถ้ารู้ว่ามันเป็นทุกข์ ไม่น่า
อยากและไม่น่ายึดถือ ไม่น่าผูกพันตัวเองเข้ากับสิ่งใดแล้ว
เขาก็คงจะไม่อยาก. ๔๖

อริยสัจข้อที่ ๒ แสดงว่าความอยากด้วยอวิชชาอัน
เป็นต้นเหตุของความทุกข์. คนทั้งหลายก็ยังไม่รู้ไม่เห็น
ไม่เข้าใจว่าความอยากนั้นแหละ เป็นตัวต้นเหตุของความ
ทุกข์ใจ จึงได้พากันอยากนั้นอยากนี้ร้อยแปดพันประการ
เพราะไม่รู้ว่าคุณอยากด้วยอวิชชาอันคืออะไร. ๔๗

อริยสัจข้อที่ ๓ แสดงว่านิโรธหรือนิพพานคือการ
ดับความอยากเสียให้สิ้น เป็นคนไม่มีทุกข์. คนทั้งหลาย
ยังไม่รู้จักกันใหญ่ทั้ง ๆ ที่เป็นสิ่งที่อาจลถึงได้ในที่ทั่ว ๆ ไป
คือพบได้ตรงที่ความอยากมันดับลงไปนั่นเอง, นี่คือนิโรธ

ว่าอะไรเป็นอะไร จึงไม่มีใครปรารถนาที่จะดับความอยาก
ไม่ปรารถนานิพพาน เพราะไม่รู้ว่าจะอะไรคือนิพพาน. ๔๔

ทันทีมาถึง อริยสังขัตที่ ๔ ที่เรียกว่ามรรค อันได้
แก่วิธีดับความอยากนั้นๆ เสีย. ไม่มีผู้ใดเข้าใจว่าการทำ
อย่างนี้เป็นวิธีดับความอยาก ไม่มีใครสนใจเรื่องอริยมรรค
อันมีองค์ ๘ ประการซึ่งดับความอยากเสียได้; ไม่รู้จักว่า
อะไรเป็นที่พึงแก่ตนเอง; อะไรควรชวนชวยอย่างยิ่ง;
จึงไม่สนใจกับเรื่องอริยมรรคของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็น
สิ่งที่เลิศประเสริฐที่สุดในบรรดาวิชาความรู้ของมนุษย์เรา
ในโลกนี้. นี่แหละ คือการไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรอย่าง
น่าหวาดเสียว ๔๔

ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าเรื่อง อริยสังขัต ๔ ประการ
นั่นคือ ความรู้ที่บอกให้เห็นชัดว่า อะไรเป็นอะไรอย่าง
ครบถ้วน นั้นเอง: เรื่องความอยากนั้นบอกให้รู้ว่า
เมื่อไปเล่นกับมันจึงเป็นความทุกข์ใจขึ้นมา เราก็อิงขึ้น
ไปเล่นกับความอยากจนเต็มไปด้วยความทุกข์ นี่แหละ
เป็นความโง่เขลาไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรตามที่เป็นอย่างจริง จึง
ปฏิบัติผิดทุกอย่าง; จะมีทุกข์บ้างก็เล็กน้อยเกินไป และ
มักจะถูกตามความหมายของคนที่มีกิเลสตัณหา ซึ่งถือกัน

ว่าถ้าได้อะไรมาตรงตามความต้องการของตนแล้ว ก็จัดว่า
เป็นการปฏิบัติถูก อย่างนี้ทางธรรมไม่ถือว่าถูกเลย. ๕๐

ทีนี้ลองเอาหลักทางบาลีที่เรียกว่าหัวใจของพระ-
พุทธศาสนา หรือคาถาของพระอัลสซิมมาพิจารณากัน;
เมื่อพระอัลสซิมได้มาพบกับพระสารีบุตรก่อนได้บวช,
พระสารีบุตร ได้ถามถึงใจความพระพุทธานุชาสนาว่ามีอยู่
อย่างไรโดยย่อที่สุด. พระอัลสซิมได้ตอบว่า “สิ่งเหล่านี้
เกิดมาเพราะมีเหตุทำให้เกิด พระตถาคตเจ้าแสดงเหตุของสิ่ง
เหล่านั้น พร้อมทั้งแสดงความคับสั้นเชิงของสิ่งเหล่านั้น
เพราะหมดเหตุ: พระมหาสมณเจ้าครัสถ์อย่างนี้” นี่คือการ
บอกว่า สิ่งทั้งปวงมีเหตุปรุงแต่งขึ้นมา มันดับไม่ได้จน
กว่าจะดับเหตุเสียก่อน, นี่เป็นการชี้ให้รู้ว่าอย่าไปเห็น
อะไรเป็นตัวตนที่ถาวร เพราะมีแต่สิ่งที่เกิดจากเหตุและ
งอกงามต่อไปตามอำนาจของเหตุ และจะดับไปเพราะ
สิ้นเหตุ เพราะฉะนั้น ปราภฏการณทั้งหลายในโลกนี้
ล้วนแต่เป็นผลิตผลของสิ่งที่ เป็นเหตุ เป็นความเลื่อนไหล
ไปไม่มีหยุด เพราะอำนาจของธรรมชาติที่มีลักษณะ
ไม่หยุดปรุง สิ่งต่างๆ จึงปรุงแต่งกันไม่หยุด และ
เปลี่ยนแปลงไม่หยุด ๕๑

พระพุทฺธศาสนาบอกให้เราเห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน
มีแต่การปรุงแต่งกันไป และมีความทุกข์รวมอยู่ในนั้นด้วย
เพราะความไม่มีอิสระ จึงต้องเป็นไปตามอำนาจของเหตุ.
จะไม่มี ความทุกข์ก็ต่อเมื่อหยุด, จะหยุดได้ก็เมื่อดับเหตุ
เพื่อไม่ให้มีการปรุง. ข้อนี้เป็น การบอกให้รู้ว่าอะไรเป็น
อะไรอย่างลึกซึ้งที่สุดเท่าที่ผู้มีสติปัญญาจะบอกได้ นับว่า
เป็นหัวใจพุทธศาสนาจริง ๆ. การบอกนั้นก็บอกให้รู้ว่า
สิ่งทั้งปวงเป็นแต่เรื่องของมายา อย่าไปหลงยึดถือจนชอบ
หรือซงมันเข้า. เมื่อทำจิตใจให้เป็นอิสระได้จริง ๆ แล้ว
นั่นแหละคือการออกมาเสียได้จากอำนาจของเหตุเป็นการ
ดับเหตุเสียได้ เราจะไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะความชอบ
หรือความชังอีกต่อไป. ๕๒

อีกทางหนึ่งนั้น อยากจะชี้ให้สังเกตดูถึง วัตถุประสงค์
แห่งการออกผนวชของพระพุทธเจ้า ว่าทำนออกผนวชโดย
ความประสงค์อย่างใด. พระพุทฺธภานิชิตที่ตรัสถึงข้อนี้มีอยู่
อย่างชัดเจนว่าพระองค์ออกผนวชเพื่อแสวงหาว่า “อะไร
เป็นกุศล” คำ “กุศล ๆ” ของพระองค์ ในที่นี้ หมายถึง
ความฉลาด หมายถึงความรู้อันถูกต้องที่สุด โดยเฉพาะ
ก็คือรู้ว่า อะไรเป็นความทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

อะไรเป็นความไม่มีทุกข์ อะไรเป็นวิธีให้ถึงความไม่มี
ทุกข์. เพราะถ้าอย่างถูกต้องสิ้นเชิงจริง ๆ แล้ว ก็คือ
ความฉลาดหรือความรู้ถึงที่สุด; ฉะนั้น ความรู้ว่าอะไร
เป็นอะไรอย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์นั้นแหละ คือ "ตัวพุทธ"
ศาสนา. ๕๓

เรื่อง *ไตรลักษณ์* ก็เป็นหลักสำคัญอีกแนวหนึ่ง มี
หัวข้อสั้น ๆ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันเป็นหลักที่
เราต้องรู้; ถ้าไม่รู้ก็เรียกว่าไม่รู้จักพุทธศาสนา. อนิจจัง
ทุกขัง อนัตตา นี้คือ การประกาศความจริงออกไปว่า
"สิ่งปรุงแต่งทั้งปวงไม่เที่ยง สิ่งปรุงแต่งทั้งปวงเป็นทุกข์
สิ่งทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน" ๕๔

ที่ว่าเป็น *อนิจจัง* ก็คือสิ่งทั้งปวงเปลี่ยนแปลงเรื่อย
ไม่มีอะไรเป็นตัวเองที่หยุดอยู่แม้ชั่วขณะ. ที่ว่าเป็น *ทุกขัง*
นั้น หมายถึงว่าสิ่งทั้งปวงมีลักษณะเป็นความทนทุกข์
ทรมานอยู่ในตัวของตัวเอง มีลักษณะดูแล้วน่าชังน่าเบื่อ
หน่าย น่าระอาอยู่ในตัวของมันเองทั้งนั้น. และที่ว่าเป็น
อนัตตา นั้น ก็คือการบอกให้รู้ว่า บรรดาสิ่งทั้งปวงไม่มี
อะไรที่เราควรจะไปยึดมั่นด้วยจิตใจว่าเป็นตัวเราหรือ
เป็นของเรา, ถ้าไปยึดถือก็ต้องเป็นทุกข์; และบอกให้รู้

ว่าสิ่งทั้งปวงนั้นยิ่งกว่าไฟ เพราะว่าไฟลุกโผลงๆ อยู่
เราเห็นเราก็มองเข้าไปใกล้ แต่สิ่งทั้งปวงนั้นมันเป็นไฟที่มอง
ไม่เห็น เราจึงเข้าไปกอดกองไฟกันด้วยความสมัครใจ
แล้วก็เป็นที่ทุกขอยู่ตลอดกาล. นี่คือการบอกให้รู้ว่าสิ่ง
ทั้งปวงคืออะไรโดยนัยแห่งไตรลักษณ์ เป็นการชี้ให้เห็น
ชัดว่า พุทธศาสนาคือวิชา หรือระเบียบปฏิบัติ ที่ทำให้เรารู้
ได้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้นเอง. ๔๕

เมื่อได้กล่าวถึงหลักที่ว่า เราต้องรู้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็น
อะไรและต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะตรงต่อกฎธรรมชาติ
ของสิ่งทั้งปวงดังนี้แล้ว หลักในพระบาลีก็มีอีกพวกหนึ่ง
เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ แปลว่า คำสอนที่เป็นประธาน
ของคำสอนทั้งหมด; มีอยู่ ๓ ข้อสั้นๆ คือ ไม่ทำความชั่ว
ทั้งปวง ทำความดีให้เต็มที่ และทำจิตใจให้สะอาด
ปราศจากความเศร้าหมอง นี่เป็นหลักสำหรับปฏิบัติ. ๔๖

เมื่อรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่ใช่ตัวตน ยึด
ถือไม่ได้ และไปหลงไหลด้วยไม่ได้ เราก็ต้องปฏิบัติ
ต่อสิ่งทั้งปวงให้ถูกต้อง ด้วยความระมัดระวัง คือเว้นจาก
การทำชั่วหมายถึงการละโมภโลภมากด้วยกิเลส ไม่ลงทน
ด้วยการฝืนศีลธรรม ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ เพื่อไป

ทำความชั่ว. อีกทางหนึ่งนั้นให้ทำแต่ความดีตามที่บัณฑิต
 สมมติตกลงกัน ว่าเป็นความดี. แต่ทั้งสองชนนี้เป็นเพียง
 ชั้นศีลธรรม. ข้อที่สามที่ว่าทำจิตให้บริสุทธิ์หมดจดจาก
 เครื่องเศร้าหมองโดยประการทั้งปวงนั้น นั้นแหละ เป็น
 ศัพท์พุทธศาสนาโดยตรง หมายความว่าทำจิตใจให้เป็นอิสระ
 ถ้ายังไม่เป็นอิสระจากอำนาจครอบงำของสิ่งทั้งปวงแล้วจะ
 เป็นจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์ไปไม่ได้ จิตจะเป็นอิสระก็ต้อง
 มาจากความรู้ว่าอะไรเป็นอะไรถึงที่สุด ถ้ายังไม่รู้ก็จะไป
 หลงรักหรือหลงชังอย่างใดอย่างหนึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ แล้ว
 จะเรียกว่าเป็นอิสระแท้จริงได้อย่างไร คนเรามีความรู้สึก
 อยู่สองอย่างเท่านั้น คือความพอใจกับไม่พอใจ (อภิขมา
 และโทมนัส).

๕๗

คนเราดอกเป็นทาสของอารมณ์ ไม่เป็นอิสระแก่
 ตัวเองเลย เพราะไม่รู้ที่อารมณ์หรือสิ่งทั้งปวงนั้นคือ
 อะไรนั่นเอง. ความพอใจมีลักษณะที่จะรวบรัดอะไร ๆ
 เข้ามาหาตัว; ความไม่พอใจมีลักษณะที่จะผลักไสอะไร ๆ
 ออกไปเสียจากตัว; ถ้ายังมีความรู้สึกสองอย่างนี้อยู่
 ก็หมายความว่าจิตใจยังไม่เป็นอิสระ เพราะยังหลงรัก
 หลงชังอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ จึงไม่มีทางที่จะบริสุทธิ์

ปราศจากการครอบงำของสิ่งทั้งปวงได้. โดยเหตุนี้เอง
หลักพระพุทธศาสนาในชั้นสูงสุดนี้ จึงปฏิเสธการยึดถือ
สิ่งที่น่ารักน่าชัง; ปฏิเสธเลยขึ้นไปถึงกับไม่หลงติดทั้งใน
ความดีและความชั่ว จิตจึงจะเป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง
และบริสุทธิ์อยู่เหนืออารมณ์ต่างๆ. ๕๘

ศาสนานี้ยินยอมกันเพียงให้เว้นจากความชั่ว และให้
ยึดถือในความดี ให้หลงยึดถือผูกพันความดี จนถึงยอด
ของความดี คือพระผู้เป็นเจ้า. พุทธศาสนายังไปไกลกว่า
นั้นมาก คือไม่ยอมผูกพันตัวเองกับสิ่งใดเลย. การ
ผูกพันในความดีนั้นก็จัดว่าเป็นการ ปฏิบัติถูกในระยะต้น
หรือระยะกลาง เมื่อเรายังทำอะไรให้สูงไปกว่านั้นไม่ได้
เท่านั้นเอง. ในระยะแรกเราเว้นจากความชั่ว ในระยะ
ถัดมาเราก็ทำความดีให้เต็มที่; ส่วนในระยะสูงนั้น เรา
ทำจิตใจให้ลอยสูงเหนือการครอบงำของทั้งความดี และ
ความชั่ว ๕๙

การที่ผูกพันตัวอยู่ภายใต้ผลของความดี ยังไม่ใช่การ
พ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง; เพราะคนชั่วก็จะมี ความ
ทุกข์ไปตามประสาของคนชั่ว คนดีก็ต้องมีความทุกข์

ไปตามประสาของคนดี. ถึงเป็นมนุษย์ที่ดีก็มีความทุกข์
อย่างมนุษย์ที่ดี จะดีอย่างเทวดาก็มีความทุกข์อย่างเทวดา
แม้จะเป็นพรหมก็มีความทุกข์อย่างพรหม จะไม่มีความ
ทุกข์เลยก็ต่อเมื่อขึ้นไปให้พ้นสูงเหนือจากสิ่งที่เรียกว่า
ความดี กลายเป็นโลกุตตระ (โลกของพระอรียเจ้า) คือ
เป็นพระอรียเจ้าเสียเอง. ถ้าขึ้นสูงถึงที่สุดก็เรียกว่าเป็น
พระอรหันต์

๖๐

ที่นี้ คำว่าพระพุทธศาสนานี้ แปลว่าอะไร ?
พุทธ แปลว่าพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าแปลว่า ผู้รู้.
พุทธศาสนาก็แปลว่า ศาสนาของผู้รู้. พุทธศาสนิก
ก็แปลว่าผู้ปฏิบัติตามศาสนาของผู้รู้. ที่ว่ารู้นั้นหมายถึง
รู้อะไร ? ก็คือรู้อะไรทั้งปวงตามที่เป็นอย่างจริงนั่นเอง จึงกล่าว
ได้ว่า พุทธศาสนาก็คือศาสนาที่ทำให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร
เป็นศาสนาเกี่ยวกับความรู้จริง เราจึงต้องปฏิบัติจนเรา
ได้เอง. เมื่อรู้ถึงที่สุดแล้วไม่ต้องกลัว กิเลสตัณหาต่างๆ
จะถูกความรู้นั้นทำลายสิ้นไป. ความไม่รู้ (อวิชชา)
ก็จะดับไปทันทีในเมื่อความรู้ได้เกิดขึ้นมา ฉะนั้นข้อ
ปฏิบัติต่างๆ จึงมีไว้เพื่อให้วิชชาเกิด.

๖๑

ท่านทั้งหลายจงปักใจมั่นในทางที่จะเข้าถึงพระพุทธ-
ศาสนาด้วยการปฏิบัติให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้น. ขอ
แต่ให้เป็นความรู้ที่ถูกต้อง รู้ด้วยความเห็นแจ้งจริง ๆ.
อย่ารู้อย่างโลก ๆ รู้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ซึ่งไปหลงสิ่งที่ไม่ดีว่าดี
หลงสิ่งซึ่งเป็นที่เกิดของความทุกข์ว่าเป็นความสข ดังนี้
เป็นต้น. ขอให้พยายามดูกันในแง่ความทุกข์ให้มากที่สุด
ก็จะค่อย ๆ รู้ไปตามลำดับ นั้นแหละจะเป็นการรู้จักพุทธ-
ศาสนาที่ถูกต้องตัวพุทธศาสนาแท้ ๆ. ๖๒

ถ้าศึกษาพุทธศาสนาโดยวิธีนี้แล้ว แม้คนตัดฟันขาย
ที่ไม่รู้หนังสือก็จะเข้าถึงตัวพุทธศาสนาได้ ในขณะที่
มหาเปรียญหลายประโยคที่กำลังง่วนอยู่กับพระ ไตรปิฎก
แต่ถ้าไม่ดูกันในแง่นี้ก็ ไม่อาจเข้าถึงพุทธศาสนาได้เลย.
พวกเราที่มีสติปัญญาอยู่บ้างน่าจะสามารพวินิจฉัยพิจารณาสิ่ง
ทั้งปวงให้รู้ตามที่เป็นจริงได้ ฉะนั้นเมื่อถูกความทุกข์
อะไรเข้าแก่ตัวเองแล้ว ก็จะต้องศึกษาสิ่งนั้นให้เข้าใจ
แจ่มแจ้งว่ามันเป็นอย่างไรกันแน่. ความทุกข์ที่เกิดขึ้น
และกำลังเผาเราให้เราร้อนอยู่นั้น มันคืออะไร เป็น
อย่างไร มาจากไหน. ๖๓

ถ้าทุกคนตั้งสติคอยเฝ้ากำหนดพิจารณาความทุกข์ที่
 เกิดขึ้นแก่ตน ในลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว ก็จะเป็นทาง
 ให้เข้าถึงพุทธศาสนาได้ดีที่สุด ดีกว่าการที่จะเรียนเอาจาก
 พระไตรปิฎกอย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้ทีเดียว. การที่
 ใครจะมัวแต่ศึกษาพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก ในแง่
 ของภาษาหรือวรรณคดีนั้น จะไม่มีทางรู้ว่าอะไรเป็นอะไร
 ทั้งๆ พระไตรปิฎกก็เต็มไปด้วยคำบรรยายว่า สิ่งนั้นเป็น
 อย่างนั้น สิ่งนี้เป็นอย่างนั้น เขาฟังอย่างนกแก้วนกขุนทอง
 พุดตามที่จำไว้ได้ แต่ไม่สามารถที่จะเข้าถึงความจริงของ
 สิ่งทั้งหลาย เว้นไว้แต่เขาจะได้ทำการพิจารณาให้เห็น
 เป็นเรื่องจริงของชีวิตจิตใจ เข้าถึงตัวจริงของกิเลส
 ของความทุกข์ของธรรมชาติหรือของสิ่งทั้งปวงซึ่งเข้ามา
 เกี่ยวข้องกับตัวเขา นั้นแหละจึงจะเข้าถึงตัวพระพุท
 ศาสนาที่แท้ได้. ๖๔

คนที่ไม่เคยเห็นเคยฟังพระไตรปิฎกเลย แต่เคย
 พิจารณาอย่างละเอียดลออทุกครั้งที่ความทุกข์เกิดขึ้นแผด
 เผาจิตใจของตน นี้แหละเรียกว่าเขากำลังเรียนพระไตร
 ปิฎกโดยตรงและอย่างถูกต้อง ดียิ่งกว่ากำลังเปิดเล่ม
 พระไตรปิฎกออกอ่าน เพราะว่าพวกที่กำลังลูบลำเล็ม

พระไตรปิฎกอยู่ทุก ๆ วัน แต่แล้วไม่รู้จักอมฤตธรรม
 คำสอนที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก เขาก็คล้ายกับการที่เรา
 มีตัวเอง ใช้ตัวเอง ปฏิบัติตัวเอง ทำอะไรเกี่ยวกับตัวเอง
 อยู่ทุกวัน แต่แล้วก็ไม่รู้จักตัวเอง ไม่สามารถแก้ปัญหา
 ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเองให้ลุล่วงไปได้ ยังคงมีความทุกข์
 ยังคงมีต้นเหตุที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์เพิ่มมากขึ้นทุก ๆ วัน
 ตามอายุที่เพิ่มขึ้น. นี่เพราะไม่รู้จักตัวเราอย่างเดี่ยว
 เท่านั้น.

๖๔

ชีวิตจิตใจที่สวมอยู่กับเราเราก็ยังไม่รู้จัก การที่จะไป
 รู้สิ่งลึกลับ ที่ซ่อนอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นมันยุ่งยากไปกว่า
 เป็นไหน ๆ เพราะฉะนั้นจึงหันมาศึกษาพุทธศาสนา
 หรือรู้จักตัวพุทธศาสนา ด้วยการศึกษามาจากตัวจริง
 คือจากสิ่งทงปวง ซึ่งรวมทั้งร่างกายและจิตใจนั่นเอง
 จากชีวิตซึ่งกำลังหม่นอยู่ในวงกลมของความอยาก กระทำ
 ตามความอยาก - แล้วก็เกิดผลอย่างนั้น อย่างนั้น ชนมาหลอ-
 เลียงเจตนาที่อยาก-จึงทำสืบต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ต้อง
 เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารหรือทะเลแห่งความทุกข์ เพราะ
 ความที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรข้อเดียวเท่านั้นเอง.

๖๖

สรุปความว่า พุทธศาสนา คือวิชาและระเบียบปฏิบัติเพื่อให้รู้ว่า อะไรเป็นอะไร, เมื่อเรารู้ว่า อะไรเป็นอะไรถูกต้องจริงๆ แล้ว ไม่ต้องมีใครมาสอนเราหรือมาแนะนำเรา เราก็ปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ ถูกต้องได้ด้วยตนเอง แล้วก็เลสก็จะหมดไปเอง เราเป็นอริยบุคคลชั้นใดชั้นหนึ่งขึ้นมาทันที เราจะปฏิบัติอะไรไม่ผิดขึ้นมาทันที เราจะลงถึงสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ หรือที่ชอบเรียกกันว่ามรรคผลนิพพาน นี้ได้ด้วยตนเอง เพราะการที่เรามีความรู้ว่าอะไรเป็นอะไร โดยถูกต้องถึงที่สุดอย่างแท้จริงเท่านั้น.

๖๗

๓

ลักษณะสามัญของสิ่งทั้งปวง (ไตรลักษณ์)

บทนี้จะกล่าวถึงข้อที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงประกอบ
อยู่ด้วยลักษณะอันเรียกว่า “ไตรลักษณ์” หรือลักษณะ ๓
ประการกล่าวคือ ความเป็น อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา. ๖๘

อนิจจัง แปลว่า ไม่เที่ยง. หมายความว่าสิ่งทั้งหลาย
มีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไป ไม่มีความคงที่ตายตัว.
ทุกขัง แปลว่า เป็นทุกข์; มีความหมายว่าสิ่งทั้งหลายทั้ง
ปวงมีลักษณะที่เป็นทุกข์มองดูแล้วน่าสังเวชใจ ทำให้เกิด
ความทุกข์ใจแก่ผู้ที่ไม่มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้งในสิ่งนั้นๆ.
อนัตตา แปลว่า ไม่ใช่ตัวตน หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง
ไม่มีความหมายแห่งความเป็นตัวเป็นตน ไม่มีลักษณะอัน
ใดที่จะทำให้เรายึดถือได้ว่ามันเป็นตัวของเรา. ถ้าเห็น
อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนถูกต้องแล้ว ความรู้สึกที่ว่า “ไม่มีตัว
คน” จะเกิดขึ้นมาเองในสิ่งทั้งปวง. แต่ที่เราไปหลงเห็น

ว่าเป็นตัวเป็นตนนั้น ก็เพราะความไม่รู้อย่างถูกต้องนั้น
เอง. ๖๔

ขอให้ทราบว่ ลักษณะสามัญ ๓ ประการนี้ พระพุทธ-
เจ้าทรงสั่งสอนมากกว่าคำสั่งสอนอื่น ๆ บรรดาคำสั่งสอนทั้ง
หลายจะนำมารวมยอดอยู่ที่การเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
นี้ ทั้งนั้น บางทีก็กล่าวตรง ๆ บางทีก็พูดด้วยโวหารอย่าง
อื่น แต่ใจความมุ่งแสดงความจริงอย่างเดียวกัน ๗๐

เรื่องความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งทั้งหลายนี้ เคยมีสอน
กันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า แต่ไม่ได้ขยายความให้ลึกซึ้ง
เหมือนของพระองค์. เรื่องความทุกข์ก็เหมือนกัน มีการ
สอนมาแล้วแต่ไม่ลึกซึ้งถึงที่สุด; ไม่ประกอบด้วยเหตุผล
และไม่สามารถชี้วิธีดับทุกข์ที่สมบูรณ์จริง ๆ ได้ เพราะ
ยังไม่รู้จักความทุกข์อย่างเพียงพอเท่ากับการตรัสรู้ของพระ
พุทธเจ้า. ส่วน เรื่องความไม่ใช่ว่าตัวไม่ใช่ว่าตน มีสอนแต่
ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ชื่อนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็น
ว่าผู้ตรัสรู้จะอะไรเป็นอะไรถึงที่สุดเท่านั้น จึงจะรู้ว่าสิ่งทั้ง
หลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตนไม่ใช่ของตน เหตุนี้จึงมีสอน
แต่โดยพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบุคคลที่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร
ได้ถึงที่สุดจริง ๆ. ๗๑

คำสั่งสอนเรื่องลักษณะ ๓ ประการนี้ มีวิธีจะปฏิบัติเพื่อให้เห็นแจ้งมากมายหลายวิธีด้วยกัน. ถ้าปฏิบัติจนเห็นแจ้งแล้ว เราจะพบว่า มีข้อสังเกตข้อหนึ่ง คือต้องเป็นการเห็นจนรู้สึกว่ามีอะไรที่น่ายึดถือ ไม่มีอะไรที่อยากจะเอา จะมีจะเป็น ซึ่งสรุปสั้น ๆ ว่า “ไม่มีอะไรที่น่าเอา ไม่มีอะไรที่น่าเป็น” เมื่อท่านมองเห็นว่าความมีความเป็นอย่างใดก็ตามเป็นของหลอกหลวง เป็นมายา ไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นทั้งหมดทั้งสิ้นจริง ๆ ดังนี้แล้ว นั้นแหละคือการเห็นอนิจจังทุกขังอนัตตา อย่างถูกต้อง. ส่วนคนที่ท่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอยู่ทั้งเข้าเย็นหลายร้อยหลายพันครั้งมาแล้ว ไม่อาจเห็นก็ได้ เพราะไม่ใช่วิสัยที่จะเห็นได้ด้วยการฟัง หรือด้วยการท่อง. ๗๒

การคำนึงคำนวณเอาตามหลักเหตุผล นั้น ไม่ใช่ “การเห็นแจ้ง” อย่างที่เรียกว่า “เห็นธรรม”. การเห็นธรรมไม่อาจจะเห็นได้ด้วยการคิดไปตามเหตุผล แต่ต้องเห็นแจ้งด้วยความรู้สึกในใจที่แท้จริง เช่นพิจารณาเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้ความเจ็บปวดให้แก่ตน ที่เข้าไปหลงอย่างสาสม อาศัยการที่ได้กระทบจริง ๆ จนเกิดเป็นความรู้สึกแก่จิตใจขึ้นมาจริง ๆ แล้วเกิดความเบื่อหน่าย เกิด

ความสลดสังเวชขึ้นมาอย่างนั้นจึงจะเรียกว่าเห็นธรรม หรือ
เห็นแจ้ง. ๗๓

การเห็นแจ้ง ทำนองนี้อาจเลื่อนสูงขึ้นไปตามลำดับ
จนกว่าจะถึงเรื่องสุดท้าย ที่ทำให้ปล่อยวางสิ่งทั้งปวงได้
ส่วนผู้ที่ท่องอนิจจังทุกขังอนัตตา หรือพิจารณาอยู่ทั้งวัน
ทั้งคืน แต่ถ้าไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อสิ่งทั้งปวง คือ
ไม่ยอมทำอะไร ไม่อยากเป็นอะไร ไม่อยากยึดถือใน
อะไรแล้ว ก็เรียกว่ายังไม่เห็นอยู่นั่นเอง เพราะฉะนั้นจึง
สรุปการเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่
ตัวตน ลงไว้ที่คำว่า “เห็นจนเกิดความรู้สึกว่าไม่มีอะไรที่
น่าเอาหรือน่าเป็น” ๗๔

พุทธศาสนามีคำอยู่คำหนึ่งเป็น คำรวบยอด คือคำว่า
“สุญญตา” ซึ่งแปลว่า ความเป็นของว่าง คือว่างจาก
ความหมายแห่งความเป็นตัวตน : ว่างจากสาระที่เราควรจะ
เข้าไปยึดถือด้วยกำลังใจทั้งหมดทั้งสิ้นว่า ตัวเราของเรา.
การเพ่งพิจารณาดูให้เห็นว่า สิ่งทั้งปวงว่างจากสาระที่ควร
เข้ายึดถืออันนั้น เป็นตัวศาสนาโดยแท้ เป็นหัวใจของการ
ปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา. เมื่อรู้แจ้งว่าทุกสิ่งทุกอย่าง
ว่างจากตัวตนแล้ว ก็เรียกว่ารู้พุทธศาสนาถึงที่สุด. ๗๕

คำว่า “ว่างจากตัวตน” คำเดียว ก็เป็นการเพียงพอ
 ที่รวมเอาคำว่า อนิจจังทุกขังอนัตตตามาไว้ด้วยเสร็จ.
 เมื่อมันไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีส่วนไหนที่ยืน
 ถาวร ก็เรียกได้ว่าว่างเหมือนกัน. เมื่อเต็มไปด้วยลักษณะ
 ที่ดูแล้วน่าสังเวชใจก็แปลว่า *ว่างจากส่วนที่เราควรจะเข้าไปยึดถือเอา.* เมื่อเราพิจารณาดูว่าไม่มีลักษณะไหนที่จะ
 คงทนเป็นตัวตนของมันเองได้ เป็นเพียงธรรมชาติที่ผัน
 แปรไปตามกฎของธรรมชาติ อันไม่ควรเรียกว่าเป็นตัวตน
 ของมันเองดังนี้ ก็เรียกว่า *ว่างจากตัวตนได้.* ๗๖

ถ้าบุคคลใดเห็นความว่างของสิ่งทั้งปวงแล้ว ก็
 เกิดความรู้สึก “ไม่เอา ^๑ ไม่ ^๒ เป็น” ในสิ่งต่าง ๆ
 ขึ้นมาทันที. ความรู้สึกไม่ ^๑อยากเอา ^๒ไม่ ^๓อยากเป็น ^๔นี้แหละ มี
 อำนาจเพียงพอที่จะคุ้มครองคนเรา ไม่ให้ตกไปเป็นทาส
 ของกิเลส หรือของอารมณ์ทุกชนิด. บุคคลชนิดนี้ ^๕ไม่
 สามารถทำความชั่วต่อไป ไม่หลงไหลพัวพันติดอยู่ในสิ่ง
 หนึ่งสิ่งใด หรือเอนเอียงไปตามสิ่งยั่วยวนใจใด ๆ เขา
 ย่อมมีจิตใจเป็นอิสระอยู่เสมอและ ^๖ไม่มีความทุกข์ ๗๗

ที่ว่า “^๗ไม่ ^๘อะไร ^๙นำเอา ^{๑๐}เป็น” นี้ เป็นสำนวน
 โวหารอยู่สักหน่อย. คำว่า “เอา” และ “เป็น” ในที่นี้

หมายถึงการเอาหรือเป็นด้วยจิตใจหลงใหล ด้วยจิตใจที่
ยึดถือ ด้วยจิตใจทั้งหมดทั้งสิ้นจริง ๆ มิได้หมายความว่า
คนเราจะเป็นอยู่ได้โดยไม่มีอะไรไม่เป็นอะไรเสียเลย. ตาม
ปกติคนเราจะต้องเอาอะไรเป็นอะไรอยู่เป็นประจำ เช่น
จะต้องมีทรัพย์สินสมบัติ มีบุตร ภรรยา เรือกสวนไร่นา จะ
ต้องเป็นคนดี เป็นคนดี เป็นคนดี หรือเป็นผู้ถูกเอา
เปรียบเป็นต้น จะต้องมีความเป็นอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่
เสมอ แต่แล้วทำไมพุทธศาสนาจึงมาสอนให้เราพิจารณา
ในทางที่จะไม่เอาไม่เป็น. ๗๘

ข้อนี้หมายความว่า พุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นว่า การ
เอาการเป็นนั้นเป็นแต่เรื่องสมมติอย่างโลก ๆ อย่างหนึ่ง
และเป็นไปด้วยอำนาจของความไม่รู้ (อวิชชา) นั้นเอง
เพราะเมื่อพูดกันด้วยความจริงซนที่เด็ดขาดถึงที่สุด ซึ่ง
เรียกว่าซนปรมาตถ์แล้ว คนเราจะเอาอะไร เป็นอะไร
ไม่ได้เลย เพราะเหตุใด ? เพราะเหตุว่าทั้งคนที่เอา
และสิ่งที่ถูกเอานั้น มันไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่ใช่ตัวตน
ด้วยกันทั้งนั้น แต่คนที่ไม่รู้เช่นนั้น ย่อมจะต้องมีความ
รู้สึก ว่า “เราเอา” “เรามี” “เราเป็น” เป็นธรรมดา
นี้เป็นสิ่งที่ช่วยไม่ได้. ๗๙

ความรู้สึกว่าเอาว่าเป็นนั่นเอง ได้ทำให้เกิดมีความ
หนักใจหรือความทุกข์ขึ้นมา การเอาการเป็น ก็เป็นความ
อยากอย่างหนึ่ง คืออยากไม่ให้สิ่งที่ตนกำลังเอากำลังเป็น
อยู่นั้นสูญหายหลุดลอยไป ความทุกข์เกิดมาจากความ
อยากมี อยากเป็นอันรวมเรียกสั้น ๆ ว่าความอยาก ซึ่ง
เรียกโดยภาษาบาลีว่า “ตัณหา” ๔๐

การที่อยากก็เพราะไม่ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้ เป็น
สิ่งที่ไม่ควรอยาก มันเป็นความเข้าใจผิดคิดตามมาจาก
สัญชาตญาณ เกิดมาตั้งแต่เด็ก ๆ ก็รู้จักอยาก แล้วก็เกิด
ผลอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาซึ่งตรงตามที่ยากก็มี ไม่ตรงก็
มี. ถ้าได้ผลตรงตามที่ยากก็เกิดอยากให้มากขึ้นไปอีก ถ้า
ไม่ได้ผลตรงตามที่ยากก็ต้องดิ้นรนทำอย่างใดอย่างหนึ่ง
ต่อไป จนกว่าจะได้ผลตรงตามที่ยาก. เมื่อทำลงไปมันก็
ได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่ง วนเวียนเป็นวงกลมของกิเลส-
การกระทำ-ผล วิบาก อยู่อย่างนี้ เรียกว่าวัฏฏสงสาร. ๔๑

คำว่าวัฏฏสงสาร นั้นอย่าเพิ่งไปเข้าใจว่า เป็นเรื่อง
การวนเวียนชาติโน้น ชาตินี้ ชาติโน้นแต่อย่างเดียว ที่แท้
จริงกว่านั้นเป็นเรื่องการวนเวียนของสิ่ง ๓ สิ่ง คือ ความ
อยาก-การ กระทำตาม ความอยาก-ผลอย่างใด อย่างหนึ่งที่

ได้มาจากการกระทำนั้น—แล้วไม่สามารถหยุดความอยากได้
เลยต้องอยากอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป แล้วก็กระทำอีก—ได้
ผลมาอีก—เลยส่งเสริม ความอยาก อย่างใด อย่างหนึ่ง ต่อไป
อีก เป็นวงกลมอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด. ท่านเรียกว่าวัฏฏะ
หรือวัฏฏสงสาร เพราะเป็นวงกลมที่เวียนวน ไม่มีที่สิ้นสุด
ลงได้. ๘๒

คนเราต้องทนทุกข์ทรมาน ก็เพราะติดอยู่ใน
วงกลมนี้เอง ถ้าใครหลุดออกไปจากวงกลมนี้ได้
ก็เป็นอันว่า พ้นไปจากความทุกข์ทุกอย่างโดยแน่นอน
(นิพพาน). ๘๓

ไม่ว่ากระยาจกเข็ญใจ เศรษฐี มหาษัตริย์ จักร-
พรรดิ เทวดา พรหม หรือจะเป็นอะไรก็ตามที่ ล้วน
แต่ตกอยู่ในวงกลมนี้ทั้งนั้น จะต้องมีความทุกข์ทรมาน
ชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งเหมาะสมกับความอยากของเขา
ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าในวัฏฏสงสารนี้เต็มไปด้วยความ
ทรมานอันใหญ่หลวง. ศีลธรรมหรือจริยธรรมนั้นไม่
สามารถแก้ปัญหาอันนี้ได้ เลย เราจึงต้องพึ่งตัวแท้ของพุทธ
ศาสนาที่เป็นหลักธรรมชั้นสูงให้แก้ไขในเรื่องนี้โดยเฉพาะ

ทีเดียว ทั้งหมดนี้เราจะเห็นได้ว่า *ความทุกข์นั้นมาจาก
ความอยาก* สมดังที่พระพุทธเจ้าท่านจัดความอยากไว้ใน
เรื่องอริยสัจข้อที่สอง ในฐานะเป็นมูลเหตุให้เกิดความ
ทุกข์ต่าง ๆ โดยตรง. ๘๔

ความอยากมีอยู่ ๓ อย่าง อย่างแรกเรียกว่า *กามตัณหา*
อยากในสิ่งน่ารักใคร่พอใจ จะเป็นรูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัส อะไรก็ได้ อย่างที่สองเรียกว่า *ภวตัณหา* คือความ
อยากเป็นอย่างนั้นอย่างนั้นตามที่ตนอยากจะเป็น. อย่างที่
สามเรียกว่า *วิภวตัณหา* คือความอยากไม่ให้มีอย่างนั้น
ไม่ให้เป็นอย่างนั้น. หลักเกณฑ์ข้อนี้กล่าวทำให้ใครพิสุจน์
หรือแย้งอย่างไรก็ได้ว่า *ยังมีความอยากอะไรอีกบ้าง
นอกเหนือไปกว่า ๓ อย่าง* ที่กล่าวมานี้. ๘๕

ท่านทั้งหลายจะมองเห็นได้ว่า เมื่อมีความอยาก
ที่ไหนก็มีความร้อนใจที่นั่น และเมื่อต้องกระทำตามความ
อยาก ก็ย่อมมีความทุกข์ตามส่วนของการกระทำ; ได้ผล
มาแล้วก็หยุดอยากไม่ได้คงอยากต่อไป ต้องมีความร้อนใจ
ต่อไปอีก เพราะยังไม่เป็นอิสระจากความอยาก ยังต้อง
เป็นทาสของความอยาก, ด้วยเหตุฉะนั้นจึงกล่าวว่า คนชั่ว

ทำชั่วเพราะอยากทำชั่ว มันก็มีความทุกข์ไปตามประสา
คนชั่ว คนดีอยากทำความดี ก็ต้องมีความทุกข์อีกแบบ
หนึ่งตามประสาของคนดี. ๘๖

แต่ข้อนี้ อย่าเพื่อเข้าใจว่าเป็นการสั่งสอนให้เลิกละจาก
การทำความดี เฉพาะในที่นี้ประสงค์จะชี้ให้เห็นว่า ความ
ทุกข์นั้นมีอยู่หลายระดับ ละเอียดจนคนธรรมดาเข้าใจ
ไม่ได้ ต้องฟังพาทศสตีปัญญาของบุคคลประเภท
พระพุทธเจ้า ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเราจะพ้นจากความทุกข์
โดยสิ้นเชิง ด้วยลำพังเพียงการกระทำความดีอย่างเดียว
เท่านั้นยังไม่พอ ยังจะต้องทำบางสิ่งที่ยิ่งหรือเหนือไปกว่า
การทำความดี ซึ่งได้แก่การทำจิตให้หลุดพ้นไปจากการ
เป็นบ่าวเป็นทาสของความอยากทุกชนิดนั่นเอง. นี่เป็น
ใจความสำคัญของพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่มีทางแพศศาสนา
ใดๆ ในโลก อันไม่อาจเข้ามาเทียบสู้หรือเคียงคู่ได้ใน
ส่วนนี้ จึงเป็นสิ่งที่ต้องจำไว้ให้แม่นยำ. ๘๗

เรานำชนะความอยากทั้ง ๓ อย่าง ที่กล่าวแล้วได้
นั้นแหละ จึงจะเป็นความพ้นจากความทุกข์ หรือหมด
ความทุกข์โดยประการทั้งปวง. ๘๘

เราจะกำจัด หรือดับระงับ หรือตัดรากเหง้าของความ
อยากให้หมดจดสิ้นเชิงได้อย่างไร ? คำตอบก็คือว่า
พิจารณาให้เห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความ
ไม่ใช่ตัวตน จนมองเห็นว่าไม่มีอะไรที่น่าอยากนั่นเอง.
มันมีอะไรบ้างที่น่าเอนาเป็น ซึ่งเมื่อเอาหรือเป็นเข้าแล้ว
จะไม่โยนความทุกข์ชนิดใดชนิดหนึ่งมาใส่ให้กับคุณนั้น ?
ขอให้ตั้งปัญหาถามขึ้นอย่างนี้ ได้อะไรหรือเป็นอะไรบ้าง
ที่จะไม่นำมาซึ่งความหนักอกหนักใจ ? ๘๔

ขอให้ลองคิดดู การได้บุตรได้ภรรยาเอาความ
เบากายเบาใจมาให้ หรือเอาภาระหลายอย่างมาให้ ?
การได้ตำแหน่งหน้าที่ เป็นการได้มาซึ่งความสงบเย็น
หรือได้มาซึ่งภาระหนักโดยนัยนี้ จะเห็นได้โดยง่าย
ว่าล้วนแต่นำมาซึ่งภาระและหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ.
เพราะเหตุใด ? เพราะเหตุว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนแต่
เป็นภาระ เพราะความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ความไม่ใช่
ตัวตนของมันนั่นเอง. เมื่อเราได้อะไรมา เราก็จะต้อง
จัดการกับสิ่งนั้น ๆ ให้มันคงอยู่กับเราให้เป็นไปตามใจเรา
หรือมีประโยชน์แก่เรา แต่แล้วสิ่งนั้น ๆ ตามปกติมันเป็น

สิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่เป็นตัวตนของใคร คือไม่รู้
ไม่ซื่อต่อความประสงค์มุ่งหมายของบุคคลใดมีแต่จะเปลี่ยน-
แปลงไปตามเหตุตามวิสัยของมันเอง การพยายามของ
คนเราจึงเป็นการต่อสู้ หรือเป็นการต้านกฎแห่งความ
เปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านั้น ฉะนั้น จึงเกิดเป็นความยาก
ลำบาก หรือเป็นความทนทรมานในการที่จะเป็นอยู่ หรือ
ไปทำสิ่งทั้งหลายทั้งปวงให้เป็นไปตามความประสงค์ของ
เรา.

๔๐

อุปมาซึ่งจะจัดการกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่ไม่น่าเอา
ไม่น่าเป็นนั่น มีอยู่. ข้อนี้ได้แก่การพิจารณาให้ลึกซึ่ง
จนพบความจริงว่า เมื่อยังมีกิเลสตัณหา ความรู้สึก
ในการเอาการเป็นนั้นย่อมมีลักษณะไปอย่างหนึ่ง. ถ้า
ไม่มีกิเลสตัณหา มีแต่ปัญญาที่รู้จักสิ่งต่าง ๆ ถูกต้องดีว่า
อะไรเป็นอะไรแล้ว ความรู้สึกในการเอาการเป็น หรือ
การได้ของบุคคลนั้น ย่อมอยู่ในลักษณะอีกแบบหนึ่ง. ๔๑

ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่น การกินอาหาร ถ้ากินด้วย
ตัณหา หรือด้วยความอยากในความเอร็ดอร่อย การกิน
อาหารของผู้นั้นต้องมีอาการต่างจากบุคคลที่ไม่กินอาหาร

ด้วยตัณหา แต่กินด้วยสติสัมปชัญญะ หรือมีปัญญาว่า
อะไรเป็นอะไร. ๕๘ ๗ คนเบินคนด้วยกัน แต่คนหนึ่งกินด้วย
ตัณหา อีกคนหนึ่งกินด้วยความรู้สึกตัวด้วยสติปัญญา
การกินจะต้องผิตกัน, กิริยาอาการที่กินและความรู้สึก
ในขณะที่กินก็ต้องผิตกัน; และในที่สุดผลอันเกิดจากการ
กินก็ต้องผิตกัน. ๘๒

เราต้องทำความเข้าใจกันในข้อที่ว่า แม้จะไม่ต้องมี
ตัณหาหรือความอยากในรสอร่อย คนเราก็กินอาหารได้
พระอรหันต์ หรือพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่มีกิเลส
ตัณหาเลย ก็ยังทำอะไร ๆ ได้ เป็นอะไร ๆ ได้ ยังทำงาน
มากกว่าพวกเราที่ทำด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา ท่าน
ทำด้วยอำนาจของอะไร? ท่านทำเหมือนกับพวกเรา
ที่ทำด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา อยากเป็นนั่นเป็นนี่
หรือ. ๘๓

คำตอบก็คือท่านทำด้วยอำนาจของปัญญา คือความรู
ที่แจ่มแจ้งถึงที่สุดว่าอะไรเป็นอะไร ผิตแปลกแตกต่าง
จากพวกเรา ซึ่งทำอะไร ๆ ด้วยตัณหา ผลที่เกิดขึ้นน
คือพวกเราต้องเป็นทุกข์กันแทบตลอดเวลา แต่ส่วนท่าน

ไม่มีความทุกข์เลย ท่านไม่อยากจะอะไรไม่ยกเอาอะไร
ผลจึงไปได้แก่คนทั้งหลายเหล่านี้ด้วยความเมตตาของ
ท่านนั่นเอง ท่านมีปัญญาเป็นเครื่องบอกว่าคุณจะ
แทนที่จะอยู่เฉย ๆ ฉะนั้น ท่านจึงทำการสืบอายุพระศาสนา
มาจนถึงพวกเราได้ และทั้งได้ทำประโยชน์อื่น ๆ อีก
มากมาย. ๔๔

ร่างกายและจิตใจที่ปราศจากกิเลสตัณหา ก็แสวงหา
และบริโภคอาหารได้ด้วยปัญญา ไม่แสวงและบริโภคด้วย
กิเลสตัณหาเหมือนแต่ก่อน เมื่อเราหวังจะเป็นผู้พ้นทุกข์
ตามรอยบาทของพระพุทธเจ้าหรือของพระอรหันต์ทั้งหลาย
เราก็ควรฝึกฝนตัวในการที่จะทำอะไรลงไปด้วยปัญญา อย่า
ทำไปด้วยอำนาจกิเลสตัณหา ถ้าเป็นคนศึกษาเล่าเรียน
ก็ศึกษาไปด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ว่ามันเป็นการ
สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา ถ้าประกอบกิจการงานอย่างใด
อย่างหนึ่ง ก็ทำไปด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ว่าเป็นสิ่งที่
ทุกคนควรกระทำและทำให้ดีที่สุด ด้วยความเยือกเย็น
เท่าที่สติปัญญาจะอำนวยให้. ๔๕

ถ้าทำไปด้วยตัณหา มันจะร้อนใจเมื่อกำลังทำ และ
ร้อนใจเมื่อทำเสร็จแล้ว; แต่ถ้าทำด้วยอำนาจของปัญญา

ควบคุมอยู่จะไม่ร้อนใจเลย. ผลแตกต่างกันอย่างนี้; ฉะนั้นเราจำเป็นต้องรื่อยู่อเสมอว่า สิ่งทั้งหลายโดยที่แท้แล้ว เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่นำเอาไม่นำเป็น จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเข้าไปด้วยปัญญา การกระทำของเราก็จักไม่ตกหล่มของกิเลสตัณหา. ๔๖

การทำด้วยสติปัญญาจะไม่มี ความทุกข์ตั้งแต่เบื้องต้นจนปลาย จิตใจจะไม่มี ความหลงยึดถืออย่างหลับหลับตาว่าเป็นของน่าเอน่าเป็น ทำไปด้วยจิตว่าง ปล่อยให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือตามกฎหมาย ยกตัวอย่างเช่น เรามีที่ดินเป็นทรัพย์สินสมบัติอยู่ เราไม่จำเป็นต้องมีความรู้สึกที่เป็นตัณหาไปยึดถือในสิ่งนั้น จนถึงกับหนักอกหนักใจแฉดเผาหัวใจ กฎหมายยังคงคุ้มครองที่ดินผืนนั้น ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของเราอยู่นั่นเอง เราไม่ต้องทุกข์ร้อนวิตกกังวล มันก็ไม่หลุดมือหายไปไหน. ๔๗

แม้ว่าจะมีใครมาแย่งชิงก็ยังคงทำการต้านทานป้องกันได้ด้วยสติปัญญา ไม่ต้องต้านทานด้วยกิเลสตัณหาให้เราร้อนด้วยไฟคือโทสะ ก็ยังอาศัยอำนาจกฎหมายทำการต้านทานได้โดยไม่ต้องมีความทุกข์ เราก็ยังคงรักษาคุ้มครองเอาไว้ได้. แต่ถ้าหากว่ามันจะหลุดมือไปจริง ๆ

เราจะมึนก็เลสตัณหหรือไม่มีก็ตาม มันก็ช่วยไม่ได้
เพราะว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ;
คิดเสียดังนี้ เราก็ไม่ต้องทกข์ร้อนอะไร. ๔๘

แม้ “การเป็น” ก็เหมือนกัน ไม่ต้องไปยึดถือ
ในการได้เป็นนั่นเป็นนี่ เพราะว่าโดยที่แท้แล้วไม่มีอะไร
ที่น่าสนุกเลย ล้วนแต่นำมาซึ่งความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง
งงงง. ๔๙

อุปมาง่าย ๆ ที่เราจะต้องพิจารณา ซึ่งเรียกว่าวิปัสสนา
หรือเป็นการปฏิบัติธรรมโดยตรงก็คือ พิจารณาให้เห็นว่า
ไม่มีอะไรที่น่าเป็น หรือไม่มีการเป็นอะไรที่น่าสนุกเลย
ท่านทั้งหลายลองตั้งปัญหาสำหรับพิจารณาในข้อนี้ว่า การ
เป็นอะไรบ้างที่น่าสนุก? เช่น เป็นบุตร เป็นบิดา มารดา
เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นนายเขาเป็นบ่าวเขาสนุกไหม?
เป็นมนุษย์สนุกไหม? กระทั่งว่าเป็นพรหมสนุกไหม? ๕๐

ถ้าท่านมีความรู้อะไรเป็นอะไรอย่างแท้จริงแล้วทุก-
อย่าง ล้วนแต่ไม่มีอะไรที่น่าสนุกเลย เราต้องทนทำทน
เป็นทนเอาทนอยู่โดยไม่รู้สึกตัว แล้วทำไมเราจะต้องไป
มอบกายถวายชีวิต หลงไหลเอาหลงไหลเป็น หรือทำไม

ด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา? เราควรจะมีความรู้ที่ถูกต้อง
ในสิ่งเหล่านี้ และมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา เข้าไปเกี่ยวข้องกับ
สิ่งเหล่านี้ในอาการที่จะให้เป็นทุกข์น้อยที่สุด หรือไม่ให้
เป็นทุกข์เสียเลยยิ่งดี. ๑๐๑

อีกประการหนึ่ง เราจะต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่อยู่
ร่วมกันในโลก จะเป็นมิตรสหาย แม้ที่สุดบุตรภรรยาผู้
ใกล้ชิดสนิทสนม ว่าสิ่งทั้งปวงมันเป็นอย่างนี้ ให้เขามี
ความเข้าใจที่ถูกต้องเหมือนกับเรา แล้วก็ไม่มีอะไร
ขัดขวางกันในครอบครัว ในบ้านในเมือง ตลอดถึงในโลก
ต่างคนต่างมีจิตใจที่ไม่ยึดมั่นหลงใหลในสิ่งใด ๆ หรือใน
กันและกัน ด้วยอำนาจกิเลสตัณหา แต่ว่าคงมีชีวิตเป็น
อยู่ด้วยอำนาจของปัญญา โดยมองเห็นชัดอยู่เสมอว่า ไม่มี
อะไรที่จะยึดถืออย่างจริงจังได้. ๑๐๒

ขอให้ทุกคนมีความรู้สึกว่ สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงเป็น
ทุกข์ ไม่มีอะไรเป็นตัวตนอย่างแท้จริง ไม่น่าหลงด้วย
กำลังใจทั้งหมดทั้งสิ้น ควรยับยั้งด้วยปัญญา เรียกว่าเป็น
ผู้รู้ด้วยปัญญา มีความเห็นถูกต้องตามคำสอนแห่ง

พระพุทธศาสนา จึงสมควรจะเรียกว่าเป็นพุทธบริษัทโดย
แท้จริง. ๑๐๓

แม้จะไม่เคยบวชไม่เคยรับศีล แต่ก็บุคคลที่เข้า
ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างแท้จริง เขามี
จิตใจอย่างเดียวกับ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คือ
มีความสะอาด สว่าง สงบในใจ เพราะเหตุที่ไม่ยึดถือใน
สิ่งใด ว่าน่าเอาหรือน่าเป็นนั่นเอง เขาจึงเป็นพุทธบริษัท
ขึ้นมาได้โดยสมบูรณ์อย่างง่ายดายและอย่างแท้จริง ด้วย
อาศัยอุบายที่ถูกต้อง ที่พิจารณามองเห็นความไม่เที่ยง
ความเป็นทุกข์ และความไม่ใช่ตัวตน ของตัว
ของตน จนเกิดความรู้สึกว่าไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็นสัก
อย่างเดียว. ๑๐๔

ความชั่วที่เป็นขั้นหยาบที่สุด ก็มาจากความอยากเอา
อยากเป็น ด้วยอำนาจกิเลสตัณหา. ความชั่วที่เบาขึ้นมา
ก็ทำกันด้วย อำนาจ ของ ความรู้สึก ที่เบาด้วย กิเลส ตัณหา
ความดีทั้งปวงก็ทำกันด้วยตัณหาชนิดที่ดีที่ประณีตละเอียด
สูงขึ้นไป เป็นความอยากเอาอยากเป็นในขั้นดี. แม้ความ

สิ่งที่สู้ก็ทำด้วยตัณหาที่ประณีตละเอียดที่สุดจนคนไม่ถือ
ว่าเป็นความชั่วเลย แต่แล้วก็ยังไม่พ้นจากความทุกข์
ทั้งปวงได้, เพราะฉะนั้น ผู้ที่พ้นทุกข์ถึงที่สุดกล่าวคือ
พระอรหันต์ จึงเป็นผู้หมดจากการกระทำด้วยอำนาจของ
ตัณหา และกลายเป็นบุคคลที่ทำชั่วก็ไม่ได้ ทำได้แต่สิ่ง
ที่เหนือไปกว่าความชั่วและความดี คือมีใจเป็นอิสระอยู่
เหนือการครอบงำในค่าของความชั่วและความดี จึงจะ
ไม่มีความทุกข์เลย. ๑๐๔

หลักของพระพุทธศาสนามีอยู่อย่างนี้ เราจะทำได้
หรือไม่ได้ก็ตาม ปรรณนาหรือไม่ปรรณาก็ตาม แนว
ของความพ้นทุกข์ย่อมมีอยู่อย่างนี้. วันยังไม่ปรรณนา
วันหน้าก็จะต้องปรรณนา เพราะว่าเมื่อได้ละความชั่ว
เสร็จแล้ว ความดีก็ได้ทำเต็มเปี่ยมดีแล้ว จิตยังหม่นหมอง
ด้วยตัณหาชั้น ประณีต บางประการอยู่และก็ไม่รู้จักจะดับ
ด้วยวิธีใด นอกจากพยายามอยู่เหนืออำนาจตัณหา ก็อยู่
เหนือการที่จะไปอยากได้อยากเป็นทั้งในสิ่งที่ชั่วหรือที่ผิดก็
ตาม. ต้องไม่มีความอยากโดยสิ้นเชิงจึงจะพ้นจาก
ความทุกข์ทั้งปวงได้ (นิพพาน). ๑๐๖

สรุปความว่า การรู้อะไรเป็นอะไรถึงที่สุดนั้น คือรู้
ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนของตน. เมื่อ
รู้โดยแท้จริงแล้ว ก็เกิดความรู้ชนิดที่จิตใจจะไม่อยาก
เป็นอะไรด้วยความยึดถือ; แต่ถ้าต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับ
สิ่งใด ๆ ที่เรียกกันว่า “ความมี-ความเป็น” บ้าง ก็เข้าไป
เกี่ยวข้องกับสติสัมปชัญญะ ด้วยอำนาจของปัญญา
ไม่ไปเกี่ยวข้องกับอำนาจของตัณหา เพราะฉะนั้น จึง
ไม่มีความทุกข์. ๑๐๗

อำนาจของความยึดติด (อุปาทาน)

เราจะปลีกตัวถอนตัวออกมาเสียจากสิ่งทั้งหลาย ที่เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้อย่างไร? คำตอบก็คือ จะต้องศึกษาว่าอะไรเป็นเหตุให้เราอยาก จนเข้าไปยึดติดในสิ่งนั้น? เมื่อรู้ต้นเหตุเราอาจจะตัดความยึดติดเสียได้. กิเลสซึ่งเป็นความยึดถือในสิ่งทั้งปวงนั้น ในพุทธศาสนา เรียก “อุปาทาน” แปลว่า ความยึดติด จำแนกเป็น ๔ ประการด้วยกัน. ๑๐๘

๑. กามอุปาทาน (ยึดมั่นโดยความเป็นกามหรือของรักของใคร่ทั่วไป) เห็นได้จากการที่คนเราตามธรรมดา มีความติดพันในสิ่งที่รักที่พอใจ ไม่ว่าจะ เป็น รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส. สัญชาตญาณของคนเรา ย่อมรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือเอว็ดอรร้อยในกามคุณ ๕

อย่างนี้. ตามหลักธรรมในพุทธศาสนาขยายออกไปเป็น ๖
คือมี “ธรรมารมณ” เพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง หมายถึงสิ่งที่
ผูกพันในใจ จะเป็นอดีตปัจจุบันหรืออนาคตก็ได้ เกี่ยว
กับวัตถุภายนอกหรือภายในก็ได้ เป็นเพียงคิดฝันไปก็ได้
แต่ทำให้เกิดความเอ็ดอระอัยเพลิดเพลินทางจิตใจในขณะ
ที่รู้สึก. ๑๐๙

พอคนเราเกิดมาได้รับรสของกามารมณทั้ง ๖ นี้ ก็ยึด
ติดในอารมณนั้น และยึดยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ๆ อย่างแน่น
แน่น เหลือวิสัยที่คนธรรมดาจะถอนได้ ฉะนั้น จึงเป็น
ปัญหาสำคัญที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้อง และ
ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้น; มิฉะนั้น ความ
ยึดติดนี้แหละจะนำไปสู่ความวินาศฉิบหาย. ขอให้เรา
พิจารณาดูความวินาศฉิบหายของคนทั่วไป ตามปกติจะ
เห็นได้ว่ามีมูล มาจากความยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่น่ารักอย่าง
ใดอย่างหนึ่งดังกล่าวแล้ว. ทุกอย่างที่มีมนุษย์ปุถุชนทำกันอยู่
ไม่ว่าอะไร ล้วนแต่มีมูลมาจากกามารมณทั้งนั้น: คนเรา
จะรักกัน โกรธกัน เกลี่ยดกัน อิจฉาริษยาฆ่าฟันกัน หรือ
ฆ่าตัวเองตายก็ตาม ก็จะต้องมีมูลมาจากกามารมณ. ๑๑๐

การที่มนุษย์ต้องทำงานจนขายหรือทำอะไรก็ตาม เราอาจจะสืบสาวราวเรื่องไป แล้วจะพบว่าเขามีความอยาก ใครจะได้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่เขาอุตส่าห์เล่าเรียนประกอบอาชีพ ก็เพื่อให้ได้ผลมาจากอาชีพ แล้วก็ไปแสวงหาความสบายในใจทาง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มาบำรุงบำเรอตน. แม้แต่เรื่องทำบุญอุทิศฐานให้ไปสวรรค์ก็มีมูลมาจากความหวังในทางกามารมณ์ทั้งนั้น. รวมความแล้ว ความยุ่งยาก ปั่นป่วนของโลกทั้งสี่นี้มีมูลมาจากกามารมณ์นั่นเอง. ๑๑๑

กามารมณ์มีอำนาจร้ายกาจ ถึงเพียงนี้ ก็เพราะอำนาจของกามุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นอย่างเหนียวแน่นในกามตัวนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้เป็นอุปาทานข้อต้น เป็นปัญหาเกี่ยวกับโลกโดยตรง โลกจะวินาศฉิบหายหรือจะเป็นอะไรก็ตาม ย่อมมีมูลมาจากกามุปาทานนี้โดยเฉพาะ. เราควรจะพิจารณาตัวเราเองว่าเรามีความติดในกามอย่างไร เหนียวแน่นเพียงไร จะเหลือวิสัยที่เราจะละได้จริง ๆ หรือไม่. ๑๑๒

ถ้าว่ากันทางคดีโลกแล้ว การตตกามกลับจะเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวง เพราะจะทำให้รักครอบครัว

ทั้งยังทำให้ขยันขันแข็งในการแสวงหาทรัพย์และชื่อเสียง
 ฯลฯ แต่ถ้ามองกันในแง่ของธรรมะ จะรู้สึกว่าเป็นทาง
 มาแห่งความทุกข์ทรมานอันเร้นลับ; เพราะฉะนั้น ในทาง
 ธรรมะ ความติดกามจึงเป็นสิ่งที่ต้องละกันให้หมดสิ้นใน
 ที่สุด จึงจะดับความทุกข์ทั้งปวงได้. ๑๑๓

๒. ทิฏฐูปาทาน (ยึดติดในทิฏฐิหรือความคิดเห็น
 ที่ตนมีอยู่เดิม ๆ) เป็นสิ่งที่พอมองเห็นและเข้าใจได้ไม่ยาก;
 พอเราเกิดมาในโลก เราก็ได้รับการศึกษาอบรมให้เกิดมี
 ความคิดเห็นชนิดที่มีไว้สำหรับยึดมั่นไม่ยอมใครง่าย ๆ นี้
 เรียกว่าทิฏฐิ. ลักษณะที่ยึดติดในความคิดความเห็นของ
 ตนนี้ เป็นไปตามธรรมชาติเขาไม่ติเตียนกันนัก และเป็น
 สิ่งที่ไม่ห้ามไม่ได้ แต่เป็นโทษภัยที่ร้ายกาจไม่น้อยไปกว่า
 ความยึดติดในของรักของใคร่. ถ้ายึดติดในความเห็นเดิม ๆ
 ของตัวอย่างตื้อตึงแล้ว ก็อาจถึงกับจะต้องปรับปรุงทิฏฐิ
 ของเราให้ถูกต้องให้ดีขึ้น คือจากความเห็นผิดให้กลายเป็น
 มาเป็นความเห็นที่ถูกต้อง และถูกต้องยิ่งขึ้น ๆ จนถึงที่สุด
 ชนิดที่รู้อยู่ว่าได้บรรลุมาแล้ว. ๑๑๔

ทฤษฎีที่เป็นความต้อถือร้นนั้น มีมูลมาจากหลายทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว มักจะเกี่ยวกับชนบธรรมเนียม ประเพณีหรือลัทธิศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ทฤษฎีต้อร้นเป็น ของส่วนตัวเองล้วน ๆ นั้นยังไม่เท่าไร เพราะไม่มากมาย เหมือนที่มาจากชนบธรรมเนียมประเพณีที่คนเคยถือกันมา ที่ค่อย ๆ อบรมสะสมกันมาขึ้น ๆ. ๑๑๔

ทฤษฎีต่าง ๆ นี้เกิดขึ้นเพราะความไม่รู้ (อวิชชา). เมื่อ ไม่รู้ก็มีความเข้าใจเอาเองตามความงอ้เดิม ๆ ของตน เช่น เห็นว่าสิ่งนี้น่ารักน่ายึดถือ สิ่งนี้เที่ยงแท้ถาวรเป็นความสุข เป็นตัวตน แทนที่จะเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงภาพมายา ที่ลวงตา เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างนี้เป็นต้น อะไร ๆ ที่ตนเข้าใจมาแล้วละก็ ต้องไม่ยอมรับว่าผิด ทั้งๆ ที่บางทีตัวเองก็เห็นอยู่ว่า ผิดแต่ก็ไม่ยอม. ๑๑๖

ความเป็นผู้ต้อคงชงหน่าอย่างนั้นนับว่าเป็นอุปสรรค หรือศัตรูของคนเราอย่างยิ่ง มันทำให้เราไม่สามารถ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น หรือไม่สามารถเปลี่ยน ความเห็นผิด ในลัทธิศาสนา หรือความเชื่ออื่น ๆ ที่เคยหลงเชื่อมาแล้วแต่เดิมได้. ๑๑๗

ปัญหาที่ย่อมจะเกิดแก่บุคคลผู้ถือลัทธิศาสนาที่ยังต่ำ ๆ
อยู่ทั้ง ๆ ที่ตนเห็นว่าต่ำหรือผิด ก็เปลี่ยนไม่ได้ เพราะ
เขามักถือเสียว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย เคยถือกันมา.
หรือถ้าไม่มีเหตุผลอะไรสำหรับจะแก้ตัวขึ้นมาจริง ๆ ก็ว่า
เป็นสิ่งที่เคยถือกันมานานแล้ว เป็นต้น. เพราะเหตุนี้
เองพุทธศาสนาจึงถือว่าทิวฐินั้น เป็นกิเลสตัวร้ายกาจ
เป็นสิ่งที่น่าอันตรายที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะต้องพยายาม
ทำให้หมดไปอย่างยิ่ง มิฉะนั้น ตนก็จะไม่ได้อะไรที่ดี
ขึ้นเลย. ๑๑๔

๓. สัตว์พศุบาทาน (ยึดติดไว้ในวัตรปฏิบัติที่มุ่ง
หมายผิดทาง) หมายถึงความยึดมั่นถือมั่นในการประพฤติ
กระทำที่ทำปรัมปราสืบกันมาอย่างงมงายไร้เหตุผล หรือ
ที่คนนิยมเรียกกันว่าขลัง ศักดิ์สิทธิ์ คิดกันว่าเป็นสิ่งที่
เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ และจะไม่ยอมเปลี่ยนแปลง. ๑๑๕

คนไทยเราทั่วไป ก็มีสิ่งนี้กันไม่น้อยกว่าชนชาติอื่น
มีการถือเครื่องรางของขลังหรือเคล็ดลับต่าง ๆ เช่นต้น
นอนขึ้นมา จะต้องเสกนาล้างหน้า จะถ่ายอุจจาระก็ต้อง

ผินหน้าไปทิศนั้นทิศนี้ จะบริโภคน้ำหรือจะนอน ก็
ต้องมีเคล็ดมีพิธี เชื่อผีสังเทวดา ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ สิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์เป็นต้น เป็นการปฏิบัติที่ไร้เหตุผลอย่างยิ่ง. ไม่
เคยคำนึงถึงเหตุผล คงมีแต่ความยึดมั่นถือมั่นตามตำรา
บ้าง เคยทำมาแล้วไม่ยอมเปลี่ยนแปลงบ้าง. ๑๒๐

แม้ที่อ้างตนเองว่าเป็นพุทธบริษัท อุบาสกอุบาสิกา ก็ยัง
ยึดมั่นถือมั่นกันไว้คนละอย่างสองอย่าง. หรือ แม้ที่เรียก
ตัวเองว่าเป็นภิกษุสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ก็ยังมีการยึดถือ
ในทำนองนี้ด้วยอุปาทาน. ยิ่งเป็นลัทธิศาสนาที่ถือพระ
เป็นเจ้า ถือเทวดาถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยแล้ว จะมีการถือ
ชนิดนั้นมากทีเดียว ซึ่งสำหรับชาวพุทธเราไม่น่าจะมี
อย่างนั้นเลย. ๑๒๑

ข้อนี้เป็นเพราะเมื่อประพฤติกกรรมข้อใดข้อหนึ่งแล้ว
ไม่ทราบความมุ่งหมายเดิม ไม่คำนึงถึงเหตุผล ได้แต่
เหมาสันนิษฐาน เชื่อเอาเสียว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์; ฉะนั้น
คนเหล่านี้จึงสมาทานศีลหรือประพฤติกกรรมแต่เพียงตาม
แบบฉบับตามประเพณี ตามตัวอย่างที่ทำปรัมปราสืบกัน

มาเท่านั้น ไม่ทราบเหตุผลของสิ่งนั้น ๆ เพราะประพฤติ
มาจนชิน การยึดถือเหนียวแน่นชนิดที่แก้ไขยาก อันนี้
เรียกว่าความยึดติดในการปฏิบัติที่เคยกระทำสืบกันมาอย่าง
ผิด ๆ หรืออย่างงมงายไร้เหตุผล. ๑๒๒

แม้วิปัสณากรรมฐาน หรือสมถกรรมฐาน อย่างที่
กำลังประพฤติปฏิบัติกันอยู่ในเวลานี้ก็ตาม ถ้าทำไปด้วย
ความไม่รู้เหตุผลต้นปลาย ไม่รู้ความมุ่งหมายอันแท้จริง
ก็จะต้องเป็นไปด้วยอำนาจของความยึดถือ โดยมุ่งหมายผิด
เป็นความโง่เขลาชนิดหนึ่ง โดยไม่ต้องสงสัย. ๑๒๓

แม้ที่สวดจะรักษาศีลห้า ศีลแปด ศีลสิบ หรือศีลเท่า
ใดก็ตาม ถ้ารักษาโดยคิดว่าจะเป็นผู้ขลัง เป็นผู้พิเศษ
ศักดิ์สิทธิ์จะมีอำนาจฤทธิ์เดชอะไรขึ้นมาแล้ว ก็กลายเป็น
กิจวัตรที่มุ่งผิดทาง ทำไปโดยอำนาจสัลลพตูปาทาน
ทั้งนั้น ไม่ต้องกล่าวถึงการประพฤติแปลก ๆ ของพวก
ภายนอกพุทธศาสนาก็ได้ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องระมัดระวัง
ให้มาก ๆ. ๑๒๔

การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
นั้น จะต้องให้ถูกไปตั้งแต่เริ่มมีความคิด ความเห็นความ

พอใจในผลของการทำลายกิเลสไปตั้งแต่ต้นทีเดียว การ
ประพฤติปฏิบัตินั้น จึงจะไม่เป็นความมงมายที่นอกหลุ่อก-
ทางไร้เหตุผล และเสียเวลาปฏิบัติ. ๑๒๔

๔. อັคตวาทุปาทาน (ยึดมั่นโดยความเป็นตัวเป็นตน)
ความยึดมั่นว่าตัวว่าตนนี้เป็นสิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งเร้นลับ
อย่างยิ่ง. สิ่งที่มีชีวิตทั้งหมดย่อมจะรู้สึกว่ามีเป็นตัวตน
ของมันอยู่ดังนี้เสมอไปอย่างช่วยไม่ได้ เพราะมันเป็น
สัญชาตญาณชั้นต้นที่สุดของสิ่งที่มีชีวิต และเป็นมูลฐาน
ของสัญชาตญาณอื่น ๆ เช่นสัญชาตญาณหาอาหารกิน
สัญชาตญาณต่อสู้อันตราย หลบหนีอันตราย สัญชาตญาณ
สืบพันธุ์ และอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งล้วนแต่อาศัยสัญชาตญาณ
แห่งความรู้สึกยึดถือว่าเป็นตัวตนทั้งนั้น มันต้องยึดมั่นว่า
มีตัวเราเสียก่อนมันจึงจะไม่อยากตาย มันจึงอยากหาอาหาร
มาเลี้ยงร่างกาย อยากต่อสู้เอาตัวรอดหรืออยากจะสืบพันธุ์
ของมันไว้. ๑๒๖

ความยึดถือว่ามีตัวตนนี้มีประจำอยู่ในสิ่งที่มีชีวิตทั้ง
หลาย ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วมันจะมีชีวิตรอดมาไม่ได้: แต่

อันนั้นมันก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ ในการแสวงหาอาหาร ในการต่อสู้ ในการสืบพันธุ์ หรือในการทำอะไร ๆ อย่าง ฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า มันเป็นรากฐานแห่งความทุกข์ทั้งปวงด้วย. ๑๒๗

ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เป็นใจความ โดยสรุปสั้นที่สุดว่า “สิ่งต่าง ๆ ที่คนมีอุปาทานเข้าไปยึดถืออยู่นั้นแหละเป็นต้นของความทุกข์ หรือเป็นมูลเหตุแห่งความทุกข์” หรือ “ร่างกายและจิตใจที่คนเข้าไปยึดถือด้วยอุปาทานอยู่นั้นแหละเป็นความทุกข์” ๑๒๘

อุปาทานข้อนี้เป็นต้นกำเนิดของชีวิตและเป็นต้นกำเนิดของความทุกข์ต่าง ๆ. คำที่ว่า “ชีวิตคือความทุกข์ - ความทุกข์คือชีวิต” ท่านก็หมายถึงข้อนี้เอง. การที่เราวิจัยมูลกำเนิดของชีวิตและของความทุกข์ น่าจะถือว่าเป็นการรู้ในสิ่งที่ลึกซึ้งที่สุดและควรรู้อีกที่สุด เพราะว่าเป็นทางที่ทำให้เราสามารถกำจัดความทุกข์ได้อย่างเด็ดขาด ข้อนี้พยายามจะอวดด้วยว่าเป็นวิชาความรู้เฉพาะของพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่อาจพบได้ในศาสนาอื่น ที่มีอยู่ในโลกนี้เลย ๑๒๙

เกี่ยวกับอุปาทาน, วิธีปฏิบัติที่ให้ประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้นั้น จะต้องอาศัยการรู้จักตัวความยึดติด โดย

เฉพาะอัตตวาทุปาทานให้มากเป็นพิเศษ; เพราะว่ามันเป็นมูลฐานของชีวิต เป็นสิ่งที่มิใช่ตนเอง เป็นเอง ประจำ อยู่เสร็จแล้วในตัวโดยไม่ต้องมีใครมาสอนอะไรกันอีก. ๑๓๐

เด็ก ๆ หรือลูกสัตว์ตัวเล็ก ๆ พอเกิดมาจากท้องแม่ ก็มีสัญชาตญาณอันนั้นมาด้วยเสร็จ. เราจะเห็นได้ว่าลูกสัตว์เล็ก ๆ เช่นลูกแมว รู้จักขู่ ๆ ในเมื่อเราเข้าไปใกล้มันนั้น ก็เพราะมันมีอะไรที่เป็นตัว เป็น ตน ประจำอยู่ในใจ ฉะนั้น จึงช่วยไม่ได้ที่จะไม่ให้มีอุปาทานในขั้นที่มันแสดงอิทธิพลออกมา. ทางที่ทำได้อย่างเดียวก็คือควบคุมมันไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จนกว่าจะเจริญด้วยวิชาความรู้ในทางธรรมะ อย่างที่เรียกได้ว่า ตัดให้ขาดลงไปด้วยวิธีที่พุทธศาสนาสอนไว้จนเอาชนะสัญชาตญาณขั้นนี้ได้. ๑๓๑

ถ้ายังเป็นคนธรรมดา คือเป็นปถชนอยู่แล้ว ย่อมไม่มีทางที่จะเอาชนะสัญชาตญาณขั้นนี้ได้เลย มีแต่พระอริยเจ้าอันดับสุดท้าย คือ พระอรหันต์เท่านั้นที่จะเอาชนะสัญชาตญาณขั้นนี้ได้ เราต้องเข้าใจว่าไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อยเลย เพราะเป็นปัญหาสำคัญของสิ่งมีชีวิตทั่ว ๆ ไปทั้งสิ้น

ถ้าเราต้องการจะเป็นพุทธบริษัทเต็มตัว กล่าวคือเพื่อให้
ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาโดยครบถ้วน ก็จำ
ต้องศึกษาเรื่องนี้ และเอาชนะความเข้าใจผิดในข้อนี้ให้ได้
มากที่สุด เราจึงจะมีความทุกข์ลดน้อยลงตามลำดับฯ. ๑๓๒

การที่รู้ความจริง ของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเราเป็นประจำ
วัน นับว่าเป็นมหากุศลหรือความฉลาดที่สุดอย่างหนึ่ง จึง
ใคร่ขอรวบรวมทำนองหลายให้สนใจในเรื่องอุปาทานทั้งสี่
อันเป็นเรื่องแสดงให้เห็นว่า ทั้ง ๆ ที่สิ่งทงปวงเป็นสิ่งที่
ไม่น่ายึดถือไม่น่าเป็นอยู่ตามธรรมชาติ เราทั้งหลายก็ยัง
ตกเป็นบ่าวเป็นทาสของมันอย่างเห็นยวแน่นอน เพราะ
อำนาจของอุปาทานทั้งสี่นั่นเอง ฉะนั้นเราจะต้อง
ศึกษาให้รู้จักสิ่งที่เป็นอันตรายเป็นพิษร้ายนี้ให้มากที่สุด.
สิ่งนั้นมิได้แสดงตัวเป็นพิษเป็นอันตรายอย่างการลุกโผลง ๆ
ของไฟ หรือรู้จักได้ง่าย ๆ อย่างอาวุธหรือยาพิษ แต่มัน
เร้นลับแนบเนียนอยู่ในลักษณะเป็นของหวานเอร็ดอร่อย
หอมหวานชวนใจ เป็นของสวยงาม เป็นของไฟเราะ
งงนน.

๑๓๓

เมื่อมันมาในลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นการยากที่เราจะรู้-
สึกตัวหรือควบคุมมันได้ จึงต้องอาศัยสติปัญญาความรู้อย่าง

พระพุทธเจ้า และจะต้องศึกษาปฏิบัติ ควบคุมความยึดมั่นที่ผิด ๆ เหล่านี้ ให้อยู่ในอำนาจของปัญญา เราก็จะสามารถดำรงชีวิตนี้ไม่ให้ความทุกข์ทรมาน หรือทุกข์แต่เนิ่นที่สุดจนสามารถปฏิบัติหน้าที่การงาน หรือมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ในลักษณะที่เอือกเขิน มีความสะอาด สว่าง สงบเย็นอยู่ได้. ๑๓๔

ขอสรุปความว่า อปาทานทั้งสี่นี้เป็นปัญหาอันเดียวที่พุทธบริษัท หรือผู้ประสงค์จะรู้จักตัวพุทธศาสนา จะต้องเข้าใจให้ได้ เพราะว่าวัตถุประสงค์ของการรักษาพรหมจรรย์ ในพุทธศาสนานี้ ก็เพื่อ ทำจิตให้หลุดพ้น จากความยึดมั่นที่ผิด ๆ นี้ ท่านทั้งหลายจะได้พบคำกล่าวเช่น ในท้ายบาลีทุก ๆ สูตร ที่กล่าวถึงการบรรลุลหรรณของพระอรหันต์ ซึ่งในที่นั้นจะมีคำว่า "จิตหลุดพ้นจากอปาทาน" แล้วก็จบกัน. เพราะว่าเมื่อจิตหลุดพ้นจากความยึดมั่นแล้ว ก็ไม่มีอะไรจะผูกพัน คล้องจิตนั้น ให้ตกเป็น ทาส ของโลก หรือเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป เรื่องจึงจบสิ้นกันหรือกลายเป็นโลกุตตระ คือพ้นโลก เพราะเหตุฉะนั้น การหลุดพ้นจากความยึดมั่นที่ผิด ๆ จึงเป็นใจความ สำคัญที่สุดของพุทธศาสนา. ๑๓๕

ชั้นของการปฏิบัติศาสนา

(ไตรสิกขา)

ในบทนี้ จะบรรยายให้ทราบถึงวิธีที่จะตัดอุปาทาน. หลักพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับกรรมนี้คือ ศีลสมาธิปัญญา. ข้อปฏิบัติหมวดนี้เรียกว่า ไตรสิกขา. ๑๓๖

สิกขาขั้นแรกที่สุด เราเรียกว่า “ศีล” ซึ่งหมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่ว ๆ ไป ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและไม่ทำตนเองให้เดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ หรืออื่น ๆ อีก เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้น ๆ ทางกายทางวาจาของตนที่เกี่ยวกับสังคมและส่วนรวม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่. ๑๓๗

สิกขาขั้นที่ ๒ เรียกว่า “สมาธิ”. ข้อนี้ได้แก่การบังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะใช้ทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ ขอให้ตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่า “สมาธิ” ไว้ให้ถูกต้อง. โดยมากท่าน

ทั้งหลายย่อมจะได้ฟังมาว่าสมาธินั้น คือจิตใจตั้งมั่นแน่ว
แน่นิ่งเหมือนท่อนไม้ หรือมีกว่าเป็นจิตที่สงบ เป็นจิตที่
บริสุทธิ์ แต่ลักษณะเพียง ๒ อย่างนั้นไม่ใช่ความ
หมายอันแท้จริงของสมาธิ. การกล่าวเช่นนั้นนี้มีหลักใน
พุทธวจนะนั่นเอง; พระองค์ทรงแสดงลักษณะของจิต
ด้วย คำอีกคำหนึ่ง ซึ่งสำคัญที่สุด คือคำว่า “กัมมณีโย”
แปลว่าสมควรแก่การทำการงาน และคำนี้เป็นคำสุดท้าย
ที่ทรงแสดงลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ. ๑๓๘

สิกขาบทที่ ๓ นั้นเรียกว่า “ปัญญา” หมายถึงการ
ฝึกฝนอบรม ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและ
สมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง. คนเรา
ตามปกติไม่สามารถรู้อะไร ๆ ให้ถูกต้องตามที่มันเป็นจริงได้
คือ มันถูกแต่ตามที่เราเข้าใจเอาเองหรือตามโลกสมมติกัน
มันจึงไม่ใช่ตามที่มันเป็นจริง. ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาจึงมี
ระเบียบปฏิบัติ เรียกว่าปัญญาสิกขาบทอีกส่วนหนึ่ง
เป็นส่วนสุดท้ายสำหรับจะได้ฝึกฝนอบรมให้เกิดความเข้าใจ
ให้เห็นแจ้ง ในสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นจริงโดย
สมบูรณ์. ๑๓๙

คำว่า “ความเข้าใจ” กับคำว่า “ความเห็นแจ้ง”

นั้น ในทางธรรมะแล้วไม่เป็นอันเดียวกัน. “ความ

เข้าใจ” นั้นอาศัยการคิดคำนึงด้วยการใช้เหตุผลบ้าง

หรือการคาดคะเนเอาตามเหตุผลต่าง ๆ บ้าง, ส่วน “ความ

เห็นแจ้ง” ไปไกลกว่านั้น คือต้องเป็นสิ่งที่เราได้ซึม

ซาบมาแล้ว ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้น ๆ มาด้วยตนเอง

หรือด้วยการมีจิตใจจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับสิ่งนั้น ๆ โดยอาศัย

การเฝ้าเพ่งดูอย่างพินิจพิจารณา จนเกิดมีความรู้สึกเบื่อ

หน่ายไม่หลงไหลในสิ่งนั้น ๆ ด้วยน้ำใสใจจริง; ไม่ใช่

ด้วยการคิดเอาตามเหตุผล. เพราะฉะนั้น บัญญาสิกขา

ตามหลักของพุทธศาสนา จึงไม่ได้หมายถึงปัญญาที่ได้มา

ตามหลักของเหตุผล เหมือนที่ใช้กันอยู่ในวงการศึกษา

วิชาการสมัยปัจจุบัน แต่เป็นคนละอย่างทีเดียว. ๑๔๐

ปัญญาในทางพุทธศาสนาต้องเป็นการรู้แจ้งเห็นแจ้ง

ด้วยน้ำใสใจจริง ด้วยการผ่านผจญสิ่งนั้น ๆ มาแล้ว โดย

วิธีใดวิธีหนึ่ง (Spiritual-Experience) จนฝังใจแน่น

ไม่อาจลืมเลือนได้ เพราะฉะนั้น การพิจารณาในทาง

ปัญญาตามสิกขาข้อนี้จึงต้องใช้สิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วใน

ชีวิตของตนเองเป็นเครื่องพิจารณา. หรืออย่างน้อย
ก็ต้องเป็นเรื่องที่สนำหนักมากพอที่จะทำให้ใจของเราเกิด
ความรู้สึกสลดสังเวชเบื่อหน่ายในสิ่งทั้งหลายที่ไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตนเหล่านั้นได้จริงๆ. ๑๔๑

ถ้าเราจะไปติดตามแนวของเหตุผล ทำการวินิจฉัย
ลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาทันทีเท่าไร
ก็ตาม มันก็ได้แค่ความเข้าใจ ไม่มีทางให้เกิดความสลด
สังเวชได้ ไม่มีทางให้เกิดความเบื่อหน่ายในสิ่งทั้งหลาย
ในโลกได้, ขอให้เข้าใจว่า กิริยาอาการที่จิตใจเบื่อหน่าย
คลาย วามอยาก จากสิ่งที่เคยหลงรักนั้นแหละ คือตัว
ความเห็นแจ้งในที่นี้. หลักธรรมะได้บัญญัติไว้ชัดเจน
ที่เดียวว่า ถ้าเห็นแจ้งจริงๆ ก็ต้องเบื่อหน่ายจริงๆ จะไป
หยุดอยู่เพียงแค่เห็นแจ้งนั้นไม่ได้. ความเบื่อหน่ายคลาย
ความอยากในสิ่งนั้น จะต้องเกิดตามขึ้นมาทันควันอย่าง
แยกกันไม่ได้. ๑๔๒

ศีลสิกขา นั้น เป็นเพียงการศึกษาปฏิบัติในขั้นดระ-
เตรียมเบื้องต้น เพื่อให้เรามีการเป็นอยู่เหมาะสม อันจะ
ช่วยให้จิตใจเป็นปกติ, อานิสงส์ของศีลมีหลายอย่างด้วย

กัน แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือเป็นไปเพื่อให้เกิดสมาธิ. อานิ-
สงส์อย่างอื่น ๆ เช่นว่าให้เป็นสุข หรือให้ไปเกิดเป็น
เทวดาในสวรรค์นั้น พระพุทธเจ้า ไม่ได้ทรงมุ่งหมายโดย
ตรง; ท่านมุ่งหมายโดยตรงถึงข้อที่จะให้เป็นที่เกิดที่เจริญ
ของสมาธิ. ศิลปะจะส่งเสริมให้เกิดสมาธิได้โดยง่าย. ถ้าเรามี
เครื่องรบกวนมากจิตใจของเราจะเป็นสมาธิได้อย่างไร. ๑๔๓

สมาธิศึกษา คือการที่เราสามารถควบคุมจิตหรือใช้
จิตของเราให้ทำหน้าที่ของมันให้เป็นประโยชน์ถึงที่สุด.
ในขั้นศีล มีความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา. ในขั้น
สมาธิมีความประพฤติดีทางจิต คือ ไม่มีความคิดผิด ไม่
เศร้าหมอง ไม่มีความฟุ้งซ่าน และอยู่ในสภาพที่สามารถ
จะปฏิบัติหน้าที่ของมัน. อย่างนี้เรียกสมาธิ. ๑๔๔

แม้ในส่วนที่เกี่ยวกับประโยชน์ทั่ว ๆ ไปในทางโลก
สมาธิก็ยังเป็นของจำเป็นในทุกกรณี; ไม่ว่าเราจะทำอะไร
ถ้าไม่ทำด้วยใจที่เป็นสมาธิแล้ว ย่อมไม่ได้รับผลสำเร็จ
ด้วยดี ท่านจึงจัดสมาธิไว้เป็นลักษณะของบุคคลที่เรียก
ว่า มหาบุรุษ ไม่ว่าจะ เป็นมหาบุรุษทางโลกหรือทาง

ธรรม ล้วนแต่จำเป็นจะต้องมีสมาธิเป็นคุณสมบัติประจำตัวทงนน. ๑๔๔

แม้แต่เด็กนักเรียน ถ้าไม่มีจิตเป็นสมาธิแล้วจะคิดเลขออกได้อย่างไร. สมาธิในทำนองนั้นเป็นสมาธิตามธรรมชาติ มันยังอยู่ในระดับอ่อน; ส่วนสมาธิในทางหลักพุทธศาสนาที่เรากำลังพูดถึงนี้ เป็นสมาธิที่เราได้ฝึกให้สูงขึ้นไปกว่าที่จะเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะฉะนั้น เมื่อฝึกกันสำเร็จแล้ว จึงกลายเป็นจิตที่มีความสามารถ มีกำลังมีคุณสมบัติพิเศษอย่างอื่น ๆ มากมายเหลือเกิน. ๑๔๖

การที่คนเราสามารถถือเอาประโยชน์จากสมาธิได้ถึงปานนี้ เรียกว่ามนุษย์ได้ก้าวขึ้นมาถึงการรู้ความลับของธรรมชาติอีกชั้นหนึ่ง. ข้อนี้หมายถึงการรู้วิธีบังคับจิตให้มีสมรรถภาพยิ่งไปกว่าที่มนุษย์ธรรมดาจะทำได้. ชั้นนี้คือยังไม่ถือว่าเป็นการเลยระดับของมนุษย์ธรรมดา แม้จะอวดกันก็ยังไม่ถือว่าเป็นการอวดอุตริมนุสสรธรรม. แต่พอมาถึง ชั้นที่เป็นสมาธิ เป็นฌาน เป็นสมาบัติ ทำนัจัดเป็นอุตริมนุสสรธรรมซึ่งพระภิกษุจะอวดไม่ได้

ขึ้นอวดก็ชื่อว่าไม่เป็น พระทศหรือถึงกับไม่เป็นพระ
เลย แล้วแต่กรณี. ๑๔๗

การได้มาซึ่งสมาธินี้ เราต้องลงทุนอดทนศึกษา
อบรมและปฏิบัติ จนเรามีสมาธิตามสมควรที่จะมีได้ ใน
ที่สุดเราก็จะได้ผลในการปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมากไปกว่า
มนุษย์ธรรมดาเขาได้ๆ กัน เพราะเรามีเครื่องมือที่สูงไป
กว่าที่เขามี; เพราะฉะนั้น จึงขอให้สนใจไว้ อย่าถือว่าเป็น
ของศรีใจเขลาางมายพ้นสมัยเลย. มันยังคงเป็นของ
สำคัญที่สุดซึ่งต้องใช้กันอยู่เรื่อยไป และยิ่งในสมัยที่โลก
มีอะไรๆ หมุนเร็วแทบจะลุดเป็นไฟอย่างนี้ด้วยแล้ว ยิ่ง
จะต้องการสมาธิมากไปเสียกว่าครึ่งพุทธกาลด้วยซ้ำไป.
อย่าไปหลงคิดว่าเป็นเรื่องในวัด หรือเรื่องสำหรับคนวัด
หรือของคนงมงายเลย. ๑๔๘

ถัดนี้ไป ก็ถึงความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างสมาธิศึกษา
กับ ปัญญาศึกษา. พระพุทธเจ้าตรัสไว้เลยที่เดียวว่าเมื่อ
จิตเป็นสมาธิแล้วย่อมเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง
หมายถึงอาการที่จิตประกอบด้วยสมาธิในลักษณะที่พร้อม

จะปฏิบัติหน้าที่. ถ้าจิตมีลักษณะเช่นนั้นแล้ว ก็จะมีรูปร่าง
หลายตามที่เป็นจริง. ๑๔๔

ข้อนี้มีความแปลกประหลาดอยู่หน่อยหนึ่ง คือว่า
เรื่องอะไรๆ ที่เราอยากรู้หรือปัญหาที่เราอยากจะสะสางนั้น
ตามปกติมันฝังตัวประจำอยู่ในใจของคนเราทั้งนั้น เรา
อาจจะไม่รู้สักก็ได้ คือมันอยู่ใต้สำนึก (Subconscious)
เรื่อยไปตลอดเวลา ขณะที่เราตั้งใจจะสะสางให้ออก มัน
ก็ไม่ออก เพราะเหตุว่าจิตในขณะนั้นยังไม่เหมาะสม ที่
จะสะสางปัญหานั้นนั่นเอง ถ้าผู้ใดทำสมาธิที่ถูกต้อง คือ
ให้มีลักษณะที่เรียกว่า “กัมมณีโย” พร้อมทั้งจะปฏิบัติ
งานทางจิตแล้ว ปัญหาต่างๆ ที่สะสมอยู่ใต้จิตสำนึกนั้น
มันจะมีคำตอบไหลออกมาเฉยๆ อย่างไม่มีปี่มีขลุ่ย สืบ
ต่อเนื่องจากขณะที่จิตเป็นสมาธิเท่านั้น. ๑๔๐

แต่ถ้าหากมันยังไม่ไหลออกมา เราก็ยังมีวิธีอื่น
อีกอันหนึ่ง คือให้น้อมจิตไปสู่การพิจารณาปัญหาที่เรา
กำลังมีอยู่. การพิจารณาด้วยกำลังของสมาธิในลักษณะ
เช่นนั้นเอง เรียกว่า ปัญญาสิกขา หรืออย่างน้อยก็สังเคราะห์
เข้าในปัญญาสิกขา. ในคืนวันที่ตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้

ตรัสสรุปกิจสมุทฺถาภาท คือรู้อะไรเป็นอะไร ทะยอยกันไป ตามลำดับ ทั้งนี้ ก็โดยมีสมาธิอย่างทีกล่าวกมาแล้ว. พระองค์ได้ตรัสเล่าเรื่องนี้ไว้อย่างละเอียด แต่รวมใจความแล้วก็คือว่า ในขณะที่จิตเป็นสมาธิดีแล้ว ก็หม่อมจิตไปเพื่อพิจารณาปัญหาอันนั้น ๆ. ๑๑๑

ทั้งหมดนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่า *ปัญญา กับ สมาธิ* นั้นจะต้องเกี่ยวข้องกันเสมอไป. แต่ว่าอาการที่ปัญญาอาศัยสมาธินั้น บางทีเรามองไม่เห็นเลย เช่นเวลาที่เงียบสงบ เย็นสบายไม่มีอะไรรบกวนใจ จิตเป็นสมาธิสดชื่นดี เราก็คิดอะไร ๆ ที่เป็นคำตอบของปัญหาซึ่งติดค้างอยู่ในใจได้เป็นต้น. ๑๑๒

แต่ในพุทธศาสนานั้น ท่านแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสมาธิกับปัญญายังขึ้นไปกว่านั้นอีก คือต้องมีสมาธิจึงจะมีปัญญา; ต้องมีปัญญาก็จะมีสมาธิ. ข้อนี้เป็นเพราะในการที่จะให้เกิดสมาธิยิ่งไปกว่าสมาธิตามธรรมดาตินั้น มันต้องอาศัยอาการต่าง ๆ ของจิตว่าจะบังคับมันอย่างไร จึงจะเกิดเป็นสมาธิขึ้นมาได้; ฉะนั้น คนที่มีปัญญาจึงสามารถมีสมาธิมากขึ้นได้ตามลำดับ. เมื่อสมาธิมากขึ้น

ปัญญา ก็ยังมีกำลังมากขึ้นตาม มันส่งเสริมซึ่งกันและกัน
ไปในตัว. ๑๕๓

ถ้ามีปัญญาแล้ว ก็จะต้องมีความเห็นแจ้ง และมีผล
เป็นความรู้สึกเบือนหน้ายั้งแวช ถอยหลังออกมาจากสิ่งทั้ง
ปวงที่เคยหลงรักหลงยึดถือ. ถ้ายังรีเข้าไปหาสิ่งทั้งปวง
ด้วยความหลงรักด้วยความยึดถือ ด้วยความหลงไหลแล้ว
ไม่ใช่เป็นปัญญาของพระพุทธศาสนา. ที่ว่าชะงักหรือ
ถอยหลังนี้ ไม่ใช่ทางกิริยาอาการ เช่นจะต้องจับสิ่งนั้นสิ่ง
นั้นวางทิ้งหรือทบทวีให้แตกหัก หรือว่าต้องวิ่งหนีเข้าไป
ไป อย่างนั้นก็หาไม่ได้ แต่หมายถึงชะงักถอยหลังด้วยจิตใจ
โดยเฉพาะ คือมีจิตใจถอยห่างออกจากการที่เคยตกเป็น
ทาสของสิ่งทั้งปวง มาเป็นจิตที่อิสระ. ๑๕๔

ผลของความเบือนหน้ายั้งคลายความอยากจากสิ่งทั้งปวง
มันเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่ไปฆ่าตัวตาย หรือเข้าไปบวช
เป็นฤาษี แล้วเอาไฟจุดเผาสิ่งต่าง ๆ เสียให้หมด. ภาย
นอกจะเป็นอย่างไรก็เป็นไปตามเรื่อง ยังคงเป็นไปตาม
เหตุผลตามความเหมาะสม แต่ภายในจิตใจนั้นย่อมเป็น
อิสระ ไม่เป็นทาสของสิ่งใดอย่างแต่ก่อนอีกต่อไป. นี้

คือ *อนิสงส์ของปัญญา* ท่านใช้เรียกด้วยคำบาลีว่า “*วิมุตติ*” หมายความว่าหลุดพ้นจากการเป็นทาสของสิ่งทั้งปวง โดยเฉพาะเป็นทาสของสิ่งที่เรารัก. ๑๔๔

แม้แต่สิ่งที่เราไม่รัก เราก็ตกเป็นทาสของมันเหมือนกัน เป็นทาสตรงที่ต้องไปเกลี้ยตมันนั่นเอง อยู่เฉยๆ ไม่ได้: อดสำหไปเกลี้ยตมันไปร้อนใจกับมัน มันบังคับเราได้เหมือนกับของที่เรารัก แต่อยู่ในลักษณะคนละอย่าง ฉะนั้น *คำว่า* เป็นทาสของสิ่งทั้งปวงนั้น *ย่อ* หมายถึงถึงทั้งทางที่พอใจและไม่พอใจ ทั้งหมดนี้แสดงว่า เราหลุดออกจากการเป็นทาสของสิ่งทั้งปวงมาเป็นอิสระอยู่ได้ด้วยอาศัยปัญญา. ๑๔๖

พระพทธเจ้าท่านจึงได้วางหลักไว้สั้นๆ ที่สุดว่า *คนเรา* บริสุทธ์ได้ด้วยปัญญา. ท่านไม่เคยตรัสว่าบริสุทธ์ได้ด้วยศีล ด้วยสมาธิ; แต่บริสุทธ์ได้ด้วยปัญญา เพราะมันทำให้หลุดออกมาจากสิ่งทั้งปวง. การไม่หลุดก็คือมีความไม่บริสุทธ์ สกปรกมืดมัว เราร้อน. เมื่อหลุดก็จะมีความบริสุทธ์สะอาด - สว่างไสวแจ่มแจ้ง - และสงบเย็น. มันเป็นผลของปัญญา หรือเป็นลักษณะอาการที่แสดงว่า

ปัญญาได้เข้าปฏิบัติหน้าที่ของมันถึงที่สุดแล้ว ฉะนั้นขอให้
ท่านทั้งหลายจงได้กำหนดพิจารณาสิกขาข้อที่ ๓ คือปัญญา
นี้ ให้ดี ๆ ว่า มันมีอยู่อย่างไร และเป็นของสูงสุดเพียง
ไร. ๑๕๗

ปัญญาในทางพระพุทธศาสนา ก็คือ ปัญญาที่ถอน
ตนออกมาเสียจากสิ่งทั้งปวง โดยการทำลายอุปาทาน
๔ ประการเสียได้หมดสิ้น ความยึดติดทั้ง ๔ นั้นเป็น
เหมือนกับเชือกที่ผูกมัดล่ามเราไว้; ปัญญาก็เป็นเสมือน
มีดที่จะตัดสิ่งเหล่านั้นให้ขาดออกไป จนไม่มีอะไรเป็น
เครื่องผูกมัดเราให้ติดอยู่กับสิ่งต่าง ๆ อีกต่อไป ๑๕๘

ข้อปฏิบัติทั้ง ๓ อย่างดังกล่าวนี้ คงจะทนต่อการ
พิสูจน์หรือไม่ จะเป็นหลักวิชาอันแท้จริงเหมาะที่ทุกคน
จะปฏิบัติหรือไม่ ขอให้พิจารณาดู. ๑๕๙

เมื่อดูต่อไปอีกจะเห็นว่าหลักทั้ง ๓ ข้อนั้น ไม่ค้าน
กับศาสนาไหนเลย ถ้าศาสนานั้น ๆ ต้องการจะแก้ปัญหา
ต่าง ๆ ที่เป็นความทุกข์ของมนุษย์กันจริง ๆ. พุทธศาสนา
ย่อมไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาใด ๆ แต่มีอะไร ๆ มาก
ไปกว่าที่ศาสนาอื่น ๆ มี โดยเฉพาะก็คือการปฏิบัติใน

ทางบัญญัติอันเป็นลึกลับข้อสุดท้าย เพื่อตัดความยึด
มั่นทั้ง ๔ ประการ ปลดเปลื้องจิตใจให้เป็นอิสระจาก
สิ่งทั้งปวง ไม่ผูกพันเป็นทาส หรือตกอยู่ใต้อำนาจ
ของสิ่งทั้งปวง เช่นพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ หรือผี
ศาจเทวดา. ขอนี้แหละไม่มีศาสนาอื่นกล่าวพอที่จะ
สอนให้เป็นอิสระสิ้นเชิง หรือทำคนให้เป็นทาสของ
ตนเองโดยสิ้นเชิง; ฉะนั้น เราจงเข้าใจความสำคัญของ
พระพุทธศาสนาไว้ให้ดี ๆ ดังที่กล่าวมา. ๑๖๐

เมื่อความจริงได้แสดงแล้วว่า พระพุทธศาสนากล้า
ทำให้พิสูจน์ว่า มีอะไร ๆ ทุกอย่างที่ศาสนาอื่น ๆ มี; และ
ยังมีอะไรบางอย่างมากกว่าที่เขามีกัน. ฉะนั้น จะเห็น
ได้ทันทีว่าพุทธศาสนานี้เป็นของคนที่ทั่วไปหรือเป็นศาสนา
สากล ที่จะใช้ได้แก่คนทุกคนทุกยุคทุกสมัย; เพราะ
ทุกคนมีปัญหาความทุกข์อย่างเดียวกันหมด คือทุกข์
เพราะเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกข์เพราะความอยากความ
ยึดถือครอบงำย้ายไม่ว่าเทวดามนุษย์สัตว์เดรัจฉาน ย่อม
จะมีปัญหาอย่างเดียวกัน มีสิ่งที่ต้องทำอย่างเดียวกัน คือ
ต้องตัดกิเลสตัณหาที่เป็นตัวการสำคัญ หรือตัดความยึด
ติดที่ผิด ๆ นั้นเสียให้ได้. นี่แหละ คือ ความหมายของ
ความเป็นศาสนาสากล. ๑๖๑

๖

คนเราติดอะไร (เบญจขันธ์)

อะไรเป็นที่ตั้งยึด ที่เกาะเกี่ยวของอุปาทาน? ที่ตั้ง
ของอุปาทานก็คือโลกนั่นเอง, คำว่า “โลก” ในทางพระ
พุทธศาสนามีความหมายกว้างกว่าความหมายตามธรรมดา
คือหมายถึงสิ่งทั้งปวงทั้งสิ้นกันทีเดียว ไม่ว่าจะเกี่ยวกับ
มนุษย์ เทวดา พรหม สัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก บีศาจ
เปรต อสุรกาย อะไรก็สุดแท้ที่จะมี รวมแล้วก็เรียกว่า
โลก. ๑๖๒

การรู้จักโลก มีความหมายอยู่ตรงที่ว่ามันมีความลึก
ลับเป็นชั้น ๆ. เรารู้จักกันแต่ชั้นนอก ๆ ที่เรียกว่า “ชั้น
สมมติ” นี้หมายถึงตามสติปัญญาของคนทั่วไป. พระ

พุทธศาสนาจึงมีการสอนให้ดูกันหลายๆ ชั้น. ท่านมีวิธี
 แนะนำให้ดูการจำแนกโลกออกเป็นฝ่ายวัตถุ ซึ่งเรียกกันว่า
 รูปธรรม อย่างหนึ่ง; ฝ่ายจิตใจเรียกว่า นามธรรม อีก
 ฝ่ายหนึ่ง. ยิ่งกว่านั้นท่านได้แบ่งส่วนที่เป็นนามธรรม
 หรือจิตใจนี้ ออกเป็น ๔ ส่วน เมื่อเอารูปธรรม ๑ ส่วน
 มารวมกันเข้ากับนามธรรม ก็ได้เป็น ๕ ส่วน ท่านเลย
 เรียกว่า เบญจขันธ์หรือขันธ์ห้า แปลว่าส่วน ๕ ส่วน
 ประกอบกันขึ้นเป็นโลก คือเป็นสัตว์เป็นคนนี่เอง. ๑๖๓

การดูโลก ก็หมายถึงการดูสัตว์โลก โดยเฉพาะ
 อย่างนี้ก็คือคน เพราะปัญหาอยู่ที่เรื่องของคน. แล้ว
 เผอิญส่วน ๕ ส่วนนี้ก็มีพร้อมอยู่ในคน. ร่างกายเป็น
 วัตถุที่เรียกว่า รูปหรือ รูปขันธ์ (ส่วนที่เป็นรูป); ส่วน
 ที่เป็นจิตใจอีก ๔ ส่วนนั้น จำแนกออกไปได้ คือ:- ๑๖๔

ส่วนที่ ๑ เรียกว่า “เวทนา” หมายถึงความรู้สึก
 ๓ ประการ คือสุขหรือพอใจอย่างหนึ่ง, ทกข์หรือไม่พอ
 ใจอย่างหนึ่ง, อีกอย่างหนึ่งอยู่ในลักษณะที่ไม่อาจจะเรียก
 ได้ว่าสุขหรือทกข์ คือเป็นเรื่องที่ยังเฉยๆ อยู่ แต่ก็เป็น
 ความรู้สึกเหมือนกัน. ความรู้สึกนี้มีประจำอยู่ในคนเรา

เป็นปกติ, วันหนึ่ง ๆ ย่อมเต็มไปด้วยความรู้สึก; ท่านจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบกันเป็นคน และเรียกส่วนนี้ว่า เวทนา หรือ เวทนาขันธ์. ๑๖๔

ส่วนที่ ๒ เรียกว่า “สัญญา” แปลว่า ระวัง เป็นความรู้สึกตัวอยู่เหมือนอย่างว่าเรากำลังตื่นอยู่ คือไม่หลับ ไม่สลบไม่ตาย หรือเรียกว่ามีสติสัมปฤติ. โดยทั่ว ๆ ไปมักจะอธิบายกันว่าเป็นความจำได้หมายรู้ ก็ถูกเหมือนกัน เพราะว่ายังไม่เมาไม่สลบไม่หลับไม่ตาย ดังที่กล่าวแล้ว เมื่อกระทบอะไร ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็รู้สึกหรือจำได้ว่าเป็นอะไร เช่นรู้ว่า เขียว แดง สั้น ยาว คน สัตว์ ฯลฯ ตามแต่จะจำได้. นั่นแหละเป็นความรู้สึกของสัมปฤติ หรือ “สัญญา” ในที่นี้. ๑๖๖

ส่วนที่ ๓ เรียกว่า “สังขาร” มีความหมายมากจนมันปนกันยุ่งไปหมด, เราพูดถึงสังขารที่เป็นส่วนของนามธรรมนี้กันก่อน แปลว่า “ปรุง” คือกิริยาอาการของสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ในคนหนึ่ง ๆ ได้แก่การคิดหรือความคิด เช่นคิดจะทำ คิดจะพูด คิดอย่างนั้นอย่างนี้ คิดดีคิดเลว คิดในทางไหนก็จัดเป็นความคิดทั้งนั้น. ความรู้สึกที่เป็น

ความคิดพลุ่งขึ้นมาจากการปรุงแต่งภายในใจนี้เรียกว่าสัง-
ขาร. คำว่า สังขาร ในที่อื่นนั้น หมายถึงบุญกุศลที่
ปรุงแต่งคนให้เกิดขึ้นก็มี หมายถึงร่างกายหรือโคลงร่าง
ที่มีจิตใจครองตั้งนั้นก็มีความหมายหลายทาง แต่ตรง
กันโดย เหตุที่มันมีความหมายไปในทางมีการปรุงแต่ง
ประกอบกันขึ้นมา. ๑๖๗

ส่วนที่ ๔ เรียกว่า “วิญญาณ” หมายถึงตัวจิตที่
ทำหน้าที่รู้สึกที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น และที่กายทวิ่ๆ ไป
ตลอดถึงที่ใจของตนเองด้วย (ไม่ใช่เจตมุตอย่างที่คุณส่วน
มากเข้าใจกัน). ๑๖๘

ขั้นนี้แหละ เป็นที่เกาะยึดของอุปาทานทั้ง ๔ ที่ได้
อธิบายแล้ว ขอให้ย้อนไปอ่านแล้วนำมาพิจารณาให้เข้าใจ
กันให้ดี ให้รู้ว่าความยึดนั้นมันเกาะจับอยู่กับส่วน ๔ ส่วน
นี้อาจยึดเอาแต่ละส่วนว่าเป็นตัวตนก็ได้ แล้วแต่ความโง่
ของคน, เหมือนอย่างเด็กเล็กๆ ที่เดินเซไปโดนประตู
เจ็บ ต้องตีประตูเสียทีหนึ่งจึงจะหายโกรธและหายเจ็บ
อย่างนี้หมายความว่ายึดเอารูปล้วนๆ คือประตู ซึ่งเป็นไม้
แท่งๆ ว่าเป็นตัวตน นั้นเป็นอุปาทานในขั้นต่ำที่สุด. ๑๖๙

สำหรับคนโตๆ ที่โกรธร่างกายถึงกับทุบตีร่างกาย หรือโชกศีรษะตัวเอง ก็ยึดถืออย่างเดียวกันกับเด็ก คือไปยึดถือเอาที่ร่างกายเป็นตัวคน. ถ้าหากว่าฉลาดขึ้นไปกว่านั้นก็จะถือเอาเวทนา หรือสัญญาหรือสังขาร หรือวิญญาณ ส่วนใดส่วนหนึ่งว่าเป็นตัวคน. ถ้าหากไม่อาจจะแยกออกได้ก็ยึดทั้งกลุ่มว่าเป็นตัวตน คือเอาทั้ง ๕ ส่วนรวมกลุ่มกันเป็นตัวตน อย่างนี้ก็ได้อ. ๑๗๐

ถัดมาจากรูปก็คือ เวทนา กล่าวคือความรู้สึกว่าสุขทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ มีทางที่จะยึดเป็นตัวตนได้มากที่สุด เราจะมองดูตัวอย่างในเรื่องที่เราหลงใหลในกามสุข โดยเฉพาะก็คือ ความเอร็ดอร่อย ความถูกอกถูกใจในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสต่างๆ ที่ได้รับอยู่. ตัวเวทนาในที่นี้ก็คือความรู้สึกเอร็ดอร่อยซึ่งเป็นความสุขแล้วก็ไปติดความสุขนั้นหรือความอร่อยนั่นเอง. คนยึดถือเวทนาเป็นตัวเป็นตนกันอยู่มาก หรือว่าแทบทั้งหมด เพราะว่าไม่มีใครที่จะไม่ชอบความเอร็ดอร่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็การสัมผัสทางผิวหนัง. ความไม่รู้หรือความหลงผิดทำให้มองไม่เห็นสิ่งอื่นใด มองเห็นแต่ความเอร็ดอร่อย

แล้วก็ยึดถือเป็นตัวเป็นตนและจะยึดเอาสิ่งนั้นมาเป็นของ
ตน. ๑๗๑

ความรู้สึกทางพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม ย่อมจะเรียก
ได้ว่าเป็นที่ตั้งของความทุกข์ได้ทั้งนั้น. ความรู้สึกชอบ
กับชังนี้ ตามความหมายทางธรรมะแล้ว ย่อมถือว่าเป็น
ความทุกข์เท่ากัน เพราะมันทำให้เกิดการทรมานใจเท่า
กัน: ความชอบทำให้ฟูใจ ความไม่ชอบทำให้แฟบใจ
การดีใจกับการเสียใจ ก็เป็นการทำให้จิตเหินห่าง
เท่ากัน ทำให้เกิดการหวั่นไหวทางจิตได้เท่ากัน ทั้งหมด
นี้เรียกว่ายึดเวทนาเป็นตัวตน. ๑๗๒

ขอให้ทุกคนพิจารณาความยึดถือเวทนาว่าเป็นตัวตน
ของตนในตนเอง ให้เข้าใจอย่างถูกต้องจริง ๆ จะเป็น
หนทางทำจิตให้เป็นอิสระจากเวทนา. เวทนาเป็นสิ่งที่มิ
อำนาจเหนือจิตใจ แล้วจึงเราไปสู่สภาพที่จะต้องเสียใจ
ในภายหลัง. ในทางปฏิบัติเพื่อบรรลुพระอรหัตต์ ท่าน
สอนให้พิจารณาเรื่องเวทนาโดยเฉพาะก็มีมาก. มีผู้ที่
บรรลुเป็นพระอรหัตต์ เพราะกำหนดเวทนาเป็นวัตถุ
สำหรับการพิจารณาเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ อย่างนี้ก็
มาก. ๑๗๓

เวทนาน เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือได้ง่ายกว่าสิ่งใด ๆ
ทั้งหมด เพราะมันเป็นที่ยิ่งหมายสูงสุดของสิ่งที่เราพาก
เพียรทำกัน: เราอุทิศสำหรับศึกษาเล่าเรียนนอกสำหรับประกอบ
การงานอาชีพต่าง ๆ ก็เพื่อให้ได้เงิน แล้วก็ไปซื้อหาสิ่ง
ต่าง ๆ เช่น ของใช้ ของกิน เครื่องบำรุงบำเรอ ตลอดจน
จนถึงรสพิเศษจากเพศตรงกันข้าม แล้วก็บริโภคของเหล่านี้
นั้น เพื่อหวังอย่างเดียวคือสุขเวทนา กล่าวคือความเอร็ด
อร่อย ทาง ตา หู จมูก ลิ้น และทางกาย. ๑๗๔

เราลงทุนด้วยกำลังทรัพย์กำลังกายกำลังใจทั้งหมดก็
เพื่อหวังสุขเวทนาอันเดียวเท่านั้น ก็ร้อยแก่ใจกันดีทุก
คน ถ้าไม่เพราะอำนาจของสุขเวทนานั้นแล้ว ท่านทั้งหลาย
ก็คงจะไม่ลงทุนเรียน ลงทุนทำการงาน ลงเรือลงแรง
หาเงิน ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องสุขเวทนานั้นไม่ใช่เรื่อง
เล็ น้อยเสียแล้ว ถ้ามีความรู้ความเข้าใจ ก็จะสามารถ
ควบคุมมันได้ จนทำให้เรามีจิตใจสูงอยู่นั่นคือความรู้สึก
ชนิดนั้น จะทำให้เราสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าที่เรา
ปล่อยให้มันเป็นไปตามธรรมดา. แม้ความยุ่งยากต่าง ๆ ใน
สังคมก็มีผลมาจากสุขเวทนานี้เหมือนกัน. ๑๗๕

การกระทบกระทั่งระหว่างประเทศ หรือระหว่าง
ครึ่งโลกกับครึ่งโลกที่จะต้องรบกัน เมื่อไล่เบียดไปถึงที่สุด
แล้ว จะไปพบความจริงที่ว่า ทุกฝ่ายตกเป็นทาสของสุข-
เวทนาดังที่กล่าวมาแล้ว การทำสงครามกันนั้น ไม่ใช่
เพราะมีมูลมาจากความยึดถือเกี่ยวกับลัทธิ หรือเกี่ยวกับ
อุดมคติอะไรก็ตามก็ได้ ที่แท้แล้วมันก็เนื่องมาจากประโยชน์
สุข ต่างฝ่ายจะมุ่งแต่ให้ได้ประโยชน์มากจะกอบโกยเอาแต่
ประโยชน์ส่วนตัว ลัทธินี้เป็นเครื่องบังหน้าหรือเหตุ
ประกอบรองๆ ลงไปเท่านั้นเอง ส่วนลึกที่สุดอยู่ที่การตก
เป็นทาสของสุขเวทนา ฉะนั้น การรู้จักเวทนา ก็หมายถึง
การรู้จักมูลเหตุอันสำคัญ ที่ทำให้เราตกเป็นทาสของกิเลส
หรือความชั่วจนได้รับความทุกข์ในทุกระดับ. ๑๗๖

เมื่อมนุษย์เป็นอย่างไร เทวดาก็เป็นอย่างนั้น คือ
ตกอยู่ภายใต้อำนาจสุขเวทนาอย่างเดียวกับมนุษย์และยิ่งกว่า
มนุษย์เพียงแต่เขาสมมติให้เป็นเรื่องที่ ดีกว่าประณีตกว่า
ได้อย่างออกอย่างใจกว่าเท่านั้น แต่ก็ยังไม่พ้นไปจากเรื่อง
ต้นเหตุอุปาทานหลงติดอยู่ในรสอร่อยทาง ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ นั้นเอง. ๑๗๗

ถ้าสูงขึ้นไปถึงขั้นพรหม ก็ต้องยกความอรร้อยในทาง
กามารมณ์ออกเสีย แต่ไม่พ้นจากความอรร้อยทางจิตอีกชนิด
หนึ่งที่เรียกว่าฌานหรืออยู่ในสมาธิ เกิดความสุขใจเป็นรส
อรร้อยขึ้นมา ก็ติดใจในรสอรร้อยนั้นเหมือนกัน. แม้ไม่เกี่ยว
กับกามารมณ์ก็เป็นสุขเวทนาอยู่นั่นเอง. ๑๗๘

ยิ่งสัตว์ที่ต่ำลงไปกว่ามนุษย์ด้วยแล้ว มันย่อมตกอยู่
ภายใต้อำนาจของสุขเวทนาอย่างไม่เป็นระเบียบ ยิ่งกว่า
มนุษย์เรามากมายนัก ฉะนั้น การรู้เรื่องของเวทนาว่าเป็น
อย่างไร โดยเฉพาะรู้เรื่องเวทนาว่าไม่ใช่เป็นตัวของ
เราเลย ไม่ควรจะยึดถือ จึงเป็นสิ่งที่มิประโยชน์แก่ชีวิต
ของคนเราจริง ๆ. ๑๗๙

ถัดไปก็คือเรื่อง สัญญา หรือที่เรียกว่า สมบัติ
นั่นเอง. นิมิต्तที่จะยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตนของเราได้ง่าย
เหมือนกัน อย่างที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมักชอบพูดกันว่า
ถ้านอนหลับจะมีอะไรบางอย่างออกไปจากตัวเราที่เรียกว่า
เจตภูต หรือจะเรียกว่าอะไรก็สุดแท้ ในขณะที่นั้นเราก็
เหมือนท่อนไม้ ไม่มีความรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย
พอสิ่งนั้นกลับสู่ร่างกายอีก จึงจะรู้สึกมีสมบัติตามเดิม

มีสติตั้งขึ้นมาตามเดิม คนเขาหลงเชื่อกันอย่างนั้นมาก
เลยยังมีทางที่จะยึดเอาสัญญาหรือสมปฤติ^๕นี้เป็นตัวตน
มากชน.

๑๔๐

แต่ถ้าว่ากันตามทางพุทธศาสนาแล้วสัญญาไม่ใช่เป็น
ตัวตนนั้น สัญญาเป็นเพียงความรู้สึกจำได้หมายรู้ที่ยังคงดี
อยู่ เพราะว่ายังมีการปรุงแต่งที่เป็นระเบียบในร่างกายดี
อยู่. พอเกิดการไม่เป็นระเบียบในการปรุงแต่งเท่านั้น สิ่ง
ที่เราเรียกว่า สัญญา หรือ สมปฤติ^๕ ก็จะกลายเป็นใช้
ไม่ได้ไปทันที. พุทธศาสนาไม่ยอมรับว่าสัญญาเป็นตัวตน
ก็เพราะเหตุนี้; แต่คนทั่วไปก็ชอบเดาหรือสันนิษฐานไป
ในทางที่ยึดถือว่าเป็นตัวตน. การศึกษาพุทธศาสนากลับ
ได้ความรู้ที่ตรงกันข้ามว่านั่นไม่ใช่ตัวตนของใคร. นั่น
เป็นเพียงผลของการปรุงแต่งตามธรรมชาติ ในคน ๆ หนึ่ง
เท่านั้นเอง.

๑๔๑

ขั้นถัดไปคือ สังขาร ได้แก่ความ นึกคิด
ความรู้สึกจะทำนั่นทำนี่ จะได้นั้นได้นี้ เป็นความคิดดีก็
ตามชั่วก็ตาม แสดงความเป็นตัวเป็นตนหนักขึ้นไปอีก.

ใคร ๆ ก็จะรู้สึกว่ ถ้าจะเป็นตัวตนกันบ้างละก็ ตัวฉันก็
คิดนี้แหละน่าจะเป็นตัวตนมากกว่าอย่างอื่น. อย่างนัก
ปรัชญาคนหนึ่งของยุคปัจจุบัน เขามีปรัชญาของเขาง่ายๆ
ว่า “ข้าพเจ้าคิดได้ ข้าพเจ้าจึงมีอยู่”

แม้นักปรัชญาในสมัยวิทยาศาสตร์อย่างนี้ ก็ยังยึดถือ
ตัวตนอย่างเดียวกันในสมัยเมื่อสองสามพันปีมาแล้ว โดย
ถือเอาตัวความคิดนั้นว่าเป็นตัวตน. ๑๘๒

พุทธศาสนาได้ปฏิเสธเวทนา และสัญญา ว่าไม่ใช่
ตัวตนมาแล้ว ยังปฏิเสธความคิด หรือตัวจิตที่คิด ว่าไม่
ใช่ตัวตนเหมือนกัน. เพราะอาการที่คิดขึ้นมาได้นั้นมัน
เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นผลของการปรุงของสิ่งหลายๆ
สิ่ง สำเร็จรูปเป็นความคิดขึ้นมาได้ อยู่ในกล่มของส่วน
ประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นคน โดยไม่ต้องมีตัว
“ข้าพเจ้า” ที่เป็นตัวตนอย่างว่า; สังขารหรือความคิดนี้
จึงถูกยืนยันว่าเป็นอนัตตา กล่าวคือไม่มีตัวไม่มีตนอย่าง
เดียวกันกับชั้นอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว. ๑๘๓

คำในพระพุทธศาสนาที่ระบุชัดอยู่แล้วว่า “สังขาร”
ซึ่งแปลว่าของปรุงแต่ง ก็ของหลายๆอย่างมาปรุงกันเข้า

จึงยังไม่ใช้ตัวตน. ความลำบากเข้าใจยากอยู่ตรงที่ว่า พวกเราไม่มีความเข้าใจในเรื่องของ นามธรรม หรือจิตใจ อย่างเพียงพอ เรารู้จักกันแต่เรื่องรูปธาตุที่เป็นวัตถุ, แต่ธาตุอีกประเภทหนึ่งที่เป็นนามธรรมไม่ใช่วัตถุ. เราแทบจะไม่เข้าใจกันเสียเลย เราจึงเข้าใจยากในเรื่องการปรุงของนามธาตุ. ๑๘๔

ในที่นี้บอกได้แต่เพียงตามหลักพุทธศาสนาว่า เป็นการปรุงของธาตุหลาย ๆ ธาตุ รวมทั้งวัตถุและนามธาตุ สิ่งที่เรียกว่าความคิด หรือ “สังขาร” จึงเกิดขึ้นในใจของตัวเราเอง เลยทำให้เข้าใจไปว่ามีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้คิด เชื้อไปในทำนองว่าเป็นเจตภูต เป็นวิญญูณ เป็นตัวเจ้าของร่างหรืออะไรทำนองนี้. พุทธศาสนาปฏิเสธสิ่งเหล่านั้นอย่างสิ้นเชิง เมื่อได้แยกออกเป็นส่วน ๆ ไม่มีอะไรเหลือ แล้วก็พิสูจน์แต่ละส่วน ๆ ว่าไม่มีส่วนไหนเป็นตัวเป็นตนตลอดถึงส่วนที่เป็นความคิดก็ไม่ใช้ตัวตนอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจกันเลย. ๑๘๕

ถัดไปเป็นส่วนสุดท้ายเรียกว่า “วิญญูณ” ทำหน้าที่รู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนของเราเหมือนกัน เพราะเหตุว่าอวัยวะนั้น ๆ ล้วน

มีความสามารถรับรู้ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อยู่ตลอดเวลา. เมื่อดาทับรูปถึงกันเข้า วิญญาณก็เกิดขึ้น เป็น ๓ ฝ่ายด้วยกัน. เช่นตาก็มีความรู้แจ้งเกิดขึ้นว่ารูปนั้นมี ฐานอย่างไร เป็นรูปคนหรือสัตว์ สั้นหรือยาว ขาวหรือดำ อย่างนี้เป็นต้น. ๑๘๖

ความรู้แจ้งที่เกิดขึ้นทำนองนี้เหมือนกับกลไกอันหนึ่ง ซึ่งเป็นไปเองตามธรรมชาติ อย่างอัตโนมัติ แต่มีคนบางพวกถือว่ามันแหละเป็นเจตภูต หรือเป็นตัววิญญาณ ที่แล่นเข้าแล่นออกจากใจมารับรู้ความสัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อย่างนี้ก็มี แล้วยึดถือเอาเป็นตัวตน. ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า มันเป็นธรรมชาติอย่างนั้น ถ้ารูปและตาพร้อมทั้งประสาทตาได้มีการกระทบกันก็就会有เห็นเกิดขึ้นสำเร็จเป็นการรู้แจ้งทางตา เรียก จักขุวิญญาณตามชื่อของประสาทอันเป็นที่ตั้งแห่งการสัมผัส โดยไม่ต้องมีตัวตนอะไรที่ไหนอีก วิญญาณในศาสนาพุทธจึงไม่เหมือนวิญญาณในศาสนาอื่น ๆ. ๑๘๗

เมื่อได้แยกดูทีละส่วน ๆ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เห็นมีส่วนไหนที่เป็นตัวตนของตน

ดังนั้นแล้ว ก็จะต้องถามความเข้าใจผิดเรื่องตัวตนเสียได้ว่า ไม่ใช่เป็นตัวตนของใครเลย. ถ้าไม่เกิดความอยาก ก็ไม่เกิดความรักหรือเกลียดในสิ่งทั้งหลาย จึงจะเรียกว่าเห็นแจ้งในสิ่งทั้งปวงว่าไม่ใช่ตัวตน. การนึกคิดตามเหตุผลก็พอจะทำให้เชื่อว่าไม่ใช่ตัวตนได้ แต่มันก็เป็นเพียงความเชื่อ ไม่เป็นการรู้อย่างชัดเจนที่จะตัดความยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตนได้อย่างเด็ดขาด. เหตุนี้เองจึงต้องศึกษาพิจารณากันตามหลักแห่งศึกษา ๓ ประการ จึงจะถึงขนาดที่ถอนความยึดถือเรื่องนี้ได้.

๑๔๔

หน้าที่อันจะพึงปฏิบัติในเรื่องเบญจขันธ์ นั้นคือ ต้องทำให้ความรู้แจ้งเกิดขึ้นเพื่อขจัดความโง่เสีย แล้วก็เห็นเองว่า ไม่มีส่วนไหนที่จะต้องเป็นตัวเป็นตนอันน่ายึดถือ เมื่อนั้นการยึดถือก็แตกสลายลง. แม้ยึดมาแต่กำเนิดก็ตาม มันต้องหมดไปด้วย; ฉะนั้น เราจำเป็นต้องศึกษาเรื่องเบญจขันธ์ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความหลง ว่าเป็นตัวตนนั้นให้ละเอียด. พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนี้มากกว่าเรื่องทั้งหลาย มีใจความสรุปได้สั้น ๆ ว่า “เบญจขันธ์เป็นอนัตตา”

และถือว่าเป็นคำสอนที่เป็นตัวพระพุทฺธศาสนาแท้ เป็น
ใจความสำคัญของพระพุทฺธศาสนา ซึ่งจะมองกันในแง่
ปรัชญาหรือวิทยาศาสตร์ หรือในฐานะเป็นศาสนาก็ตาม.
ถ้าเรารู้ตามที่เป็นอย่างจริง ความยึดถือด้วยการเข้าใจผิดก็หายไป ความอยากทุกชนิดจะไม่มีทางเกิด และความทุกข์
ก็จะไม่มี. ๑๘๙

ทำไม คนเราตามปกติจึงมองส่วน ๕ ส่วนนี้ไม่ออก
ตามที่เป็นอย่างจริง? เมื่อเราเกิดมาจากท้องมารดา เราไม่มี
ปัญญาของเราเอง: เราได้รับความรู้มาตามที่เขาสอนให้
เขาสอนเราไปในทางที่ให้เข้าใจว่าทุกสิ่งเป็นตัวตนไปทั้งนั้น.
อำนาจสัญชาตญาณดั้งเดิม เกี่ยวกับการยึดถือ ว่าเป็นตัวตน
(อัตตวาหุปาทาน) ซึ่งมีติดมาตั้งแต่เราเกิด ก็พอกพูน
หนาแน่นยิ่งขึ้นทุกวัน. ในการพูดจาก็ใช้คำว่า ฉัน ท่าน
ฉันนั้น ฉันนั้น ซึ่งล้วนแต่เป็นการมีตัวตนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น.
คนนั้น ชื่อนั้น คนนั้นชื่อนั้น เป็นลูกคนนั้น เป็นหลานคนนั้น
เป็นสามีคนนั้น เป็นภรรยาคนนั้น ล้วนแต่ระบุไปในทาง
เป็นตัวตนทั้งนั้น เราจึงพากันไม่รู้สึกตัวในการที่จะยึดถือ
ความเป็นตัวเป็นตน เพิ่มขึ้นทุกวัน. ๑๙๐

เมื่อยึดว่าเป็นตัวเป็นตน ก็เกิดความเห็นแก่ตัว
แล้วก็ประกอบการณ์ไปตามความเห็นแก่ตัวหรือพวกของ
ตัว จนได้ประโยชน์มาบำรุงความใคร่ของตัวและพวก
ของตัว. ถ้าหากว่าเราเกิดความฉลาดจนมองเห็นว่านี่เป็น
ของหลอก ๆ เราก็จะหมดความยึดถือว่านั่นเป็นนาย ก.
นาย ข. เป็นชน หลวง พระ พระยา เป็นสัตว์ หรือมนุษย์
โดยเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องที่คนเขาสมมติขึ้นพูดกัน ในทาง
สังคมเท่านั้นเอง. ถ้าเขาเข้าใจได้อย่างนั้นแล้วก็นับว่าเป็น
การเพิกถอนสิ่งที่หลอกลวงของสังคมได้ชั้นหนึ่ง. ๑๔๑

เมื่อพิจารณาดูร่างกายทั้งหมดของนาย ก. ก็จะพบ
ว่านาย ก. นั้น เท่ากับรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
สัมพันธ์กัน. ก... หนึ่งอย่างนั้นก็ฉลาดขึ้นมาอีกหน่อย เรียก
ได้ว่าไม่หลงติดในการสมมติทางโลก. ๑๔๒

จะแยกให้ละเอียดออกไปอีก ก็มีทางทำได้ เช่นรูป
ร่างกายนี้ แยกเป็นธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือไม่แยก
อย่างทางวัด ๆ เขาแยกกัน จะแยกอย่างวิทยาศาสตร์ เป็น
คาร์บอน ออกซิเจน ไฮโดรเจน ฯลฯ ก็ได้เหมือนกัน.
อย่างนี้เรียกว่าเห็นลึกเข้าไปอีก คือมันหลอกลวงเราได้

น้อยเข้าไปอีกชั้นหนึ่ง กลายเป็นเห็นว่าคนไม่มี มีอยู่แต่ธาตุต่าง ๆ. ร่างกายเป็นรูปธาตุ; จิตเป็นนามธาตุ แยกออกเป็นส่วนย่อย ๆ ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่นรู้สึกนึกคิด และรู้ทางประสาททั้งหลาย, เมื่อเป็นดังนี้ ความรู้สึกที่ว่า นาย ก. นาย ข. ชุน หลวง พระ พระยา ก็หายไป ความรู้สึกที่ว่าลูกของเรา พ่อของเรา เมียของเรานั้นก็พลอยหายไป.

๑๔๓

แต่เมื่อ คุณันในแง่ปรมาตม์ จะปรากฏว่า แม้ธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุออกซิเจน ไฮโดรเจน หรืออะไรก็ตาม จะเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็ตาม ดูให้ลึกซึ้งแล้ว ก็จะพบลักษณะอันหนึ่ง ซึ่งเหมือนกันหมดคือ “ความว่าง” จากสิ่งที่เรียกกันว่า ตัวตนของมันเอง. ดิน น้ำ ลม ไฟดูตรงไหนๆ มันก็ไม่มีตัวตน อย่างภาษาพุทธศาสนาเรียกว่า “สูญญตา”.

๑๔๔

ท่านผู้ใดเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นของว่างได้ดังนี้แล้ว ความยึดถือหรืออุปาทาน ย่อมไม่มีทางที่จะเกิดได้ ที่เกิดแล้วก็ไม่มีทางที่จะเหลืออยู่ได้. มันจะสูญหายละลายไปหมดจนปราศจากความยึดติดโดยสิ้นเชิง มันจึงไม่มีสัตว์ไม่มีคนไม่มีธาตุไม่มีขันธุ์ไม่มีอะไรทั้งหมด; เป็น

“ความว่าง” จากการมีตัวมีตนของมันเอง. เมื่อไม่ยึดติด
ความทุกข์ก็ไม่มีทางเกิดขึ้น. ใครจะเรียกเขาว่าคนดี คนชั่ว
คนสุข คนทุกข์ หรืออะไรก็ตาม ไม่เป็นของแปลก
สำหรับเขา. ทั้งหมดนี้เป็นผลเกิดมาจากการมีความรู้ความ
เข้าใจ และมีความเห็นแจ้งในความจริงของเรื่องเบญจขันธ์
จนถอนความยึดติดที่ผิดๆ ทั้ง ๔ ประการนั้นเสียได้. ๑๙๔

สรุปความว่า สิ่งทั้งปวงในโลกนี้รวมอยู่ในคำว่า
“เบญจขันธ์” คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
แต่ละส่วนเป็นมายาไร้ตัวตน แต่ก็มีอำนาจของเวทนาหล่อ
ให้เกิดการยึดถือ จนคนทั่วไปอยากมี อยากเป็น อยากไม่
ให้เป็น ซึ่งล้วนแต่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่อย่างเปิดเผยก็อย่าง
เร้นลับ. ทุกคนจะต้องอาศัยข้อปฏิบัติที่เรียกว่าไตรสิกขา
(ศีล สมาธิ ปัญญา) ถอนความหลงติดในเบญจขันธ์เสียให้
สิ้นเชิง จึงจะไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของขันธ์ทั้งห้าแล้วก็จะไม่มี
ความทุกข์. โลกจะอยู่ในลักษณะที่อำนาจความผาสุกใจให้
แก่ผู้นั้น ไม่ต้องร้อนใจเพราะสิ่งใดๆ เป็นผู้มีจิตใจอยู่นเหนือ
สิ่งทั้งปวงตลอดชีวิต นี้เป็นผลของการรู้แจ้งแทงตลอด
ในเรื่องเบญจขันธ์ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า. ๑๙๖

“แนวการทำให้รู้แจ้งตามวิธีธรรมชาติ”

(แผนภูมิประกอบคำบรรยาย ครั้งที่ ๗)

ปีติและปราโมทย์ :	(ความอิ่มใจในธรรม)
ปัสสัทธิ :	(ความรำงับ)
สมาธิ :	(จิตสงบ)
ยถาภูตญาณทัสสนะ :	(รู้ความเป็นจริงต่อโลก)
นิพพิทา :	(ความเบื่อหน่าย)
วิราคะ :	(ความคลายออก)
วิมุตติ :	(ความหลุดออก)
วิสุทฺธิ :	(ความบริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง)
สันติ :	(ความสงบเย็น)
นิพพาน :	(ภาวะที่ปราศจากความทุกข์)

๗

การทำให้รู้แจ้งตามวิถีธรรมชาติ

ในบทนี้ จะบอกให้ทราบต่อไปว่า สมาธิอาจจะมี
ได้ โดยทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง และจากการปฏิบัติตาม
หลักวิชา โดยเฉพาะอีกอย่างหนึ่ง; มีผลอย่างเดียวกัน
คือเมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็นำไปใช้เพ่งพิจารณา
(วิปัสสนา).

๑๔๗

แต่มีข้อควรสังเกตอย่างหนึ่งว่า สมาธิที่เกิดขึ้น
ตามธรรมชาตินั้น มันมักจะพอเหมาะพอสมแก่กำลัง
ของปัญญาที่จะใช้ทำการพิจารณา; ส่วนสมาธิที่เกิด
จากการฝึกตามหลักวิชาการนั้น มันมักจะเป็นสมาธิที่
มากเกินไป หรือเหลือใช้และยังเป็นเหตุให้คนหลงผิด
พอใจเพียงแต่สมาธินั้นก็ได้ เพราะว่าในขณะที่จิตเป็น
สมาธิเต็มทีนั้น ย่อมเป็นความสุข ความสบายชนิดหนึ่ง
ซึ่งทำให้เกิดความพอใจจนถึงกับหลงติด หรือหลงคิดว่า

เป็นมรรคเป็นผล. โดยเหตุนี้ สมานที่^๕เป็นไปตามทาง
ธรรมชาติที่พอเหมาะ พอสม กับการใช้ พิจารณานั้น จึง ไม่
เสียหลายไม่เสียเปรียบสมานตามแบบที่ฝึกตามแนววิถีเทค-
นิกนัก. ขอแต่เพียงให้รู้จัก^๕ประคับประคองทำให้สมานเกิด
และให้เป็นไปด้วยดีก็แล้วกัน. ๑๔๘

ข้อความต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก ก็มีเล่าถึงแต่เรื่อง
การบรรลุมรรคผลทุกชั้นตามวิถีธรรมชาติ ในที่เฉพาะ
พระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าเอง หรือต่อท่านที่สั่ง
สอนคนอื่น ๆ โดยไม่ได้ไปสู่ว่านั่งทำความเพียรอย่างมีพิธี
รีตอง กำหนดเพ่งอะไรต่าง ๆ ตามอย่างในคัมภีร์ที่แต่งกัน
ใหม่ในชั้นหลัง ๆ. โดยเฉพาะในกรณีแห่งการบรรลุ
อรหัตตผลของภิกษุปัญจวัคคีย์ หรือฤๅษี ๑,๐๐๐ รูป ด้วย
การนั่งฟังอนัตตลักขณสูตร และอาทิตตปริยายสูตรด้วย
แล้ว จะยิ่งเห็นว่าไม่มีการพยายามตามหลักวิชาใด ๆ
เลย แต่เป็นการเห็นแจ้งแทงตลอดตามวิถีของธรรมชาติ
แท้ ๆ. ๑๔๙

นี่เป็นตัวอย่างที่ทำให้เราเข้าใจได้ดีว่า สมานตาม
ธรรมชาติ^๕นั้น ย่อมเกิดขึ้นเอง ในระหว่างที่ทำความ
พยายามเพื่อจะเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ให้แจ่มแจ้ง; และต้อง

มีอยู่มากในขณะที่มีความเห็นอันแจ่มแจ้งติดแนบแน่นอยู่ในตัว อย่างไม่แยกจากกันได้. ทั้งยังเป็นไปได้ตามธรรมชาติ ในทำนองเดียวกันกับตัวอย่างที่ว่า พอเราตั้งใจคิดเลขลงไปเท่านั้น จิตก็เป็นสมาธิขึ้นมาเอง; พอเราจะยิงปืน จิตก็เป็นสมาธิบังคับให้แน่นแน่วขึ้นมาเองในเวลาเสี้ยว.

๒๐๐

นี่แหละเป็นลักษณะของสมาธิที่เป็นไปเองตามธรรมชาติ ซึ่งตามปกติถูกมองข้ามไปเสีย เพราะมีลักษณะดั้นไม่ค่อยจะขลังจะศักดิ์สิทธิ์ ไม่ค่อยจะเป็นปาฏิหาริย์เป็นที่น่าอัศจรรย์. แต่โดยที่แท้แล้วคนเรารอดตัวมาได้เป็นส่วนใหญ่ก็โดยอำนาจของสมาธิตามธรรมชาตินี้เอง. แม้การบรรลุมรรคผลนิพพานเป็นพระอรหันต์ ก็อาศัยสมาธิตามธรรมชาติ ทำนองนี้เป็นส่วนมาก.

๒๐๑

ฉะนั้น ขอท่านทั้งหลายอย่าได้มองข้ามเรื่องของสมาธิที่เป็นไปตามธรรมชาติ. มันเป็นเรื่องที่เราอาจทำได้ก่อนหรือได้อยู่แล้วเป็นส่วนมาก. ควรจะประคับประคองมันให้ถูกวิธี ให้มันเป็นไปด้วยดีถึงที่สุด. ก็จะมีผลเท่ากันเหมือนกับผู้ที่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ไปแล้ว เป็นส่วนมาก ซึ่งไม่เคยรู้จักนั่งทำสมาธิแบบใหม่ ๆ อย่างที่กำลังตื่น ๆ กันอยู่ในขณะนี้เลย.

๒๐๒

ทีนี้ เราก็มารู้ถึง ความลับของธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับ
ลำดับแห่งความรู้สึกต่าง ๆ ภายในใจ จนกระทั่ง
เกิดการเห็นแจ่มแจ้งตามที่เป็นจริงต่อโลก หรือต่อขั้นห้า.
ลำดับแรกได้แก่บีติและปราโมทย์ หมายถึงความชุ่มชื้นใจ
หรือความอิมใจในทางธรรม. การที่เราทำความดีอย่างใด
อย่างหนึ่ง แม้การให้ทาน ซึ่งถือกันว่าเป็นบุญขั้นต้น ๆ
ก็เป็นการทำให้เกิดบีติปราโมทย์ได้. ถ้าไปถึงขั้นศีล คือ
มีความประพฤติทางกายวาจาไม่ต่างพร้อย จนถึงกับเคารพ
นับถือตัวเองได้ บีติปราโมทย์ก็มากขึ้น. ถ้าหากไปถึงขั้น
สมาธิ จะเห็นได้ว่าในองค์ของสมาธิอันดับแรกที่เรียกว่า
ปฐมฌานนั้น ก็มีบีติอยู่องค์หนึ่งด้วยโดยไม่ต้องสงสัย. ๒๐๓

บีติปราโมทย์นี้ มีอำนาจอยู่ในตัวมันเองอย่างหนึ่ง
ซึ่งจะทำให้เกิดความรำบ (ปีสัสทธิ) ตามปกติจิตของคน
เราไม่ค่อยจะรำบ เพราะว่าจิตตกเป็นทาสของความคิด
ความนึกจากสิ่งยั่วยวนภายนอก หรือจากความรู้สึกและอะไร
ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เป็นความฟุ้งอยู่ภายในไม่เป็นความ
สงบ แต่ถ้าหากมีบีติปราโมทย์ทางธรรมมาประจำใจอยู่
และมากพอสมควรแล้ว ความสงบรำบนั้นจะต้องมีขึ้น.
จะมีมากหรือน้อยตามอำนาจของบีติปราโมทย์ที่มีมากหรือ
น้อย. ๒๐๔

เมื่อมีความรำงับแล้ว ก็ย่อมเกิดอาการที่เรียกว่า “สมาธิ” คือใจสงบนิ่ง และอยู่ในสภาพที่คล่องสะดวก เบาสบาย พร้อมทั้งจะไหวไปตามความต้องการ โดยเฉพาะก็เพื่อตัดกิเลส. ไม่ใช่ทำจิตใจให้หนึ่งเงิบตัวแข็งทื่อเป็นก้อนหินอะไรทำนองนั้นก็หาไม่ ร่างกายจะต้องให้มีความรู้สึกอยู่อย่างปกติ แต่ว่าจิตสงบเป็นพิเศษเหมาะสมที่จะใช้นึกคิดพิจารณา มีความผ่องใสที่สุดเยือกเย็นที่สุด สงบรำงับที่สุด เรียกว่า “กัมมณีโย” คือพร้อมที่จะรู้ นี่คือนิยามของสมาธิที่เราต้องการ ไม่ใช่อยู่ในฌานสมาบัติตัวแข็งทื่อเหมือนตุ๊กตาหินไม่รู้สีกตัวเลย. ๒๐๕

การอยู่ใน ฌาน ทำนองนั้น จะพิจารณา อะไร ไม่ได้เลย. จิตที่ติดฌานจะพิจารณาธรรมไม่ได้ มีแต่จะตกลงสู่ภวังค์เสียเรื่อยไป ไม่สามารถนำมาใช้ในการพิจารณา จิตว่าเป็นอุปสรรคของการทำวิปัสสนา โดยตรงทีเดียว ผู้จะพิจารณาธรรมได้จะต้องออกจากฌาน แล้วจึงพิจารณา โดยใช้อำนาจของการที่จิตมีสมาธิขนาดได้ฌานมาแล้วนั้นเองเป็นเครื่องมือ. ๒๐๖

ในการทำให้รู้แจ้งตามวิชิตรรมชาตินี้ เราไม่ต้องเข้า ฌานชนิดที่ทำตัวเองให้แข็งทื่อ แต่ว่าต้องการจิตที่สงบ

เป็นสมาธิ ที่มีคุณสมบัติเป็น “กมฺมนีโย” ครอบถ้วน
พร้อมที่จะรู้แจ้ง จนเกิดความรู้ตามที่ เป็นจริงต่อโลกทั้ง
หมด (ยถาภูตญาณทัสสนะ) โดยอาการตามธรรมชาติ
ทำนองเดียวกันกับผู้รู้แจ้ง ขณะที่นั่งฟังพระผู้มีพระภาคเจ้า
แสดงธรรมหรือนำไปคิด พิจารณา ในที่ที่เหมาะสม จนรู้แจ้ง
ไม่มีพิธีรีตองหรือปาฏิหาริย์ อันเป็นเรื่องความเห็นผิด
เป็นชอบหรือหลงไหลต่าง ๆ แต่อย่างใด. ๒๐๗

แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะเกิดการเห็นแจ้งอย่างถูกต้อง
รวดเร็ว เป็นพระอรหันต์ไปทันทีก็หา มิได้. ในบาง
กรณีอาจจะเกิดความรู้ขั้นต้น ๆ ก็ได้ แล้วแต่กำลังของ
สมาธิอีกเหมือนกัน ในบางกรณีอาจจะไม่เกิดเป็นความรู้
ความเห็นตรงตามที่ เป็นจริงก็ได้ เพราะว่าตนได้ศึกษามา
อย่างผิด ๆ หรือถูกแวดล้อมอยู่ด้วยความเห็นที่ผิด ๆ มาก
เกินไป. แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ความแจ่มแจ้งที่เกิดขึ้น
จะต้องพิเศษกว่าธรรมดา เช่นว่าใสแจ๋วลึกซึ้ง. หากความ
รู้นั้นเป็นไปถูกต้องตามความเป็นจริง ก็เป็นไปตามทาง
ของธรรมะแล้ว ก็ย่อมจะก้าวหน้าไปจนกระทั่งเป็นความรู้
ความเห็นในสังขารทั้งปวงถูกต้องตามที่ เป็นจริง. ถ้าเกิด
ขึ้นเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ทำให้เป็นอริยบุคคลขั้นต้นได้

หรือถ้าน้อยลงไปอีกก็เพียงแต่เป็นกัลยาณชน คือคน
ธรรมดาที่เป็นชั้นดีคนหนึ่ง. ๒๐๘

ถ้าหากว่ามีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม และมีความดีต่าง ๆ
ที่ได้เคยสร้างสมมาเต็มที่ อาจเป็นพระอรหันต์เลยก็ได้
ทั้งนี้แล้วแต่เหตุการณ์. แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ในขณะที่จิต
เป็นสมาธิตามธรรมชาติ สิ่งที่เราเรียกว่า “ญาณทัสสนะ”
จะต้องเกิด และจะต้องตรงตามที่เป็นจริงไม่มากก็น้อย
เพราะเหตุว่าพุทธบริษัทเรา ย่อมเคยได้ยินได้ฟัง ได้เคย
คิดเคยศึกษาเรื่อง โลก ขันธ์สังขารทั้งหลาย ด้วยความ
อยากจะเข้าใจตามที่เป็นอย่างจริงมาแล้ว เพราะฉะนั้นความรู้
ที่เกิดขึ้นในขณะที่จิตสงบเป็นสมาธิ นั้น จึงไม่มีทางเสีย
หลายเลย ย่อมจะได้ประโยชน์เสมอโดยแน่นอน ๒๐๙

คำว่า “ยถากุตญาณทัสสนะ” ในที่นี้ หมายถึงการรู้
การเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง คือ
เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; เห็นว่า “ไม่มีอะไรที่น่า
เอา ไม่มีอะไรที่น่าเป็น” ไม่ว่าอะไร ๆ ไม่ควรเข้าไป
ยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตน ว่าของตัวของตน ว่าดี ว่าชั่ว
น่ารักหรือน่าชังอย่างนี้เป็นต้น. ถ้ามีความรู้สึกอย่างใด
อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นไปในทางพอใจก็ตาม ไม่พอใจก็ตาม

แม่เพียงแต่รู้สึกนึกคิดหรือระลึกถึงเท่านั้น ก็ยังถือว่าเป็น
ความยึดถือในตน. ทว่าไม่นำเอาไม่นำเป็น ก็มาจากหลัก
ทว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดถือตนเอง. ๒๑๐

ตัวอย่างในเรื่อง “เอา” ก็คือการปักใจในทรัพย์
สมบัติเงินทอง สัตว์สิ่งของอันเป็นที่พอใจต่าง ๆ. การ
“เป็น” ก็คือการถือว่าตนเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นสามีภรรยา
เป็นคนมั่งมี คนเขี้ยใจ เป็นคนแพ้ว คนชนะ กระทั่ง
เป็นมนุษย์ หรือเป็นตัวเอง. ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้ง แม่
ความเป็นคนนั้นก็ไม่น่าสนุก น่าเอือมระอาเพราะเป็นที่ตั้ง
ของความทุกข์. ถ้าไม่ยึดถือว่าเป็นคนเสียได้ก็จะไม่เป็น
ทุกข์. นี้เรียกว่าเห็นความไม่นำเป็น ซึ่งมีใจความสำคัญอยู่
ตรงที่ว่า ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ต้องมีความทุกข์ตามแบบของ
ความเป็นชนิดนั้น ๆ เพราะว่าความเป็นอะไร ๆ นั้น มัน
ต้องทนเป็น ทนดำรงอยู่ ต้องมีการต่อสู้เพื่อให้ได้เป็น
หรือเป็นอยู่ต่อไป อย่างน้อยที่สุดก็คือการต่อสู้ทางใจใน
การที่จะยึดถือเอาความเป็นอะไร ๆ ของตนไว้ให้ได้. ๒๑๑

เมื่อมีคน ก็จะต้องมีอะไรเป็นของ ๆ ตน ภายนอก
ตนออกไปอีกทอดหนึ่ง ฉะนั้นจึงมีลูกของตน เมียของตน
อะไร ๆ ของตนอีกหลายอย่าง กระทั่งมีหน้าที่แห่งความ

เป็นผิวเป็นเมีย ความเป็นนายเป็นบ่าว ความเป็นอย่าง
นน้อย่างนของนคนนมา, ทงหมจนนบนการช้ให้เห็นความ
จริงในข้อที่ว่ ไม้มีความเป็นชนิดไหนที่จะไม้ต้องอาศัย
ความดนรน ต่อส้เพื่อดำรงความเป็นนั้น ๆ ไว้ ความ
ลำบากดนรนต่อสนน ก็คือผลของการหลงใหลยึดถือสิ่ง
ต่าง ๆ ด้วยความไม้รู้นนเอง. ๒๑๒

ถ้าไม้ให้เอาไม้ให้เป็นกันแล้ว จะอย่กันได้อย่างไร ?
นี่คงจะเป็นที่สงสัยอย่างใหญ่หลวงของผู้น้ที่ไม้เคยคิด ไม้
เคยนึกในเรื่องนี้. คำว่ “เอา” และคำว่ “เป็น” ใน
ที่น้ หมายถึงการเอาหรือการเป็นด้วยกิเลส ด้วยตัณหาด้วย
อุปาทาน ด้วยความยึดมั่นว่ น่าน่าน่าเป็น และใจก็เอา
จริงเอาจริง เป็นจริงเป็นจริง เพราะฉะนั้น มันก็ต้องหนัก
ใจ ร้อนใจ เจ็บใจ ซ้ำใจ หรืออย่างน้อยก็เป็นภาวะหนัก
ทางใจ นับตั้งแต่แรกไปและตลอดเวลาที่เดีว. เมื่อเรารู้
ความจริงข้อนี้แล้ว ก็จะมีสติสัมปชัญญะคุ้มครองจิต ไม้
ให้ตกไปเป็นทาสของความมีความเป็น ด้วยอำนาจความ
ยึดติด; มีสติปัญญาอย่เหนือสิ่งต่าง ๆ. ๒๑๓

เมื่อเรารู้สึกอย่ว่ โดยที่แท้มัน เป็นสิ่งที่ไม่่าน่าน่า
เป็น หากแต่เรายังไม้สามารถถอนตัวออกไปเสียจากความ

มีความเป็นนั้นได้ เราก็จำต้องมีสติรู้ตัวให้พอเหมาะสม ถ้าจะต้องเข้าไปเอาไปเป็น; เราก็จะไม่เดือดร้อน เหมือนคนที่หลับหลับตาเข้าไปเอาหรือเข้าไปเป็น อย่างโง่เขลา มงาย ซึ่งผลสุดท้ายก็ตกหลุมตักบ่อความโง่เขลาและอุปาทานของตัวเอง จนถึงกับต้องฆ่าตัวตาย. สมมติตัวอย่างว่า เสือหรือรูปร่างเป็นสิ่งที่ยายได้แพง ในเมื่อเราไม่มีทางอื่นจะประกอบอาชีพ เราจะต้องเข้าไปจับเสือมาขายอย่างนี้ มันก็เป็นกรรมดาอยู่เอง ที่เราจะต้องเข้าไปจับเสือให้ถูกวิธี เราจึงจะได้เสือมาขายและได้เงินมาเลี้ยงชีวิต: ถ้าผิดวิธีเราก็จะต้องตายเพราะเสือ. ๒๑๔

โลกหรือสิ่งทั้งปวงมีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์และไม่เป็นของใคร. มันจะเล่นงานบุคคลผู้ที่เข้าไปยึดถือด้วย ตัณหาอุปาทานนับแต่วาระแรก คือตั้งแต่เมื่ออยากได้ อยากเป็น กำลังได้กำลังเป็น และได้แล้วเป็นแล้ว ตลอดเวลาแห่งกาลทั้งสาม. ใครเข้าไปยึดถืออย่างหลับหลับตาแล้ว ก็จะมีความทุกข์อย่างเต็มที่ เหมือนอย่างที่เราเห็น ปุ่ฤษนคนเขลาทั้งหลาย เป็น ๆ กันอยู่ โดยทั่วไปในโลก ๒๑๕

แม้ที่สุด “ความดี” ที่ใคร ๆ บูชากัน ถ้าหากว่า
ใครเข้าไปเกี่ยวข้องกับความดีในอาการที่ผิดทาง และยึด
ถือมากเกินไป ก็จะได้รับ ความทุกข์จากความดีนั้นเช่น
เดียวกัน. เว้นไว้แต่เราจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับมัน โดย
รู้ว่าธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้นเอง. ๒๑๖

อาจจะมีส่วนสงสัย ต่อไปว่า “ถ้าไม่มีอะไรที่น่าเอนำ
เป็นแล้ว ก็จะไม่มีการประกอบกิจการงานอะไร ๆ หรือไม่
สามารถรักษาทรัพย์สินสมบัติสิ่งของของตนมีอยู่ได้”. ข้อนี้ถ้า
มีความเข้าใจแล้วก็จะรู้ว่า เราควรมีความรู้ความเข้าใจที่
ถูกต้องเสียก่อน แล้วจึงทำสิ่งต่าง ๆ ดีกว่าที่จะทำสิ่งต่าง ๆ
ด้วยความมักมากอยากใหญ่ โง่เขลาหลงงายไม่เข้าใจอะไร
เลย, ใจความสั้น ๆ ก็คือ ให้เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่ง
ต่าง ๆ ด้วยสติปัญญา อย่าเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิเลสตัณหา
อุปาทาน มันจะมีผลเป็นคนละอย่าง. ๒๑๗

พระอรหันต์ทั้งหลายซึ่งมีพระพุทธเจ้า เป็นประธาน
ไม่มีกิเลสตัณหาอุปาทานเลย ท่านก็ยังทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็น
ประโยชน์ได้มากกว่าพวกเราเสียอีก. ดูจากพุทธประวัติ
ว่าวันหนึ่งคืนหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงทำอะไรบางอย่าง ก็จะมี
ว่าท่านมีเวลานอนพักผ่อนเพียง ๔ ชั่วโมง นอกนั้นทำ

งานตลอดหมด. พวกเราพักผ่อนเสียมากกว่า ๔ ชั่วโมง
แล้ว. นี่ท่านทรงทำไปเพราะอำนาจของอะไร ในเมื่อ
กิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้อยาก เป็น อยาก เอา สิ่งต่าง ๆ ก็หมด
เสียแล้ว ท่านทำไปด้วยอำนาจของสติปัญญาบวกกับ
เมตตา

๒๑๘

แม้สิ่งที่ เป็น ไป ตาม ความ ต้องการ ของ ร่างกาย ตาม
ธรรมชาติ เช่นท่านจะต้องไปบิณฑบาตอาหารนั้นเหล่านี้
ท่านก็ยังคงทำไปด้วยอำนาจของปัญญา ไม่มีกิเลสไม่มี
ตัณหาว่าจะมีชีวิตอยู่เพื่อเป็นอย่างนั้นเพื่อเอาอย่างนี้ แต่
มีปัญญาความรู้ผิดชอบชัด เป็นกำลังส่งร่างกายให้ออก
แสวงหาอาหาร หาได้ก็ได้อะไรก็ได้ก็ไม่ใช่ไร.

๒๑๙

ในกรณีเจ็บไข้ ก็มีปัญญารู้ว่าควรจะทำอย่างไร
ท่านก็แก้ไขเท่าที่ปัญญา มี. ถ้าเป็นมากเกินไปก็จำต้องตาย
เป็นธรรมดา เพราะว่าท่านมีความขวนขวายน้อย ความ
อยู่หรือความตายไม่มีความหมายสำหรับท่านเลย หรือมัน
มีค่าเท่ากัน. นับว่าเป็นความคิดเห็นอันถูกต้องที่สุด
สำหรับจะไม่ให้มีความทุกข์เลย ไม่ต้องมีตัวตนเป็นเจ้าของ
มีแต่ปัญญานำร่างกายให้เป็นไปตามอำนาจของ
ธรรมชาติ

๒๒๐

นี่เรา จะเห็น ได้ว่าเพียง อำนาจ ของ บัญญา บริสุทธิ์ เมตตาบริสุทธิ์ เท่านั้น ก็ทำให้พระอรหันต์ทั้งหลายมีชีวิต อยู่ในโลกได้และทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ ได้ มากกว่าคนที่ยังมีกิเลสตัณหาเสียอีก. คนที่มีกิเลสย่อมทำ แต่สิ่งที่จะได้อะไรแก่ตัวเพราะความเห็นแก่ตัว ส่วนท่าน ทำไปด้วยความไม่เห็นแก่ตัวเลย ฉะนั้นมันจึงมีผลมากกว่ากัน บริสุทธิ์กว่ากันทำนองนี้ ๒๒๑

ความอยากเอาอยากเป็นนี่ เป็นความโง่ อย่างยิ่ง ชนิดหนึ่งเป็นความหลงผิด ไม่รู้ตามที่เป็นจริงว่าอะไรเป็นอะไร จนกระทั่งไปคว้าเอากงจักรมาเป็นดอกบัว เพราะ ฉะนั้น ขอให้เราทบทวนปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยสติปัญญา ที่รู้ตัวอยู่เสมอว่าไม่มีอะไรที่น่าเอน่าเป็น หรือน่าหลงใหลยึดถือ ดังกล่าวแล้ว. จงทำไปให้พอเหมาะพอสมกับ ที่รู้ว่าสิ่งเหล่านั้น มีความไม่น่าเอาหรือไม่น่าเป็นอยู่ตาม ธรรมชาติ เราจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับให้ถูกวิธีและให้พอ เหมาะสมในเมื่อเรายังต้องเกี่ยวข้องกับ. ข้อนี้นับเป็นการทำ ใจของเราให้สะอาด สว่างไสว แจ่มแจ้ง สงบเย็นอยู่เสมอ แล้วเข้าไปเกี่ยวข้องกับโลก หรือสิ่งทั้งปวงด้วยอาการที่ จะไม่เป็นพิษเป็นโทษแก่ตัวเรา ๒๒๒

ความไม่น่าเอาไม่น่าเป็นนั่น ชาวโลกธรรมดาฟังดู
แล้วชวนให้ไม่เชื่อไม่เลื่อมใส แต่ถ้าใครได้เข้าใจความ
หมายที่แท้จริงของมันแล้ว กลับจะทำให้เกิดความกล้าหาญ
ร่าเริง คือมีจิตเป็นนายเป็นอิสระต่อสิ่งทั้งปวง ทำให้
สามารถเข้าไปหนสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจว่าจะไม่ตกเป็น
ทาสมัน คือไม่เข้าไปด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาหน้ามืด
จนกลายเป็นทาสของมัน. ๒๒๓

คนเรากำลังเอาอะไรอยู่ก็ตาม กำลังเป็นอะไรอยู่ก็
ตาม ขอให้รู้สึกตัวอยู่เสมอว่าเรากำลังเอาหรือเป็น ในสิ่ง
ซึ่งที่แท้แล้วเอาไม่ได้เป็นไม่ได้; เพราะไม่มีอะไรที่เอาได้
จริงเป็นได้จริงตามต้องการของเรา เพราะมันไม่เที่ยงเป็น
ทุกข์ ไม่ใช่ตัวเราของเราอยู่ตลอดเวลา. เราเองเข้าไปยึด
มันด้วยกิเลสตัณหาบ้า ๆ บอ ๆ ของเราเองต่างหาก ฉะนั้น
เราจึงทำกับสิ่งเหล่านั้นไม่ถูกต้องกับที่มันเป็นจริง. นี่เพราะเข้าไป
ไปเกี่ยวข้องกับด้วยความไม่รู้ตามที่มันเป็นจริงนั่นเอง จึงต้อง
เกิดความทุกข์ยุ่งยากชวนทุกอย่างทุกประการ. ๒๒๔

คนแต่ละคนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนให้บริ-
สุทธิ์ผุดผ่อง ก็เพราะมันอยากเอาอะไรอยากเป็นอะไรเกิน
ขอบเขต เพราะอำนาจของกิเลสตัณหาของตนเองเสีย

เรื่อย จึงไม่สามารถดำรงตนให้อยู่ในสภาพที่เป็นความดี ความงาม ความถูกต้องและความยุติธรรม, มูลเหตุแห่ง ความหายนะของทุกคนมันอยู่ที่การ ตกเป็นทาส ของตัณหา เพราะฉะนั้น การรู้จักสิ่งทั้งปวงให้ถูกต้องตามที่มันเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) จึงเป็นใจความสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา. นี่เป็นทางให้เราเอาตัวรอดกันได้ โดยมากไม่ว่าในเรื่องประโยชน์ทางโลก ๆ ซึ่งหวังผลเป็น ทรัพย์สินสมบัติชื่อเสียง; หรือว่าเพื่อหวังประโยชน์ในโลก หน้าที่ เช่นสวรรค์; หรือเรื่องที่พ้นจากโลกขึ้นไป คือ เรื่องมรรคผลนิพพานก็ตาม ทั้งหมดนั้นล้วนแต่ต้องอาศัย ความรู้ความเห็นอันถูกต้องทำนองนั้นทั้งนั้น. ๒๒๔

เราทุกคนจะรุ่งเรืองได้ด้วยปัญญา. พระพุทธศาสนา ได้กล่าวอยู่บ่อย ๆ ว่า คนเราบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา ไม่ใช่บริสุทธิ์ด้วยอย่างอื่น. ทางรอดของเราอยู่ที่ปัญญา เห็นแจ่มแจ้งในสิ่งทั้งปวงว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดถือ หรือน่า เอนำเป็นด้วยการมอบกายถวายชีวิตเลย. ที่มีอยู่แล้วก็เป็นอยู่แล้ว ก็ขอให้เป็นไปตามสมมติของทางโลก ๆ ที่ สมมติว่าเราเป็นนั่นเป็นนี่กัน ก็เพื่อจะให้รู้จักช้อรูจักเสีย รู้จักแบ่งหน้าที่การงานกัน เพื่อความสะดวกในสังคม. ๒๒๖

เราอย่าไปหลงยึดถือว่าตัวเราเป็นนั่นเป็นนี่ไปตามที่
เขาสมมติให้เลย มันจะมีลักษณะเหมือนกับการถูกมอมดอง
สัตว์เล็ก ๆ เช่น จิ้งหรีด เป็นต้น ซึ่งเมื่อถูกมอมหน้า ถูก
ทำให้มันงงแล้วมันก็จะกัดกันเองจนตาย. คนเราในแหละ
ถ้าถูกมอมหรือถูกหลอกมาก ๆ ก็จะมีเมฆา จนทำสิ่งที่ตาม
ปกติมนุษย์ธรรมดาสามัญทำไม่ได้ เช่นฆ่ากัน เป็นต้น:
ฉะนั้น เราอย่าไปหลงติดสมมติ แต่เพียงรู้สึกตัวว่านั่นเป็น
เรื่องสมมติ ซึ่งเป็นของต้องมีในสังคม. เราจะต้องรู้สึก
โดยแท้จริงว่า กายกับใจนี่คืออะไร ธรรมชาติที่แท้จริง
ของมันเป็นอย่างไร โดยเฉพาะก็คือ เป็นอนิจจัง ทุกขัง
อนัตตานั้นเอง ส่วนเรานั้นจะต้องดำรงตนอยู่ในลักษณะ
ที่เป็นอิสระอยู่เสมอ. ๒๒๗

สำหรับ ทรัพย์สินสมบัติหรืออะไร ๆ ที่เราจำเป็นจะต้อง
มีก็ขอให้เห็นว่าเป็นของสมมติอีกเหมือนกัน. จงปล่อยไว้
ตามประเพณีที่มีอยู่ว่าเป็นของคณิน นีบ้านคณิน นีนา
คณิน เป็นต้น. กฎหมายคุ้มครองกรรมสิทธิ์ไว้ให้คนเรา
ทั้งที่จิตใจไม่ต้องยึดถือว่าเป็นของเรา เพราะฉะนั้นเรา
ควรมี อะไร ๆ เพียงเพื่อความ สะดวก สบาย ไม่ใช่เพื่อมา
เป็นนายอยู่เหนือใจเรา. เมื่อเรามีความรู้อย่างนี้ สิ่ง

ต่าง ๆ ก็จะลงไปอยู่เป็นบ่าวเป็นทาสเรา และเราก็อยู่
เหนือนมัน. ๒๒๘

ถ้าเรารู้สึกไปในทางมีตัณหาอุปาทาน จะมีอะไรเป็น
อะไรด้วยจิตใจที่ยึดถือเหนียวแน่นแล้ว มันจะขึ้นมาอยู่
เหนือศีรษะเรา แล้วเราก็จะกลับลงไปเป็นบ่าวเป็นทาส
อยู่ใต้มัน. มันกลับกันอยู่อย่างนี้ จึงเป็นสิ่งที่เราต้องระมัด
ระวัง ให้เป็นไปในลักษณะที่เรายังคงเป็นอิสระอยู่เหนือ
สิ่งทั้งหลายทั้งปวง. มิฉะนั้นแล้วเราเองจะต้องตกอยู่ใน
สถานะที่น่าสงสารที่สุด; เราควรสมเพชตัวของเราเองกัน
ไว้บ้าง. ๒๒๙

เมื่อเห็นจริงว่า ไม่มีอะไรที่น่าเาน่าเป็นอย่าง
แล้วความเบื่อหน่าย (นิพพิทา) ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นติด
ตามมาตามส่วนสัดของการเห็นแจ้ง. นี่หมายความว่ามีการ
คลอนแคลน สั่นสะเทือนเกิดขึ้นแล้ว ในการเข้าไปหลงยึด
ถือ. หรือเปรียบเหมือนเมื่อเราต้องตกเป็นทาสเขามานาน
จนมีความรู้สึกตัวเกิดขึ้น ก็มีการเคลื่อนไหวไปในทางที่
จะต้องเปลื้องตน ออกจากความเป็นทาส. นี่เป็นลักษณะ
ของนิพพิทา คือเบื่อหน่าย เกลียตความเป็นทาสขึ้นมา

แล้ว หน่ายต่อความที่ตนหลงเข้าไปยึดถือเอาสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจว่าน่าเอนาเป็นนั่นเอง. ๒๓๐

ครั้นพอมีความเบื่อหน่ายแล้ว โดยอัตโนมัติตามธรรมชาตินั่นเอง ย่อมจะมี ความจางหรือคลายออก (วิราคะ) เหมือนกับเชือกที่ผูกมัดไว้แน่นถูกแก้ออก หรือเหมือนสน้ำย้อมผ้าที่ติดแน่น เอาแช่น้ำยาบางอย่าง ทำให้สีมันหลุดออก, ความยึดถือที่คลายออกจางออก จากโลกหรือจากสิ่งทั้งปวงที่เคยยึดถือนี้ ท่านเรียกว่า “วิราคะ” ละเอียดว่าสำคัญที่สุด แม้จะไม่ใช้ระยะสุดท้าย แต่ก็ เป็นระยะที่สำคัญที่สุดของความหลุดพ้น. เพราะว่าเมื่อมีการคลายออกจางออกทั้งนี้แล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยสิ่งที่เรียกว่าความหลุดออกจากทุกข์ (วิมุตติ) จะต้องมีโดยแน่นอน. ๒๓๑

เมื่อหลุดออกมาได้จากความเป็นทาส ไม่ต้องเป็นทาสของโลกอีกต่อไป ก็จะมี อากาธบริสุทธ (วิสุทธิ). ในที่นี้หมายความว่าไม่เศร้าหมอง ก่อนนี้เศร้าหมองทุกทาง เพราะการเข้าไปจมเป็นทาสของสิ่งทั้งหลาย เป็นความเศร้าหมองที่กายวาจาใจ หรือจะมองดูกันในแง่ไหน ๆ ก็เป็นเรื่องความเศร้าหมองทั้งนั้น ต่อเมื่อหลุด

พ้นออกมาจากความเป็นทาส ในรสร้อย ๆ ของโลกแล้ว
จึงจะอยู่ในลักษณะที่บริสุทธิ์ คือไม่เศร้าหมองอีกต่อ
ไป.

๒๓๒

เมื่อมี ความบริสุทธิ์แท้จริง อย่างนี้แล้ว ก็จะทำให้เกิด
ความสงบสันติอันแท้จริงสืบไป เป็นความสงบเย็นจาก
ความวุ่นวาย จากการรบกวนหรือจากการต่อสู้ดิ้นรนท
ทรมานต่าง ๆ. เมื่อปราศจากการเบียดเบียนวุ่นวายเหล่า
นี้แล้ว ท่านสรุปเรียกความเป็นอย่างนี้ว่า “สันติ” คือ
ความสงบราบดับเย็นของสิ่งทั้งปวง. มันแทบจะเรียกได้
ว่าถึงขั้นสุดหรือขั้นเดียวกับนิพพาน. แต่ที่จริงสันติ
กับนิพพานนั้น เกือบจะไม่ต้องแยกกัน ที่แยกกันก็เพื่อ
จะให้เห็นว่าเมื่อสงบแล้ว ก็นิพพาน.

๒๓๓

นิพพาน แปลว่าไม่มีเครื่องทิ่มแทง อีกอย่างหนึ่ง
แปลว่าความดับสนิทไม่มีเหลือ ฉะนั้น คำว่านิพพานจึง
มีความหมายใหญ่ ๆ เป็น ๒ ประการ คือ ดับไม่มีเชื้อ
เหลือสำหรับจะเกิดมาเป็นความทุกข์อีกต่อไปนี้ อย่างหนึ่ง
และอีกอย่างหนึ่งก็คือปราศจากความทิ่มแทง ความเผาผลาญ
ปราศจากความผูกพัน ร้อยรัดต่าง ๆ ทุกอย่างทุกประการ
รวมความแล้วก็แสดงถึงภาวะที่ปราศจาก ความทุกข์โดยสิ้น

เชิง. นิพพานยังมีความหมายที่มุ่งใช้ต่าง ๆ กันอีกหลาย
อย่าง เช่นหมายถึงการดับของความทุกข์ก็มี หมายถึงการ
ดับของกิเลสอย่างหมดสิ้นก็มี หมายถึงธรรมหรือเครื่อง
มือหรือเขตแดน หรือสภาพอันใดอันหนึ่งที่ทุกข์ทั้งปวง
กิเลสทั้งปวง สังขารทั้งปวง ดับไปหมดสิ้นก็มี. ๒๓๔

แม้จะมีคำว่า “นิพพาน” ใช้กันอยู่ในลัทธิ
ศาสนาหลาย ๆ ลัทธิก็ตาม แต่ความหมายไม่เหมือนกัน
เลย เช่น ลัทธิหนึ่งก็ถือเอาความสงบเย็น เพราะการที่
ได้ฌานได้สมาบัติว่าเป็นนิพพาน; บางลัทธิถือความมัว
เมาอยู่ใน กามารมณ์ กันอย่างเพียบพร้อมว่าเป็นนิพพาน.
พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสชนิพพานในความหมายเช่นนี้, ทรง
ระบุความหมายของพระนิพพานเพียงใน ลักษณะที่เป็น
ภาวะอันปราศจากความทึบแวม ร้อยรัดแผดเผาของกิเลส
และความทุกข์ เพราะการได้เห็นสภาวะโลก เห็นสิ่ง
ทั้งปวงตามที่เป็นจริง จนหยุดความอยากความยึดติดใน
สิ่งต่าง ๆ เสียได้ ดังนี้. ๒๓๕

เพราะฉะนั้น เราจึงควรเห็นคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของ
การที่เห็นสิ่งทั้งหลายถูกต้องตามเป็นจริง และควรพยายาม
ให้เกิดมีขึ้นไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง กล่าวคือทางที่จะเป็นไป

เองตามธรรมชาติ โดยการประคับประคองให้ดี ทำจิตใจ
ให้มีปีติปราโมทย์ มีการเป็นอยู่ที่บริสุทธิ์ทุกลมหายใจเข้า
ออกทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่เสมอ จนกระทั่งเกิดคุณ-
ธรรมต่าง ๆ ตามลำดับที่กล่าวแล้ว นี้อีกวิธีหนึ่ง. ส่วนอีกวิธี
หนึ่งนั้นเป็นการเร่งรัดด้วยอำนาจจิตบังคับ คือไปศึกษา
และปฏิบัติตามหลักวิธีของการทำสมาธิ หรือการเจริญ
วิปัสสนาโดยเฉพาะ. สำหรับผู้ที่มีอุปนิสัยเหมาะสม
ก็อาจก้าวหน้าไปได้เร็ว ในเมื่อทำ ถูก วิธี และ ถูก กับ สิ่ง
แวดล้อม. ๒๓๖

แต่วิปัสสนาตามธรรมชาตินั้นเราทำได้ทุกโอกาสทุกขณะ
เพียงระวังให้การเป็นอยู่ประจำวันของเรา บริสุทธิ์ ผุดผ่อง
จนเกิดความอึดใจในทางธรรมะ มีความสงบราบรื่นแห่งจิต
มีความรู้ตามที่เป็นจริงต่อสิ่งทั้งหลาย เกิดความเบื่อหน่าย
ความคลายออกความหลุดออก มีความบริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง
ความสงบเย็น ถึงภาวะที่ปราศจากความทุกข์ อย่างขมลง
น้อย ๆ เรื่อย ๆ ไป ตามธรรมชาติทุกวันทุกเดือนทุกปี
ก็จะใกล้ชิตินิพพานอย่างแท้จริงได้มากขึ้น ๆ. ๒๓๗

สรุปความว่า สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ ที่
ทำให้บุคคลบรรลุผลนั้น ต้องอาศัยการพิจารณา
ความจริงในข้อที่ว่า “ไม่มีอะไรที่น่าเอาไม่มีอะไรที่น่าเป็น”
อยู่เป็นประจำทุกวัน. ผู้หวังจะได้ผลอันนี้ จะต้อง
พยายามทำตนให้เป็นคนสะอาด มีอะไรเป็นที่พอใจตัว
จนยกมือไหว้ตัวเองได้ มีปีติปราโมทย์ตามทางธรรมอยู่
เสมอ ไม่ว่าในเวลาปฏิบัติหน้าที่หรือเวลาพักผ่อน ปีติ
ปราโมทย์นั่นเองจะทำให้เกิดความแจ่มใสสดชื่น มีใจสงบ
ว่างับ เป็นเหตุให้จิตมีสมรรถภาพ ในการคิดค้นตาม
ธรรมชาติอยู่อย่างอัตโนมัติ เกิดความเห็นจริงว่าไม่มี
อะไรที่น่าเอาน่าเป็นอยู่เสมอ. ขณะใดเป็นไปอย่าง
แรงกล้า จิตก็หน่ายคลายความอยากไปเอง ไม่มีความหลง
อยากในสิ่งใดด้วยกิเลสตัณหาอีกต่อไป ความทุกข์ซึ่งไม่มี
ที่ตั้งอาศัยสัก^๕ ผู้^๕นั้นก็ได้ชื่อว่า เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการ
ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์แล้ว นับว่าเป็น ของขวัญที่
ธรรมชาติมีไว้ให้ สำหรับคนทุกคนโดยแท้จริง.

๒๓๘

“แนวการทำให้รู้แจ้งตามหลักวิชา”

(แผนภูมิประกอบคำบรรยาย ครั้งที่ ๘)

๑. สีสวิสุทธิตี ; ความหมจดจดแห่งศีล.

๒. จิตตวิสุทธิตี : ความหมจดจดแห่งจิต.

(๑) ๓. ทิฏฐิวิสุทธิตี : ความหมจดจดแห่งความเห็น.

(๒) ๔. กังขาวิตรณวิสุทธิตี : ความหมจดจดแห่งความรู้เป็นเครื่องข้ามความสงสัย.

(๓) ๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิตี : ความหมจดจดแห่งความรู้ความเห็นที่ว่าเป็นทางหรือไม่ใช่ทาง.

(๔) ๖. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิตี : ความหมจดจดแห่งความรู้ความเห็นในทางปฏิบัติ :-

๑. อุกุญัพพยุปัสนาญาณ : เห็นความเกิดและความดับสลาย.

๒. กังคานุปัสนาญาณ : เห็นความดับสลายโดยส่วนเดียว.

๓. ภยตูปัฏฐานญาณ : เห็นภาวะทั้งหลายเต็มไปด้วยความน่ากลัว.

- ๔. อาทินวณุปัสสนาญาณ : เห็นความเต็มไปด้วยโทษทุกข์ภัย.
- ๕. นิพพิทานุปัสสนาญาณ : เห็นความเบื่อหน่ายในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง.
- ๖. มุญฺญจิตุกัมมยตาญาณ : ความรู้ ซึ่งทำให้เกิดความใคร่อย่างแรงกล้าที่จะพ้นทุกข์.
- ๗. ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ : ความรู้ทางพ้นทุกข์ขั้นนั้นๆ.
- ๘. สังขารุเปกขาญาณ : ความรู้เป็นเครื่องปล่อยวางเฉย.
- ๙. สัจจานุโลมิกญาณ : ความรู้ควรแก่การรู้อริยสัจจ์.
- (๕) ๗. ญาณทัตตสนวิสุทฺธิ : ความหมดจดแห่งความรู้
 ความเห็นที่ถูกต้อง.
- ก. อริยมรรค.
- ข. อริยผล.

๘

การทำให้อุบายแจ่มตามหลักวิชา

คราวนี้ จะอธิบายถึงวิธีทำความเข้าใจให้เกิดขึ้นตามหลักวิชา. ไม่อยู่ในรูปของพุทธภาษิต เพราะเป็นสิ่งที่อาจารย์ยุคหลัง ๆ จัดขึ้น. เป็นวิธีเหมาะสำหรับผู้ปฏิบัติที่มีอุปนิสัยอ่อน ยังมองไม่เห็นทุกข์ภัยตามธรรมชาติด้วยตาตัวเอง. อย่างไรก็ตาม นี้ก็ได้หมายความว่า วิธีที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ชนิดนี้ จะพิเศษกว่าที่จะเป็นไปตามวิธีธรรมชาติ เพราะเหตุว่าเมื่อตรวจดูพระไตรปิฎกโดยตรง จะเห็นว่ามักกล่าวแต่วิธีที่เป็นไปตามธรรมชาติทั้งนั้น. ๒๓๙

แต่บางคนเห็นไปว่า นั่นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้เฉพาะบุคคลที่มีบุญบารมี หรืออุปนิสัยได้สะสมมาไว้มากเพียงพอที่จะรู้สิ่งเหล่านั้นได้เหมือนกับทำเล่นๆ, สำหรับผู้ที่ไม่มียบารมี ไม่มีอุปนิสัยจะทำอย่างไร? ท่านเลยวางระเบียบปฏิบัติเร่งรัดไปตั้งแต่ต้นทีเดียว ต้องให้ทำไปตามระเบียบตามลำดับอย่างรัดกุม. ๒๔๐

ระเบียบปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดความเห็นแจ้งนี้ เพียงเรียกกันในยุคอรรถกถาโดยชื่อใหม่ว่า “วิปัสสนาธุระ” ให้เป็นคู่กันกับ “คันถธุระ” ซึ่งเป็นเรื่องการเรียนตำราโดยตรง. วิปัสสนาธุระ เป็นการเรียนจากภายใน คืออบรมจิตโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับตำรา. คำว่า “คันถธุระ” และ “วิปัสสนาธุระ” สองคำนี้ ไม่ได้มีมาในบาลีพระไตรปิฎก จะมีปรากฏก็แต่ในหนังสือชั้นหลังๆ เช่น อรรถกถาธรรมบท เป็นต้น. แต่ถึงอย่างนั้นก็ตามเราก็อาจใช้เป็นหลักเกณฑ์ได้ว่า วิปัสสนาธุระนั้นเป็นการงานของพุทธบริษัทที่ออกตั้งใจจะทำความดับทุกข์ ด้วยการทำความเพียรในทางเพ่งพิจารณาโดยตรง. ๒๔๑

คำว่า “วิปัสสนา” นี้ มีทางพื้นเผื่ออยู่บางสิ่งบางอย่าง คือในบางกรณีเกิดไปแยกทำทางจิต เป็นสองประเภทโดยเด็ดขาด คือทำเพื่อให้เกิดสมาธิประเภทหนึ่ง ทำเพื่อให้เกิดปัญญาอีกประเภทหนึ่ง แล้วเรียกการทำสมาธินั้นว่าสมถภาวนา และเรียกการทำปัญญาว่าวิปัสสนาภาวนา เลยทำให้วิปัสสนามีความหมายแคบเข้ามาเหลือแต่เพียงเรื่องปัญญา. ๒๔๒

แต่โดยที่แท้แล้วคำว่าวิปัสสนาจะต้องกินความรวม
หมด ทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา คือหมายถึงทั้ง
สมาธิและปัญญานั่นเอง. และยิ่งไปกว่านั้นยังรวมเอาศีล
ซึ่งยังไม่ใช้ตัวภาวนาอะไรเลย เข้าไปอีกด้วย ในฐานะ
เป็นบริวารหรือเป็นบาทฐานของสมาธิ. เพื่อจะให้เข้าใจ
การปฏิบัติวิปัสสนาได้เป็นอย่างดี อาจารย์แต่กาลก่อนนิยม
ตั้งหัวข้อไว้เป็นข้อ ๆ มาทีเดียว.

หัวข้อแรกที่สุดก็ว่าอะไร เป็นฐานที่ตั้งที่อาศัยของ
วิปัสสนา ?

อะไรเป็นลักษณะเครื่องสังเกตว่าเป็นตัววิปัสสนา ?

อะไรเป็นกิจที่เรียกว่าวิปัสสนา ?

และอะไรจะเป็นผลสุดท้ายของวิปัสสนา ? . ๒๔๓

เมื่อตั้งปัญหาว่าอะไรเป็น ที่ตั้งที่อาศัยของวิปัสสนา
ก็ตอบว่าศีลกับสมาธิเป็นที่ตั้งที่อาศัยของวิปัสสนา เพราะ
วิปัสสนา หมายถึงการรู้อะไรเห็นจริง ซึ่งจะเกิดขึ้นมาได้
ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีจิตใจที่มีสติปราโมทย์ ไม่มีอะไรเป็น
เครื่องเศร้าหมองใจ. ข้อนี้ ศีลช่วยได้ถึงที่สุด: เมื่อมีศีล
บริสุทธิ์ก็มีสติปราโมทย์ ฉะนั้นจึงต้องมีศีลก่อน. คำกล่าว
นี้เป็นหลักที่อ้างอิงในพระบาลีโดยตรง, ในบาลีมีขณิกนิทรา

ก็ได้มีการกล่าวถึงความบริสุทธิ์สะอาดของการปฏิบัติเป็น
ขั้น ๆ ไปตามลำดับ จนครบ ๗ อย่าง ถึงที่สุดคือการบรรลุ
มรรคผล. ๒๔๔

ในขั้นแห่งความบริสุทธิ์ ๗ อย่างนั้นท่านก็ยกเอาศีล
เป็นข้อแรกเรียกว่า สีลวิสุทธิ คือความหมดจดแห่งความ
ประพฤติ สีลวิสุทธิก็ส่งให้เกิด จิตตวิสุทธิ คือความหมด
จดแห่งจิต; ความหมดจดแห่งจิตก็ส่งให้เกิด ทิฏฐิวิสุทธิ
คือความหมดจดแห่งความเห็น; ความหมดจดแห่งทิฏฐิ
ก็ส่งให้เกิด กัมมวิตรณวิสุทธิ คือความหมดจดแห่งความ
รู้ที่จะข้ามความสงสัยเสียได้. ต่อไปความหมดจดแห่งความ
รู้เป็นเครื่องข้ามความสงสัย ก็ส่งให้เกิดมัคคามัคคญาณ-
ทัตสนวิสุทธิ คือความหมดจดแห่งความเห็นแจ้งว่าอะไร
เป็นหนทางอะไรไม่ใช่หนทาง; ความหมดจดในความรู้ว่า
อะไรเป็นทาง อะไรไม่ใช่ทาง นี้ก็ส่งให้เกิด ปฏิปทาญาณ-
ทัตสนวิสุทธิ คือความหมดจดแห่งความรู้ความเห็นในตัว
การปฏิบัตินั้น ๆ. ปฏิปทาญาณทัตสนวิสุทธินี้ก็ส่งให้เกิด
ญาณทัตสนวิสุทธิ อันเป็นขั้นสุดท้าย คืออริยมรรคซึ่งเป็น
คู่กันกับอริยผล. ผลเป็นสิ่งที่เกิดจากมรรคเองอย่างหลีกเลี่ยง

เสียงไม้พ่น ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้เพียงแค่อริยมรรคใน
ฐานะเป็นขั้นสุดท้ายของการปฏิบัติ. ๒๔๕

ศีล หมายถึงประพฤติปราศจากโทษทางกายและวาจา.
ถ้ายังมีความไม่ปกติทางกายทางวาจาอยู่แล้ว ยังเรียกว่า
ไม่มีศีลที่ถูกต้องสมบูรณ์ตามความหมายของศีล. เมื่อมี
ความปกติคือความสงบทางกาย วาจา ก็ย่อมจะเกิดความ
สงบในทางจิตใจ เหมาะที่จะปฏิบัติงานทางด้านจิตต่อไป คือ
ทวิวิสุทธิตี กังขาวิตรณวิสุทธิตี มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิตี
ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิตี. และญาณทัสสนวิสุทธิตีนั้นเป็น
ตัววิปัสสนาแท้. ศีลวิสุทธิกับจิตตวิสุทธิจัดเป็นปากทาง
ของวิปัสสนา. ๒๔๖

ตัววิปัสสนาที่ ๑ ความหมัดจดของทวิวิสุทธิหมายถึง
การหมัดจดความเห็นผิดที่เห็นกันอยู่มาแต่เดิม หรือตาม
สิ่งแวดล้อม นับตั้งแต่ความเชื่อมงายไร้เหตุผลในเรื่อง
ของไสยศาสตร์ ขึ้นมาถึงเรื่องความเข้าใจผิดในธรรม-
ชาติ เช่น เห็นว่าร่างกายและจิตเหล่านี้เป็นของเที่ยง
เป็นสุขหรือเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นมนุษย์ เป็น

เทวดา เป็นพรหม เป็นผี เป็นอะไร ๆ ในทางขลัง
 ศักดิ์สิทธิ์ไป ทั้งนี้ ไม่สามารถจะเห็นว่ามันเป็นแต่
 เพียงธาตุสี่ หรือเป็นเพียงนามและรูป กายกับใจ แต่
 ไปเห็นเป็นตัวเป็นตน มีเจตมฺหฺหรือวิญญานที่เข้า ๆ
 ออก ๆ อยู่กับร่างกาย มองไม่เห็นว่าเป็นขันธ์ คือรูป
 เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ไม่เห็นว่าเป็นเพียง
 การสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหล่านี้
 เป็นต้น ความคิดจึงโน้มเอียงไปในทางยึดถือความ
 ขลัง ยึดถือความศักดิ์สิทธิ์ จนทำให้เกิดความหวาด
 กลัว เลยต้องทำพิธีตองต่าง ๆ ตามความเชื่อความ
 เห็นอันผิดเหล่านั้น. นี่เราเรียกว่าความเห็นยังไม่
 สะอาดหมดจด จะต้องเริ่มละความเห็นที่เหลวไหล
 อย่างผิด ๆ ในขั้นหยาบ ๆ ทำนองนั้นให้หมดเสียก่อน
 จึงจะเป็นวิปัสสนาตัวที่ ๑ เรียกว่าทฤษฎีวิสุทธิ. ๒๔๗

ตัววิปัสสนาที่ ๒ กังขาวิตรณวิสุทธิ ก็คือการพิจารณา
 ลงไปถึงเหตุดั้งเดิม. ทฤษฎีวิสุทธิทำให้เห็นคน ๆ หนึ่งเป็น
 เพียงกายกับใจ กังขาวิตรณวิสุทธินี้ มีหน้าที่แยกดูว่ากาย

กับใจแต่ละอย่าง ๆ นี้ มีมูลเหตุสร้างสรรค์ร่วมกันมา
อย่างไร ฉะนั้น จึงมองลึกลงไปอีกว่า ความรู้ ความอยาก
ความยึดติด กรรม อาหาร ฯลฯ มันสร้างสรรค์ปรุงแต่งกัน
มาอย่างละเอียดประณีตจนกระทั่งเกิดสิ่งที่เรียกว่า กายกับ
ใจ; กังขาวิตรณวิสุทธิกล่าวคือความหมดจดแห่งความรู้ที่
จะให้ข้ามความสงสัยเสียได้^๕ จึงหมายถึงความเห็นแจ้งใน
พวกเหตุพวกปัจจัยของสิ่งทั้งปวงเอง. ๒๔๔

ในระเบียบของวิปัสสนานั้น ท่านจำแนกความสงสัย
เหล่านี้ออกไปราว ๒๙-๓๐ อย่าง แต่สรุปแล้วก็ถือเป็น
ความสงสัยเกี่ยวกับตัวเรามีอยู่หรือไม่? ตัวเรามีแล้วหรือ
ไม่? ตัวเราจะมีต่อไปหรือไม่? ในลักษณะอย่างไร?
เป็นต้น. การจะข้ามความสงสัยได้นั้นก็ต้องอาศัยเหตุที่ได้
ทราบว่ามันไม่มีตัวเรา มีแต่ธาตุชั้นธายตนะ พร้อมทั้ง
เหตุปัจจัยต่างๆ เช่นอวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม
อาหาร ฯลฯ ซึ่งปรุงแต่งสิ่งเหล่านี้โดยมันไม่มีตัวเราจริงๆ
แล้วเริ่มเลิกความเข้าใจเขลาๆ ว่าเรามีอยู่ เรามีมาแล้ว เรา
จะมีต่อไปนั้นเสีย, ๒๔๕

เมื่อความสงสัยชนิดนี้ระงับไปสิ้นแล้วก็เรียกว่าเป็น
ตัววิปัสสนาที่ ๒ แต่มิได้หมายความว่าเป็นการถอนอุปาทาน
ว่ามีตัวเราได้โดยสิ้นเชิง เพราะส่วนที่ละเอียดกว่านั้นยังมี
อยู่อีก. ความสงสัยเหล่านี้ได้ระงับไป เพราะเรามีความรู้
เรื่องปรุ้งแต่งของเหตุปัจจัยต่างๆจนเพิกถอนความเชื่อว่ามี
“ตัวเรา” ชนหยาบ ๆ นั้นเสียได้. ๒๕๐

ตัววิปัสสนาที่ ๓ เมื่อข้ามความสงสัยเช่นนี้ได้แล้ว
ก็สามารถทำให้เกิดมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ คือความรู้
อันสะอาดหมดจด เห็นว่าอะไรเป็นทางที่ก้าวต่อไปอย่าง
ถูกต้อง และอะไรไม่เป็นทางที่จะก้าวต่อไปได้. อุปสรรค
ที่ทำให้ก้าวต่อไปไม่ได้อันนี้ก็อยู่หลายอย่างที่มีมักเกิดใน
ขณะที่ทำวิปัสสนาก็คือ ในตอนที่จิตเป็นสมาธินั้น มักจะ
เกิดสิ่งต่างๆ ชนิดแปลกประหลาดและจับอกจับใจแก่ผู้ทำ
มากเกินไป เช่นเห็นแสงสว่างรุ่งเรืองน่าอัศจรรย์ปรากฏอยู่ที่
ตาในโดยไม่ต้องลืมตา. ถ้ายิ่งไปโน้มจิต เพื่อให้เห็นนั้น
เห็นนี้เข้าด้วยก็ยิ่งไปกันใหญ่. ๒๕๑

ถ้าใครเข้าใจผิดว่า “นี่แล้วเป็นผลของวิปัสสนา” หรือ
ยินดีว่า “นี่เป็นของวิเศษพอแล้วสำหรับเรา” ดังนั้นก็ตาม
มันย่อมกั้นหนทางแห่งความเห็นแจ้งในมรรคผล ท่านจึง
ถือว่าเป็นเรื่องผิดทาง. ตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่งเช่นเกิดปีติ
อึดอัดใจขึ้นมาท่วมท้นจิตใจเสียเรื่อยตลอดเวลา จนไม่
อาจพิจารณาอะไรได้อีกต่อไป หรือเกิดเข้าใจว่านี่แล้วเป็น
นิพพานในปัจจุบันทันตาเห็นดังนั้นเป็นต้น ก็ติดตันไม่
ก้าวหน้าไปได้ นี่ก็เป็นอุปสรรคของวิปัสสนา. ท่านยัง
กล่าวว่า แม้ความเห็นแจ้งในรูปในนาม บางขณะบางครั้ง
ก็ได้ทำความพอใจให้หลงคิดไปว่า ตนเป็นผู้เห็นธรรม
อย่างวิเศษ แล้วทะนงตัวฟังชานอยู่ด้วยความเห็นผิดต่างๆ
ในเรื่องเหล่านั้น นี่ก็นับว่าเป็นอุปสรรคของวิปัสสนา. ๒๕๒

ในบางกรณีผู้ทำสมาธิใช้อำนาจจิตตนเอง บังคับ
ให้ร่างกายบังคับจนแข็งทื่อ ไม่มีสติที่จะพิจารณา
ธรรมะหรือจะน้อมไปเพื่อความเพียรอันสูงขึ้นไป นึก
นับว่าเป็นอุปสรรคอย่างขึงในการที่จะก้าวหน้าต่อไป.
แล้วคนก็นิยมชมชอบถือว่าเป็นคุณวิเศษเป็นมรรคผล.

ผู้ที่พอใจหลงไหลแต่ในทางสมาบัตินั่งตัวแข็งทื่อไม่รู้สึก
ตัว จึงไม่อาจก้าวไปในทางปัญญาได้เลย เป็นที่น่า
สงสารอย่างยิ่ง. ๒๕๓

ยังมีอีกซึ่งอาจเกิดขึ้นได้มากที่สุด เช่นเกิดความรู้สึก
บีบิตเป็นสุขใจชนิดที่ไม่เคยพบมาแต่ก่อนเลย แล้วก็ประ-
หลาดใจเหลือที่จะอธิบายได้ ทำคน ๆ นั้นให้เกิดความ
พอใจเหลือที่จะประมาณ. เพราะว่าในขณะที่นั้นใจกับกาย
เป็นสุขแสนที่จะสุข ปัญหาต่าง ๆ หมดเกลี้ยงไปจากใจ:
ระลึกนึกถึงเรื่องที่เคยรักก็ไม่รัก ระลึกนึกถึงเรื่องที่เคย
เกลียด ระลึกนึกถึงเรื่องที่เคยกลัวเคยหวาดเสียวเคยวิตก
กังวลห่วงใยต่าง ๆ ก็ไม่เกิดความรู้สึกทำนองนั้นอีก;
เขาจึงหลงเข้าใจผิดไปว่าบัดนี้ตนเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว
จากกิเลสทั้งปวง เพราะจิตใจของเขามีลักษณะหรือ
อาการราวกับบุคคลผู้หลุดพ้นแล้วจากกิเลสจริงๆ ตลอด
เวลาที่เขาเป็นอย่างนั้นอยู่ ถ้าเขาเกิดความพอใจในความ
เป็นอย่างนั้นอยู่เพียงแค่นั้นแล้ว ก็เป็นการตัดหน
ทางก้าวหน้าของวิปัสสนาและไม่เท่าไรอาการเช่นนั้นก็

ค่อย ๆ เสื่อมหายไป สิ่งที่เคยกลัวก็จะกลับกลัวอย่างเดิม
สิ่งที่ตนเคยรักก็จะกลับรักอย่างเดิม อะไร ๆ ก็กลับสู่
สภาพเดิมหรืออาจมากขึ้นไปกว่าเดิม ๆ. ๒๔๔

อีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ. ความเชื่อที่ไม่
เคยแน่นแฟ้นมาแต่ก่อนก็จะปรากฏว่าแน่นแฟ้น เช่น เชื่อ
ในพระรัตนตรัยหรือในสิ่งที่ตัวนั้นจะเชื่อ. แม้ที่สุดเช่น
ความพอใจในธรรมะก็จะมีอาการรุนแรง. ลักษณะของ
ความเฉยต่อสิ่งทั้งปวงก็มีอาการชัดแจ้ง. ล้วนแต่เป็น
อาการจงใจให้หลงผิด คิดว่าตนได้บรรลุมรรคผลนิพพาน
แล้ว. ๒๔๕

เป็นการยากมากมายนัยที่คนแรกพบแรกถึงสิ่งเหล่านี้ จะ
เข้าใจได้ว่ามันเป็นอุปสรรคและเป็นเครื่องกีดขวางทาง
ของวิปัสสนา; มีแต่จะกลับเห็นไปเสียว่านี่ เป็นยอด
สุดของวิปัสสนาทีเดียว. ต่อเมื่อใดเกิดความรู้แจ้งจริง ๆ
ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งกีดขวางทางของวิปัสสนาขั้นที่จะทำ
การตัดกิเลสละเอียดเสียได้ เมื่อนั้นจึงจะถือได้ว่าเป็น
ตัววิปัสสนาที่ ๓ คือความบริสุทธิ์หมดจดของความรู้ความ

เห็นว่าอะไรเป็นทางถูกอะไรเป็นทางผิด. เขาจะต้อง
ศึกษาอบรมตนดำรงตนให้เดินไปในทางที่ถูกไว้เรื่อย ๆ
ไปจนเกิดความรู้แจ้งชัดในหนทางของวิปัสสนาที่ถูกต้องแท้
โดยประการทั้งปวง. ๒๕๖

วิปัสสนาคำที่ ๔ เมื่อมีความเข้าใจในเรื่องทางผิด
ทางถูกโดยสมบูรณ์เช่นนี้แล้ว ความรู้ในอันดับต่อไปก็จะ
ต้องดำเนินถูกทางเป็นธรรมดาและจะก้าวหน้าไปตามลำดับ
นับตั้งแต่เห็นความจริงในสังขารทั้งปวงชัดแจ้งถึงที่สุด จน
กระทั่งวางใจเฉยในสิ่งทั้งปวง มีจิตพร้อมที่จะบรรลุถึงการ
รู้ร้อยสัจจ์ที่เป็นคุณธรรมชั้นวิเศษสืบไป เรียกว่าปฏิบัติ
ญาณทัสสนวิสุทธิ ซึ่งแปลว่าความหมดจดแห่งความรู้
ความเห็นในดวงทางแห่งการปฏิบัติ นับเป็นวิปัสสนาคำ
ที่ ๔ หรือนับเป็นวิสุทธิอันดับที่ ๖. ๒๕๗

เนื่องจากไม่มีคำอธิบายอันละเอียดของญาณนี้ในพระ-
ไตรปิฎกโดยตรง อาจารย์ในชั้นหลัง ๆ จึงจำแนกลำดับ
ความรู้ในดวงทางแห่งการปฏิบัติเป็น ๔ ลำดับด้วยกัน และ
เรียกว่า วิปัสสนาญาณ ๔ คือ :- ๒๕๘

๑. เมื่อวิปัสสนาคำเนินไปถูกต้องทาง และการเพ่งพิจารณา ความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของสังขารถึงที่สุดแล้ว ก็เพ่งพิจารณาแนวโน้มในภาวะความเกิดขึ้น และความเสื่อมสลายไปของสังขารเหล่านั้นจนแจ่มแจ้งถึงที่สุด คือมองเห็นภาวะทั้งหลายเต็มไปด้วยการเกิดและการดับเหมือนท้องทะเลระยิบระยับ เต็มไปด้วยการเกิดและการดับของฟองน้ำที่เกิดจากลูกคลื่น ฉะนั้นได้แก่นั้น ความรู้ที่ได้ในขณะนั้นเรียกว่า อุกฤษฏ์พหุวิปัสสนาญาณ แปลว่าความรู้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมสลายไปหรือมักเรียกกันสั้น ๆ ว่าอุกฤษฏ์พหุญาณ. การเห็นเหล่านั้นเกิดจากการเพ่งพิจารณาให้เห็นชัดและให้นานพอ จนกว่าความรู้นั้นจะแน่นแฟ้นเหมือนกับย่อมติดอยู่ในใจ เพื่อให้มีกำลังแรงมากพอที่จะเบือนหน่ายได้ ถอนความยึดติดในสิ่งต่าง ๆ เสียได้. นี้เป็นวิปัสสนาญาณอันดับที่ ๑. ๒๕๔

๒. การเพ่งพิจารณาความเกิดขึ้น และความเสื่อมสลายไปถึงสองประการในคราวเดียวกันนั้น ยังหยาบอยู่ ยิ่งพร่ำกว่าที่จะเพ่งเพียงอย่างเดียว ในขั้นนี้ท่านจึงให้ทั้ง

เสียอย่างหนึ่ง คือไม่เพ่งดูฝ่ายเกิด เพ่งดูแต่ฝ่ายความดับ
เพื่อให้เห็นความสลายหรือความดับลึกซึ่งรุนแรงถึงที่สุด
จนกระทั่งรู้สึกว่าเป็นโลกทั้งปวงไม่มีอะไรนอกจากความ
พังทะลาย หรือความแตกดับทั่วไปหมด เหมือนกับ
ท่าฝนตกลงมาทั่วไปทุกหนทุกแห่ง. จิตที่อยู่ในความรู้สึก
เช่นนี้ เรียกว่าประกอบอยู่ด้วย ภังคานุบัสสนาญาณ แปล
ว่าความรู้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นความพังทะลายหรือความดับ.
เรียกสั้น ๆ ว่าภังคญาณ. ^๕นี้เป็นวิปัสสนาญาณอันดับ
ที่ ๒.

๒๖๐

๓. เมื่อความเห็นแจ้งในความแตกเสื่อมสลาย มีมาก
เพียงพอแล้ว ก็จะทำให้เกิดความรู้แจ้งต่อไปเป็นอันดับที่
๓ ว่า ภาวะคือความมีความเป็นทั้งหลายนี้ เป็นสิ่งที่น่า
กลัว ความน่ากลัวปรากฏเต็มไปในภพทั้งปวง ไม่ว่าจะ
เป็นกามภพ รูปภพหรืออรูปรภพก็ตาม. ภพทั้งปวงเต็มไปด้วย
ด้วยภาวะที่น่ากลัว เพราะมีความแตกทำลายของสังขาร
ทั้งปวงอยู่ทุกขณะจิต จึงเกิดเป็นความหวาดกลัวสะดุ้งถึง

ที่สุดจริง ๆ ชั้นในใจของผู้เห็นแจ้ง. และความกลัว
อันถูกต้องนั้นจะประจำอยู่ในใจ เป็นความเห็นแจ้งชนิด
หนึ่ง ว่ามีแต่ความน่ากลัวเปรียบประดุจยาพิษ อารูธ
หรือโจรอันโหดร้ายทั้งนั้น ที่บรรจอยู่ในภพทั้ง ๓ เต็มไป
หมด ไม่มีอะไรนอกไปจากนั้น. ความรู้สึกเช่นนั้นท่านเรียก
ว่า ภยคุปฺปฐานญาณ แปลว่าความรู้อันแจ้ง เห็นภาวะทั้งหลาย
ว่าเต็มไปด้วยความน่ากลัว. เรียกสั้น ๆ ว่า ภยญาณ. จัด
เป็นวิปัสสนาญาณอันดับที่ ๓. ๒๖๑

๔. เมื่อรู้สึกว่าเป็นภาวะทั้งปวงเต็มไปด้วยความน่า
กลัวมากพอ ต่อไปก็จะเกิดความรู้แจ้งขึ้นมาว่าสภาพของ
สิ่งทั้งปวงประกอบอยู่ด้วยโทษอันร้ายกาจโดยส่วนเดียว
ไม่มีความปลอดภัยในการที่จะไปหลงเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้.
เปรียบเหมือนบ้ำที่เต็มไปด้วยสัตว์ร้าย ไม่เป็นที่น่า
อภิมยแก่ผู้ต้องการความปลอดภัยจากบ้ำ ฉันทิก
ฉันทันั้น. ความรู้สึกเห็นสภาพทั้งปวงเต็มไปด้วยโทษต่างๆ
เช่นนั้น เรียกว่า อาทีนวัตฺตสนาญาณ แปลว่า ความรู้
เป็นเครื่องชี้ให้เห็นโทษของสังขารทั้งปวง. เรียกสั้น ๆ
ว่าอาทีนญาณ. จัดเป็นวิปัสสนาญาณอันดับที่ ๔. ๒๖๒

๕. เมื่อพิจารณาามองเห็นว่า สิ่งทั้งหลายย่อมเต็มไปด้วยโทษทุก ๆ กระเบียดนิ้วเช่นนั้นแล้ว ก็เกิดความเบื่อหน่ายในภาวะทั้งปวง เห็นเป็นเหมือนกับบ้านเรือนที่ถูกไฟไหม้เหลือแต่ต้นถ่าน: ดูเป็นรูปโครงของบ้านเรือนที่ถูกไฟไหม้ ไม่น่าเสนาหาแต่ประการใด. ความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการที่จะต้องระคนอยู่กับสิ่งปรุงแต่งทั้งปวงนี้ เรียกว่า นิพพิทานุสสนาญาณ แปลว่าความรู้ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย, เรียกสั้น ๆ ว่า นิพพิทาญาณ. นับเป็นวิปัสสนาญาณอันดับที่ ๕. ๒๖๓

๖. เมื่อเกิดความเบื่อหน่ายที่แท้จริงเช่นนั้น ก็เกิดความรู้สึกที่อยากจะพ้นจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นจริง ๆ ซึ่งไม่เหมือนกับความรู้สึกอยากพ้นตามธรรมดาของพวกเรา ซึ่งไม่มีกำลังของสมาธิ หรือกำลังของความเห็นแจ้งช่วยอยู่ มันจึงไม่อยากพ้นจริงเหมือนอย่างความเห็นที่เกิดตามลำดับแห่งวิปัสสนาญาณ. เพราะความเบื่อหน่ายที่เกิดขึ้นโดยอำนาจวิปัสสนาญาณนั้น จิตใจมันเป็นไปด้วยทั้งหมด : รู้สึกกลัวเท่าไรก็รู้สึกอยากพ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นการอยากพ้นจริง ๆ. ท่านอุปมาว่ามีความอยากพ้นมาก

ขนาดเท่าๆ กับความอยากพ้นของสัตว์ เช่นเขียดซึ่งกำลัง
ตั้งอยู่ในปากของงู มันอยากพ้นเท่าไรก็ลองคิดดูเอาเถิด.
เดี๋ยวนี้คนที่มันพิพาทาญมาแล้วก็อยากพ้นจากภาวะทั้งปวง
มากเท่านั้น. หรือเปรียบอย่างเนื้อหรือนกที่ติดบ่วงตั้ง
เร่าๆ อยู่ มันอยากพ้นจากบ่วงนั้นเท่าไร เขาก็อยากพ้น
จากสังขารทุกข์มากเท่านั้น. ความรู้สึกอยากจะพ้นจริงๆ
ทำนองนี้ เรียกว่า มุญจิกัมมชตยาญาณ ซึ่งแปลว่า ความ
รู้เป็นเหตุให้เกิดความปรารถนาที่จะพ้นทุกข์ นับเป็น
วิปัสสนาญาณอันดับที่ ๖. ๒๖๔

๗. ที่นี้ เมื่อความอยากพ้นอย่างรุนแรงมีมากพอ
จึงเกิดความรู้สึกดิ้นรนหาหนทางอย่างรุนแรงเช่นกัน ท่าน
เรียกชื่อของความรูสึกนี้เป็นภาษาบาลีว่า ปฏิสังขานุปัสสนา
ญาณ แปลว่าความรู้เพื่อกำหนดพิจารณาหาทางหลุดรอด.
กล่าวง่ายๆ ก็คือการมองสอดส่องไปเรื่อยๆ ว่า เมื่อภาวะ
ทั้งหลายเป็นอย่างนี้ ทั้งเราก็อยากจะพ้นจากมัน พิจารณา
ไปก็มองเห็นอุปาทาน มองเห็นกิเลสซึ่งเป็นเหตุผูกพัน
จิตให้ติดอยู่กับภาวะนั้นๆ ว่ามันมีอยู่อย่างเหนียวแน่น

จึงหาหนทางต่อไปในอันที่จะทำให้กิเลสนั้นอ่อนกำลังลงเสียก่อน, เมื่อเห็นความอ่อนกำลังลงของกิเลสนั้นแล้ว จึงทำลายมันเสีย. ๒๖๕

ท่านอุปมาการทำกิเลสให้อ่อนกำลังนี้ไว้ ว่าเหมือนกับคนคนหนึ่งไปสู่มหาปลา; ได้รู้คิดว่าเป็นปลา ก็เอามาถือไว้; ใครบอกว่างูก็ไม่เชื่อ จนกระทั่งได้อาจารย์ซึ่งมีสติปัญญาเมตตากรุณามาก มาพร่ำชี้แจงจนรู้ว่ามันเป็นงู ไม่ใช่ปลา จึงเกิดกลัวขึ้นมา อยากจะพ้นจากงูด้วยการหาวิธีฆ่ามันเสีย. เขาได้จับคองูขึ้นเหนือศีรษะ แล้วแกว่งเป็นวงกลมจนกระทั่งงูเพลีย แล้วปล่อยให้งูกระเด็นไปตกนอนตาย; ถ้าไม่ตายก็ตามไปฆ่าเสียให้ตาย. อุปมานี้ท่านหมายถึงความเห็นแจ้ง ว่าสิ่งที่ผูกพันคนให้ติดอยู่กับภาวะต่าง ๆ อย่างน่ากลัวน่าสังเวชที่สุดนั้น คือกิเลส. ถ้าไม่มีอุปายทำให้กิเลสถอยกำลังลงทุก ๆ วันแล้ว การฆ่ากิเลสย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะกิเลสมีกำลังมากเหลือเกิน เหลือกำลังของปัญญาที่ยังน้อยจะไปฆ่ามันได้ จึงต้องบ่มปัญญาให้เกิดมากขึ้น และพร้อมกันนั้นก็ทรมานกิเลสให้มันถอยกำลังลง. ๒๖๖

การพิจารณาให้เห็นสิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่นำเอาไม่นำเป็นอยู่เสมอและยั่งยืน ๆ นั้นแหละ เป็นการตัดอาหารของกิเลส ทำกิเลสให้ถอยกำลังอยู่เป็นประจำวันเสมอไป; และเราจะต้องทำเพิ่มให้มากขึ้นให้ แยกกายยิ่งขึ้น ๆ ไปอีก. นี่เป็นช่องทางที่เราจะเอาชนะ กิเลสซึ่งใหญ่เท่าภูเขา ด้วยตัวเราเล็กนิดเดียวนี้ได้. ท่าน เปรียบว่าเราต้องมีความกล้าให้มากพอ เท่ากับว่าตัวเรา เป็นหนวดนิ้วนิดเดียวก็กล้าฆ่าเสือโคร่ง ๒-๓ ตัว เป็นต้น. เราต้องมีความตั้งใจจริงสอดส่องหาหนทางตามประสาหนวด เล็ก ๆ ถ้าสู้ซึ่งหน้าไม่ได้ก็ต้องใช้อุบายวิธีต่าง ๆ ทำ ให้มันอ่อนกำลังลงทุก ๆ วัน แล้วก็ปล่อยให้มันตายอยู่ เสมอ. อุบายอย่างนี้ท่านเรียกว่าปฏิสังขานุปัสสนาญาณ. จัดเป็นวิปัสสนาญาณอันดับที่ ๗. ๒๖๗

๘. การทำให้กิเลสอ่อนกำลังลงนั้น เป็นเหตุทำให้ เราวางเฉยในสิ่งทั้งปวงได้ยิ่งขึ้นทุกที ฉะนั้น โอกาสต่อ ไปนี้ จึงเป็นลำดับแห่ง สังขารเปกขาญาณ ซึ่งแปลว่า ความรู้อันเป็นเหตุให้วางเฉยในสังขารทั้งปวง. ญาณนี้ อาศัยการพิจารณาเห็นความว่างแห่งสังขารทั้งหลาย ว่า

ว่างจากแก่นสาร ว่างจากความเป็นสัตว์เป็นบุคคล ว่างจากสภาวะคือความเที่ยงแท้ถาวร ว่างจากความสุข เพราะเต็มไปด้วยทุกข์ ว่างจากความมั่งงามเพราะดูแล้วล้วนแต่น่าระอา ดังนั้นเป็นต้น. ในที่สุดก็เกิดความวางเฉยในสิ่งทั้งปวงในทุกๆ ภาวะ; เห็นสิ่งที่เคยรักใคร่หลงใหลเป็นก้อนอิฐก้อนหินก้อนดินไป. ๒๖๘

ท่านเปรียบเทียบความข้อนั้นว่า เหมือนกับคนที่เคยรักกันมาแต่ก่อน บัดนี้ปรากฏว่าเป็นกบฏก็หมดรัก; เช่นในกรณีที่เมียมัชฌิมเคยหมดความรัก. ครั้นหย่าขาดจากกันแล้ว เขาจะไปทำอะไรต่อไปก็ได้ ใจเราเฉยได้. ภาวะต่างๆ ที่แต่ก่อนนั้นเคยเป็นที่เอร็ดอ่อยนานาประการของตน เมื่อจิตสูงขึ้นมาถึงญาณอันดับที่ ๘ นี้แล้ว ก็ทราบว่ามันว่างจากสภาวะใดๆ จึงวางเฉยในภาวะทั้งปวงเสียได้ เหมือนบุรุษที่วางเฉยกับภรรยาที่หย่าขาดกันแล้วเป็นต้น. สังฆารูปเอกชาญาณนี้ จัดเป็นวิปัสสนาญาณอันดับที่ ๘ เรียกสั้นๆ ว่า อุเบกขาญาณ. ๒๖๙

๙. เมื่อวางเฉยในภาวะทั้งปวงได้อย่างนี้ ใจก็พร้อมที่จะรู้อริยสัจ ๔ ชนิดที่จะทำให้บรรลุถึงทางที่นำ

ไปสู่ความเป็นพระอริยเจ้า. จิตที่อยู่ในสภาพเช่นนี้ท่าน
เรียกว่า สัจจานุโลมิกญาณ แปลว่า ความเห็นที่พร้อม
ถึงที่สุด ที่จะรู้อริยสัจจชนิดที่เป็นขั้นทำลายกิเลสเครื่อง
ผูกพันคนให้ติดโลก ให้หมดไปได้ เป็นพระอริยบุคคล
ชั้นใดชั้นหนึ่ง. นับเป็นวิปัสสนาญาณอันดับที่ ๔. เรียก
สั้น ๆ ว่า อนุโลมญาณ. ๒๗๐

วิปัสสนา ๔ ลำดับนับตั้งแต่อุทยัพพยุจนุปัสสนาญาณ
ไปจนถึงสัจจานุโลมิกญาณเป็นที่สุดนี้ เมื่อเป็นไปอย่าง
สมบูรณ์เต็มที่แล้ว เรียกว่าปฏิบัติภาวนาทัสสนวิสุทธิ
เป็นวิปัสสนาญาณตัวที่ ๔ หรือนับเป็นวิสุทธิอันดับ ๖
กล่าวคือความบริสุทธิ์หมดจดสะอาดแห่งปัญญา ซึ่งเป็น
เครื่องมือทำให้เห็นทางดำเนินไปของการพิจารณา จน
เกิดปัญญาที่รู้แจ้งและตัดกิเลสได้. ๒๗๑

ตัววิปัสสนาที่ ๕ ต่อจากนั้น ก็ถึงวิสุทธิอันดับ ๗
ที่เรียกว่าญาณทัสสนวิสุทธิ คือความหมดจดแห่งความ
เห็นที่ถูกต้อง ซึ่งได้แก่อริยมรรคญาณนั่นเอง. นับเป็น
ขั้นสุดท้ายของวิปัสสนาหรือผลของวิปัสสนา ได้แก่อริย-
มรรคญาณทั้ง ๔ นับเป็นวิปัสสนาตัวที่ ๕. ๒๗๒

ในลำดับระหว่างสัจจานุโลมิกญาณ กับญาณทัตสน-
 วิสุทธินั้นมีโคตรภูญาณแทรกอยู่ ในฐานะที่เป็นเครื่อง
 หมายคั่นระหว่างคนธรรมดาที่มีกิเลส กับ พระอรหันต์บุคคล.
 แต่โดยที่โคตรภูญาณมีขณะแวบเดียวแล้วก็ดับไป จึงควรถ
 สงเคราะห์เข้าไว้เสียในฝ่ายปฏิบัติภาวนาทัตสนวิสุทธิ
 เพราะยังอยู่ในฐานะที่เป็นฝ่ายบุญกุศล ซึ่งยังข้องแวะอยู่
 กับราคะ หรือเวียงน่ายึดถือ. ๒๗๓

โดยสรุป เราจะเห็นได้ว่าหลักแห่งการศึกษาวิปัสสนา
 นานนั้นมีรากฐานที่ตั้ง คือศีลสมาธิปัญญา. พิจารณา
 อะไร? ขอตอบว่าพิจารณาสิ่งทั้งปวง จะเรียกว่าโลกหรือ
 ภาวะหรือสังขารหรือขันธห้าก็ได้; เพราะว่าเป็นภาวะทั้ง
 หลายก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าขันธห้า. พิจารณาให้เห็น
 อะไร? ตอบว่าให้เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น
 อนัตตา มีเต็มไปในภาวะทั้งหลายในโลก เช่นเห็นความ
 เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ๆ จนเห็นว่าเต็มไปด้วยความน่า
 กลัว น่าเบื่อหน่าย ไม่มีอะไรที่น่าเอนำเป็น. อากา
 เหล่านี้ คือลักษณะที่จะต้องปรากฏในวิปัสสนา. ๒๗๔

อะไรเป็นกิจของวิปัสสนา ? กิจโดยตรงของวิปัสสนา ก็คือการกำจัดความโง่ เพราะวิปัสสนาแปลว่า ความเห็นแจ้ง. ผลของวิปัสสนาคืออะไร? ผลก็คือเกิดความเห็นแจ้งแจ่มแจ้ง เกิดความรู้แจ้งแทงตลอดในสิ่งทั้งปวง กำจัดกิเลสให้สูญสิ้นไป เป็นความสะอาดสว่างสงบ ไม่มีอะไรผูกพันจิต^๕ให้ติดอยู่กับภาวะทั้งหลายในโลก จึงเกิดลักษณะที่เรียกว่า หลุดพ้นออกจากโลก อันเป็นที่อยู่ของหมู่คนผู้ติดภาม. จิตไม่มีความทุกข์เพราะไม่มีตัณหา หรือความอยากแต่ประการใดอีกต่อไป. ท่านเรียกอาการเช่นนี้ว่าถึงที่สุดแห่งความทุกข์ทั้งปวง เป็นการบรรลุมรรคผลนิพพานถึงที่สุดแห่งกิจที่จะต้องกระทำในพระพุทธศาสนา ได้ด้วยการกระทำอย่างนี้ ๒๗๔

ทั้งหมดนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่า แนวแห่งปัญญาของเราจะเดินไปอย่างนี้ คือมีลำดับแห่งความบริสุทธิ์สะอาด ๗ ลำดับ ซึ่งจะต้องสัมพันธ์กัน^๕อย่างนี้; และลักษณะการดำเนินของปัญญาที่จะเจาะแทงโลกทั้งหลายอีก ๔ ลำดับ; รวมเรียกว่าเรื่องวิปัสสนา ท่านจัดไว้ในลักษณะเป็นระเบียบหรือหลักวิชา ๒๗๖

ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ นั้น อาจหาได้จากหนังสือจากครุบาอาจารย์สืบไป. แต่โดยแนวใหญ่ๆ แล้ว ขอให้เข้าใจไว้อย่างนี้ สำหรับป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจผิด ในการปฏิบัติธรรมอันเป็นชั้นยอดที่สุดของพุทธศาสนา. ปรากฏว่าในขณะนั้นยังมีคนที่หลงผิดอยู่เป็นจำนวนมาก ที่เข้าไปยึดเอาสิ่งที่ไม่ใช่วิปัสสนา มาเป็นวิปัสสนา; เลยทำให้เกิดเป็นวิปัสสนาการก้าหาเงิน วิปัสสนาชวนเชื่อเพื่อให้ได้พรรคพวก แล้วแต่งตั้งให้เป็นพระอริยเจ้าแบบใหม่ๆ อันอยู่ในสภาพที่น่าเวทนาอย่างยิ่ง.

๒๗๗

ลำดับแห่งการหลุดพ้นจากโลก

วิปัสสนา เป็นการปฏิบัติทางจิต เพื่อยกจิตให้สูงขึ้น ขนาดที่ความทุกข์ใจครอบงำไม่ได้ จึงพ้นทุกข์ด้วยอำนาจของการที่รู้แจ้งว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดถือ แล้วสิ่งต่างๆ ในโลกก็จะไม่มีอิทธิพลทำให้เราให้หลงรักหรือหลงชังอีกต่อไป เรียกว่าจิตอยู่เหนือวิสัยของชาวโลก ขึ้นถึงฐานะอันใหม่ ที่ท่านเรียกว่า “โลกุตตรภูมิ.” การที่จะเข้าใจโลกุตตรภูมิได้ชัดเจน เราจำเป็นต้องรู้เรื่องที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ “โลกียภูมิ.” ด้วยเหมือนกัน. ๒๗๘

โลกียภูมิ ก็คือระดับของจิตที่สิ่งต่างๆ ในโลกมีอิทธิพลเหนือจิต. แบ่งโดยสรุปที่สุดออกเป็น ๓ พวก กล่าวคือ กามาวจรภูมิ หมายถึงระดับของจิตที่ยังพอใจอยู่ในกามทั้งปวง. ถัดไปคือ รูปาวจรภูมิ ได้แก่ฐานะของจิตที่ไม่ต่ำ จนถึงกับพอใจในกามคุณ แต่ว่ายังพอใจใน

ความสุขซึ่งเกิดจากสมบัติที่เพ่งรูปเป็นอารมณ์ อันไม่
เกี่ยวกับกาม. ภูมิที่ถัดไปอีกคือ อรูปาวจรภูมิ นี่คือ
สถานะของจิตที่ยังพอใจในความสงบ ที่สูงขึ้นไปกว่านี้
อีกชั้นหนึ่ง เกิดความสงบโดยยึดสิ่งซึ่งไม่มีรูปเป็น
อารมณ์. ๒๗๙

ถ้าจะจัดให้เป็นคู่ๆ ระหว่างภูมิกับภพ ก็มีทางที่จะ
ทำได้: “ภูมิ” หมายถึงสถานะหรือระดับแห่งจิตใจของ
ผู้นั้น ส่วน “ภพ” หมายถึงภาวะเป็นอยู่ที่เหมาะสมแก่ผู้
ที่มีภูมิแห่งจิตใจเช่นนั้นๆ ฉะนั้นผู้ที่ติดอยู่ในกามาวจร-
ภูมิก็คู่กับกามาวจรภพ; รูปาวจรภูมิก็คู่กับรูปาวจรภพ;
และอรูปาวจรภูมิก็คู่กับอรูปาวจรภพ. คำว่าภูมินั้นหมายถึง
สถานะทางจิตใจ คำว่าภพหมายถึงภาวะเป็นที่อยู่ที่อาศัย
ของผู้ซึ่งมีจิตใจต่าง ๆ กัน. จึงแบ่งได้เป็น ๓ ภูมิ ๓ ภพ. ๒๘๐

โลกียภูมิ คือสถานะทางใจของสัตว์สามัญทั่วๆ ไป
แม้จะสมมติเรียกชื่อต่างกัน เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา
พรหม สัตว์ไตรภพ หรือเป็นสัตว์นรกก็ตาม ก็รวมอยู่
ใน ๓ ภูมินั้น. คนหนึ่งๆ ในโลกนี้อาจจะมีจิตใจอยู่ใน
ภูมิใดภูมิหนึ่ง ในเวลาใดเวลาหนึ่งได้ด้วยกันทั้งนั้น

ไม่มีการเหลือวิสัย. แต่ส่วนมากจะต้องตกอยู่ในกามาวจร-
ภูมิเป็นธรรมดา คือจิตของมนุษย์เราโดยปกตินี้ตกอยู่ใต้
อิทธิพลของความเอร็ดอร่อยทาง รูป รส กลิ่น เสียง
สัมผัส.

๒๔๑

แต่ในบางคราวบางโอกาส อาจจะพ้นออกมาได้จาก
อิทธิพลของสิ่งยั่ววนเหล่านี้ได้ เพราะอาศัยการทำจิตให้
ไปจดจ่ออยู่ที่ความสงบอันเกิดจากการเพ่งที่รูปธรรม หรือ
อรุปรธรรมเป็นอารมณ์แล้วแต่การเพ่ง ฉะนั้น ในบางคราว
จิตของมนุษย์เราจึงอยู่ในลักษณะที่เป็นรูปาวจรภูมิ หรือ
อรุปราวจรภูมิก็มี. สำหรับในอินเดีย ครั้งสมัยพุทธกาล
นั้นนับว่ามีมาก เพราะว่าผู้ที่ออกแสวงหาความสงบสุขชั้น
รูปาวจรภูมิ หรืออรุปราวจรภูมินั้น อาจจะกล่าวได้ว่ามีอยู่
ทั่วไปในป่า. สำหรับบัดนี้มีน้อย แต่ถึงอย่างนั้นก็กล่าว
ได้ว่า เป็นฐานะที่คนทุกๆ ไปจะเข้าถึงได้อยู่แน่นอน. ๒๔๒

ทั้งยังกล่าวได้อีกว่า เมื่อใดจิตของผู้ใดตั้งอยู่ในภูมิ
ใด เมื่อนั้นภาวะที่เขากำลังอาศัยอยู่นั้น ก็จะกลายเป็นภพ
ที่มีชื่อนั้นไปทันที. เช่นใครคนหนึ่งในโลกนี้ กำลังเป็น
สุขอยู่ด้วยรูปาวจรสมาบัติ โลกนี้ก็กลายเป็นรูปาวจรภพ

สำหรับเขาไป เพราะเขาไม่รู้สึกในสิ่งอื่นใดนอกจากรูปา-
วจรธรรม. โลกนี้ในขณะนั้นและสำหรับเขาผู้นั้น ก็มีค่า
เท่ากับรูปาจรภาพไป จนกว่าฐานะแห่งจิตใจของเขาจะ
เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น. ๒๘๓

ผู้ที่อยู่ในภุมิทั้ง ๓ นี้ ถึงแม้ว่าจะได้รับความสุขความ
สงบ ชนิดที่เหมือนกับว่าเป็นก้อนหินก้อนดินหรือก้อน
ไม้ไปแล้ว แต่ก็ยังมีความยึดถือตัวตน ยังอาศัยตัณหา
ต่าง ๆ ชนิด ตลอดถึงตัณหาชนิดที่ละเอียดที่สุด เช่นไม่
ชอบภวาระที่ตนอยู่ตนเป็น จนทำให้ต้องแสวงหาภวาระใหม่
มีการประกอบกรรมต่าง ๆ ด้วยอำนาจของความอยากนั้น
เพราะฉะนั้นจึงไม่เรียกว่าอยู่เหนือวิสัยโลก ไม่ใช่โลกุต-
ตรภูมิ จึงจัดไว้เป็นโลกียภูมิ. ๒๘๔

ส่วนโลกุตตรภูมินั้น มีจิตอยู่เหนือวิสัยชาวโลก มอง
เห็นสภาพของโลกเป็นของไม่มีสาระตัวตนที่เป็นแก่นสาร
ใจไม่ต้องการสิ่งใดๆ ในโลก. พวกที่ตั้งอยู่ในโลกุตตรภูมิ
นี้ ยังแบ่งออกเป็นชั้น ๆ ตามหลักของพุทธศาสนา เป็น
มรรค เป็นผล ๔ ชั้นด้วยกันคือชั้นพระโสดาบัน พระ
สกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์. ความเป็น
พระอริยบุคคล ๔ จำพวกนี้ หมายถึงโลกุตตรภูมิ. ๒๘๕

คำว่า “โลกุตตร” แปลว่า “อยู่นเหนือโลก” หรือ “ยิ่งไปกว่าโลก” หมายถึงจิตใจ มิได้หมายถึงร่างกาย. ร่างกายนั้นจะอยู่ที่ไหนก็ได้ ขอให้เป็นภาวะที่พอพักอาศัย ของผู้ที่มีจิตใจอันตั้งอยู่ในโลกุตตรภูมิได้ก็แล้วกัน. ส่วนโลกที่ต่ำไปกว่านั้นเช่นนรก อบาย หรือที่ทนทุกข์ทรมาน เช่น คุก ตะราง จึงไม่เป็นภพที่สมควรแก่อริยบุคคล. ๒๔๖

โลกุตตรภูมิแบ่งออกเป็น ๔ ชั้น และสิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างเป็น ๔ ชั้นก็คือกิเลสต่างๆ ที่จะพึงละให้ขาดไป. กิเลสในหมวดนี้ท่านจำแนกไว้เป็น ๑๐ อย่าง เรียกว่า สังโยชน์ แปลว่า เครื่องผูกพันอย่างพร้อมพรั่ง. เครื่องผูกพันทั้ง ๑๐ นี้ ผูกพันคนหรือสัตว์ทั้งหลายให้ติดอยู่ในโลก คนจึงตกอยู่ในวิสัยนี้ และเป็นโลกิยภูมิ. ฉะนั้น ถ้าตัดเครื่องผูกพันเหล่านี้ออกเสียได้ จิตก็จะค่อยๆ หลุดออกไป จากภาวะวิสัยของชาวโลกตามลำดับ. เมื่อตัดได้หมดก็ถือว่า จิตหลุดออกไปสู่ความอยู่นเหนือโลก เป็นโลกุตตรภูมิโดยสมบูรณ์. ๒๔๗

ในกิเลสชั้นละเอียดที่ผูกพันคนเรา ๑๐ ประการนี้ ประการแรกเรียกว่า สักกายทิฏฐิ แปลว่าความเห็น

ร่างกายนี้เป็นของตน ได้แก่ความเข้าใจผิดหรือสำคัญด้วย
อุปาทาน เช่นคิดว่า “ตัวเรา” มีอยู่. นั่นแหละคือความ
สำคัญผิดในที่นี้ โดยที่คนเราทั่วไป ไม่รู้จักอะไรมาก
ไปกว่าร่างกาย และจิตที่เนื่องอยู่กับร่างกาย จึงเหมาเอา
ของ ๒ อย่างนี้เป็นตัวตน โดยมีความเข้าใจว่ากายพร้อม
ทั้งจิตนี้เป็นตัวตนเป็นข้าพเจ้า. สัจจะชาตญาณว่ามีตัวเรา
เอง เป็นไปหนักแน่นมากถึงกับใคร ๆ ก็ยอมคิดว่ามีตัวตน
ของตนอยู่ทั้งนั้น เพราะเป็นมูลฐานที่ทำให้ชีวิตทรงอยู่ได้
ทำให้รู้จักป้องกันตัว ทำให้แสวงหาอาหาร หรือสืบพันธุ์
เป็นต้น. แต่ที่เรียกกันว่าสักกายทิฏฐิในที่นี้ ประสงค์
เอาเพียงชั้นหยาบๆ ที่เป็นเหตุให้ เห็นแก่ตัวจัก ถือเป็น
กิเลสตัวแรกที่จะต้องละให้ได้ก่อนตัวอื่น ๆ. ๒๔๘

สังโยชนข้อที่ ๒ เรียกว่า วิจิกิจจา หมายถึงความ
สงสัยเป็นเหตุให้ลังเลไม่แน่ใจ. ส่วนใหญ่ที่สุดประสงค์
เอาความสงสัยในเรื่องการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์, ลังเล
เพราะไม่จริง เช่นสงสัยว่าเรื่องนั้นมันอย่างไรกันแน่. การ
ปฏิบัติเพื่อให้พ้นทุกข์มันเป็นของที่เหมาะสมแก่ตนหรือ
ไม่? ทำได้หรือไม่? มันดีกว่าสิ่งอื่นจริงหรือไม่? ทำได้

จริงๆ หรือเปล่า? พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่ตรัสรู้ถูกต้องจริงหรือ? เป็นบุคคลที่หลุดพ้นจากความทุกข์จริงหรือ? คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ จะนำไปสู่ความดับทุกข์จริงหรือ? พระอริยสงฆ์ปฏิบัติพ้นทุกข์ได้จริงหรือ? ๒๘๔

มูลเหตุของความล้มเหลวคือความไม่รู้ อันได้แก่วิชชาเหมือนกับปลาที่เคยอาศัยอยู่แต่ในน้ำถ้าใครเล่าให้ฟังถึงเรื่องบนบกมันคงไม่เชื่อ. ถ้าเชื่อก็เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง คนเราที่จมอยู่ในกามารมณ์ก็เหมือนกัน เคยชินกับกามเหมือนปลาอยู่ในน้ำ เมื่อพูดถึงเรื่องอยู่นอกกาม หนี้อโลก ก็เข้าใจไม่ได้. ที่เข้าใจได้บ้างก็ยังล้งเล. ความรู้สึกฝ่ายต่ำมีอยู่เป็นสันดาน ส่วนความรู้สึกฝ่ายสูงนั้นเพิ่งจะก่อรูปขึ้นใหม่. การโต้แย้งกันระหว่างความรู้สึกฝ่ายสูงกับฝ่ายต่ำนั้นแหละ คือการล้งเล. ถ้ากำลังใจไม่เพียงพอ ความรู้สึกฝ่ายต่ำมักชนะ. วิภังษาหรือความล้งเลในความคิด เป็นของมีประจำอยู่ในคนทุกคนมาตั้งแต่เกิด. คนที่ได้รับการอบรมมาผิดๆ อาจจะมีมากขึ้น. จะต้องพิจารณา

ให้เห็นโทษของความลัทธิซึ่งมีอยู่ในการทำงาน มีอยู่ในชีวิตประจำวัน จนเป็นผู้ไม่อาจมั่นใจในความดี ความถูกต้อง หรือความพินทุกันเป็นต้น. ๒๔๐

ที่นี้มาถึงสังโยชน์ข้อที่ ๓ เรียกว่า สัมพัทธปริมาส แปลว่า การจับฉวยศีลและวัตรผิดจากความมุ่งหมายที่ถูกต้อง. โดยใจความ ก็คือการติดแน่นยึดมั่นในสิ่งที่ตัวเคยประพฤติปฏิบัติมาด้วยความเข้าใจผิด. ส่วนมากเกี่ยวกับลัทธิประเพณี ตัวอย่างเช่น การเชื่อพิธีไสยศาสตร์ และการปฏิบัติทางไสยศาสตร์ต่าง ๆ อันเป็นสัมพัทธปริมาสโดยไม่ต้องสงสัย. ๒๔๑

แม้ในเรื่องของพระพุทธศาสนา ถ้าปฏิบัติไปด้วยความเข้าใจผิดว่าจะเกิดความหลังความศักดิ์สิทธิ์ เกิดฤทธิ์อำนาจมากุมครองเราได้ อย่างนั้นก็เป็นการปฏิบัติโดยหวังผลผิดทางและไร้เหตุผลอยู่นั่นเอง. ตัวอย่างเช่นการสมาทานศีลหรือประพฤติพรหมจรรย์ ซึ่งทำแท้งเพื่อกำจัดกิเลส แต่ถ้าไปเข้าใจว่าจะทำให้เกิดอำนาจหลังศักดิ์สิทธิ์ แล้วใช้ความหลังนั้นตัดกิเลสได้อย่างนั้นก็เป็นการยึดถือซึ่งผิดความมุ่งหมายเต็ม. การปฏิบัติอย่างเดียว

กันแท้ๆ แต่ถ้าเข้าใจผิด โดยยึดมั่นในทำนองไร้เหตุผล หรือเห็นเป็นของขลัง ของศักดิ์สิทธิ์ไปแล้ว ก็เป็นสีลัพพตปรามาสไปทั้งสิ้น. ๒๔๒

แม้ที่สุดสมาทานศีล ปฏิบัติสิกขาบท ด้วยความคิดว่าตนจะได้ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ อย่างนี้ก็ไม่ต้องสงสัยเลย ย่อมเป็นการจับฉวยศีลและวัตร ผิดความมุ่งหมายของพุทธศาสนาไป ทำให้การรักษาศีลและพรหมจรรย์ของตนเศร้าหมอง; เพราะว่าคุณความมุ่งหมายของพระวินัยนั้น ก็เพื่อกำจัดกิเลสในส่วนหยาบๆ ทางกายและวาจาเพื่อให้เป็นรากฐานของสมาธิ และต่อไปถึงปัญญาเป็นลำดับๆ ไป หาซึ่งมุ่งหมายเพื่อให้ไปเกิดในสวรรค์ไม่. นี้ได้ชื่อว่า ทำศีลของตนให้สกปรกเศร้าหมองไป ด้วยความยึดถือที่ผิด ด้วยอำนาจของความคิดที่ผิด. เรื่องให้ทานก็ดี เรื่องรักษาศีลก็ดี เรื่องเจริญสมาธิภาวนาก็ดี ซึ่งถ้าทำไปด้วยความสำคัญผิดต่อความมุ่งหมายที่แท้จริงของการกระทำเหล่านั้นแล้ว จะต้องเป็นการกระทำนอก^๕นอก^๕ทาง ของพุทธศาสนาทางนั้น ๒๔๓

ฉะนั้น ขอให้เข้าใจว่า แม้การปฏิบัติในวงของพุทธบริษัทเรา ถ้าทำไปด้วยความสำคัญผิดและกิเลสตัณหาเข้าครอบงำ เช่นมีความหวังในทางขลังทางศักดิ์สิทธิ์เมื่อใดแล้ว ก็จะเป็นสลิปพดปรมาสไป. แม้แต่เรื่องเล็กน้อย ๆ ที่ชาวบ้านเราชอบทำกันอยู่ทั่วไป เช่นการสวดมนต์ทำบุญบ้านหรืออะไรก็ตาม จะต้องเอาข้าวสุกและสารับคาวหวานชุดหนึ่ง มาตั้งไว้หน้าพระพุทธรูปเป็นทำนองเช่นวิญญาณพระพุทธรูปเจ้า หรือเป็นการถวายข้าวพระ เชื่อกันว่าวิญญาณของพระพุทธรูปเจ้าจะได้ฉันข้าวที่จัดนำมาถวาย. ถ้าทำด้วยความรู้สึกหรือเข้าใจเช่นนี้แล้ว ก็ย่อมเป็นการปฏิบัติผิดความมุ่งหมายเต็ม ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ โดยไม่ต้องสงสัย.

๒๔๔

เรื่องการประพฤตินี้ผิดต่อความประสงค์ที่ถูกตองนั้น นับว่ามีตาชด้นอยู่ทั่ว ๆ ไปในวงพุทธบริษัท เป็นการทำไปอย่างมงายไร้เหตุผล ทำให้ข้อปฏิบัติหรือระเบียบที่ดีงามอยู่ ต้องสกรปรกไปด้วยความโง่เขลาและความหลงผิดของคนเหล่านั้นเอง นี่คือความหมายของคำว่า “สลิปพด-ปรมาส.”

๒๔๕

เราจะเห็นได้ว่ากิเลสข้อนี้มีมูลจากโมหะ คือความ
เขลาเข้าใจผิด คนเราเคยถือของขลังถือของศักดิ์สิทธิ์มา
แต่เดิม เพราะได้รับการสอนกันมาผิด ๆ อบรมกันมาผิด ๆ
จึงเป็นสิ่งที่มักกันอยู่เกือบทุก ๆ คน. อย่าต้องระบुरาย
ละเอียดให้มากไปเลย มันจะเป็นเรื่องกระทบกระเทือน
ใจกัน แต่ว่าขอให้ท่านทั้งหลาย จงเอาหลักเกณฑ์อันนี้
ไปสอบสวนตัวเองดูก็แล้วกัน. ๒๔๖

กิเลส ๓ อย่างในพวกแรก คือ สักกาทิฏฐิ
วิจิกิจฉา และสัพพตปริมาสน์ ถ้าละได้เด็ดขาดลง
ไปจริงๆ ก็เรียกว่าได้ตั้งอยู่ในโลกุตตรภูมิอันดับที่หนึ่ง
คือ เป็นพระโสดาบัน ไปแล้ว. ๒๔๗

การละกิเลส ๓ ประการนี้ได้เด็ดขาดไม่ควรดูเป็น
ของยากเลย เพราะกิเลสทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นของป่าเถื่อนที่
คนป่าเถื่อนเขาถือกัน เป็นของสำหรับคนป่าเถื่อนที่ไร้
ความเจริญ. คนที่เรียกว่ามีการศึกษาดีหรือเจริญแล้ว ไม่
ควรจะมีของ ๓ อย่างนี้. ถ้ายังมีอยู่ก็ต้องถือว่าจิตใจของคน
นั้นยังป่าเถื่อนอยู่. ผู้ใดละกิเลส ๓ ประการนี้ได้จึงจะเป็น

อริยชนได้. ถ้ายังละไม่ได้ก็ยังคงเป็นคนโง่เขลา เป็นคน
หลงหรือเรียกอย่างดีที่สุดว่า ปุถุชน แปลว่าคนที่มีผ้าปิด
บังลูกตาหนาทึบ, ปุถุ แปลว่าหนา; ปุถุชน จึงแปลว่า
คนหนาคือหนาด้วยเครื่องปิดบังลูกตาแห่งปัญญา. ๒๔๔

เมื่อบุคคลใดละกิเลส ๓ ประการนี้ได้แล้ว ย่อมจะมี
จิตใจที่เริ่มอยู่เหนือความผูกพันของโลก เพราะกิเลสทั้ง
๓ นั้นเป็นเครื่องผูกพันจิตใจให้ติดอยู่กับโลก เป็นความโง่เขลา
ที่ปิดบังความจริง และผูกพันจิตใจให้คนติดอยู่กับโลก
ครั้นเมื่อละได้ ๓ ชั้นก็เหมือนกับเพิกถอนสิ่งที่ผูกพันหรือ
ปิดบังเสียได้ ๓ อย่าง จึงหลุดลอยขึ้นอยู่เหนือโลกในระดับ
ที่หนึ่งแล้ว เรียกว่าพระอริยเจ้าในอันดับแรก จัดไว้เป็น
โลกุตตรภูมิอันดับแรก เรียกบุคคลนั้นว่าเป็น พระโสดาบัน,
คือผู้แรกถึงกระแสแห่งพระนิพพาน คือจะถึงนิพพานใน
อนาคตแน่ ๆ. ๒๔๕

โลกุตตรภูมิอันดับที่ ๒ นั้น ท่านหมายความถึงการ
ละเครื่องผูกพัน ๓ อย่างที่กล่าวสิ้นไปแล้ว และยังสามารถ
ทำ โลภะ โทสะ โมหะบางส่วน ให้จางไปอีกจนถึงกับ

มีจิตใจสูง มีความผูกพันอาลัยอยู่ในกามภพแต่เพียงเล็กน้อย
ที่สุด ถือกันว่าจะเวียนมาสู่โลกนี้เพียงครั้งเดียว จึงได้
ชื่อว่า พระสกิทาคามี. ๓๐๐

ตอนนี้ควรทำความเข้าใจคำว่า พระโศคาธิบดี เสีย
ก่อนจะช่วยให้เข้าใจคำว่า สกิทาคามี ง่ายขึ้น. คำว่า
“โศคาธิบดี” แปลว่าผู้แรกถึงกระแส. ถ้าถามว่ากระแส
แห่งอะไร ? ก็ตอบว่ากระแสแห่งนิพพานนั่นเอง. พระ-
โศคาธิบดีเป็นผู้ถึงเพียงกระแสของนิพพาน ยังไม่ถึงตัว
นิพพาน. กระแสนี้คือเกลียวที่ไหลไปสู่นิพพาน. กระแส
ของนิพพานย่อมมีความลาดเอียงไปทางนิพพาน เหมือน
อย่างลำแม่น้ำที่มีความลาดเอียงไปสู่ทะเล ถ้าจิตตกไปใน
กระแสนี้แล้ว แน่นนอนย่อมไปถึงนิพพาน. ๓๐๑

การถึงกระแสนี้หมายถึงว่าจะต้องบรรลุนิพพานแน่ๆ
ในอนาคต แต่อาจจะยังอีกหลายเวลา เอาแต่ความแน่วว่า
จะต้องถึงนิพพานอย่างแน่นอน ส่วนพวกที่ ๓ ที่เรียกว่า
สกิทาคามีนั้น ไกล่ชิดนิพพานยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก จนถึงกับ
มีอาลัยเหลืออยู่น้อยในความเป็นอยู่ในโลกนี้. ถ้าจะกลับ

มาสู่อารมณ์แบบมนุษย์อีกก็เพียงคนเดียว เพราะโลหะ
โทสะ โมหะ เบบางลงมาก แต่ยังไม่หมดไปโดย
สิ้นเชิง.

๓๐๒

อันดับที่ ๓ เรียกว่า พระอนาคามี พระอริยบุคคล
ชั้นนี้ นอกจากจะละกิเลสขั้นต้นได้อย่างพระสกิทาคามี
แล้วยังละสังโยชน์ข้อที่ ๔ ที่ ๕ ได้อีกด้วย. สังโยชน์ข้อ
ที่ ๔ เรียกว่า กามราคะ ข้อที่ ๕ เรียกว่า ปฏิฆะ. กามราคะ
นั้นหมายถึงของรักของใคร่ ที่พระโสดาบันและพระสกิทา-
คามีละไม่หมด ยังมีความพอใจในของรักของใคร่เหลืออยู่
ทั้ง ๆ ที่ท่านละสลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัมผัสพตปรามาสได้
แล้ว แต่ก็ไม่สามารถละความติดในกามราคะได้ทั้งหมด
ยังเหลืออยู่เป็นบางส่วน. แต่พอมาถึงอันดับที่ ๓ คือพระ-
อนาคามีนี้ ท่านย่อมละออกได้หมดไม่มีเหลือ. ส่วนกิเลส
ที่เรียกว่า ปฏิฆะ (ความรู้สึกโกรธหรือความขัด
แค้นใจ) พระสกิทาคามีล้างออกไปได้เป็นส่วนมาก เหลือ
อยู่เป็นเพียงความหงุดหงิดความขัดข้องอยู่ภายใน ส่วน
พระอนาคามีนั้นเอาออกได้หมด จึงเรียกว่า ผู้ละกามราคะ
และปฏิฆะได้

๓๐๓

ที่เรียกว่า กามราคะ หรือการติดความพอใจในกาม นั้นได้อธิบายไว้อย่างมากแล้วในเรื่องของกามุปาทาน. กิเลสนี้เป็นสิ่งที่เกิดประจำอยู่ในใจอยู่อย่างเหนียวแน่น รวากะว่ามันแนบสนิทเป็นเนื้อเดียวกัน ยากที่จะเข้าใจได้ ยากที่จะล้างออกได้สำหรับคนธรรมดา. สิ่งใดเป็นที่ตั้งแห่งความรักใคร่ เช่นจะเป็นรูปเสียงกลิ่นรสสัมผัสชั้นไหน ประเภทไหนลักษณะอย่างไรก็ตาม ก็เรียกว่ากามทั้งนั้น. ความที่จิตยังติดอยู่ด้วยความพอใจในสิ่งที่รักใคร่เช่นนี้ เรียกว่า กามราคะ ได้ทุกวิถีทาง. ๓๐๔

ที่เรียกว่า ปฏิฆะ นั้นเป็นความกระทบกระทั่งแห่งจิตที่รู้สึกไม่พอใจ ถ้าพอใจก็จัดเป็นกามราคะไม่พอใจจึงจะเป็นปฏิฆะ ความรู้สึกส่วนมากของคนเรามีอยู่อย่างนี้. ปฏิฆะอาจจะเกิดได้แม้ต่อสิ่งที่ไม่มีความวิญญาน. แล้วถ้ามากไป กว่านั้นก็ไม่พอใจ แม้แต่สิ่งที่ทำเองหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในใจเอง. ส่วนที่มีอาการโกรธเกลียดพยาบาทคนอื่นนั้นเป็นปฏิฆะที่รุนแรงเกินไป ซึ่งพระอรียบุคคลชั้นต้น ๆ กว่านั้น ก็พอจะละได้ตามสมควร. ที่เหลืออยู่สำหรับให้พระอริยเจ้าชั้นที่ ๓ ละนี้ หมายถึงความกระเพื่อมแห่งจิตชั้นละเอียด จนบางทีก็ไม่ปรากฏอะไรออกมา เป็นความขุ่นอยู่ข้างใน

ดูสีหน้าไม่พอใจอยู่ข้างใน เป็นต้น เช่นความหงุดหงิด
รำคาญ ชัดใจในคนหรือสิ่งต่างๆ ที่ไม่เป็นไปตามปรารถนา.
ถ้าผู้ใดละปฏิมะทุกชนิดได้สิ้นเชิง ทำนทั้งหลายลองคิดดู
ว่าจะอยู่ในฐานะที่น่าบูชาสักเพียงไร หรือเป็นบุคคลพิเศษ
สักเพียงไร. ๓๐๕

กิลีสทั้ง ๕ ข้อที่กล่าวมาแล้วนั้นท่านจัดไว้ว่าเป็นภาค
ต่ำ นับตั้งแต่สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปราคาส
กามราคะจนถึงปฏิมะ. พระอริยบุคคลประเภทที่ ๓ ละ
ได้หมด. เพราะไม่มีกามราคะเหลืออยู่เลย พระอริยเจ้า
ประเภทนี้จึงไม่เวียนมาสู่กามภพอีกต่อไป เป็นเหตุให้ได้
นามว่าอนาคามี แปลว่าผู้ไม่มีการกลับมาอีก มีแต่จะรุด
หน้าสูงขึ้นไปเป็นพระอรหันต์และนิพพาน หรือในภาวะ
อื่นที่ไม่เกี่ยวกับกาม คือภพของรูปพรหมอันดับปลาย ๆ.
ส่วนกิลีสที่ยังเหลืออีก ๕ อย่างข้างปลายนั้น พระอริย-
บุคคลประเภทที่ ๔ คือพระอรหันต์ จึงจะละได้ทั้งหมด
ทั้งสิ้น. ๓๐๖

กิลีสที่ถัดไปอีก คือ รูปราคะ อันเป็นสังโยชน์
ข้อที่ ๖ นั้นหมายถึงความรักใคร่ ความพอใจในความสุข

ที่เกิดมาจากรูปสมบัติเหมือนที่เป็นแก่พวกโยคีที่เพ่งรูป
 เป็นอารมณ์. พระอริยเจ้า ๓ ชั้นแรก ยังไม่สามารถละ
 ความสุขความพอใจที่เกิดจากรูปฉานได้ แต่จะถอนได้ใน
 เมื่อเลื่อนมาถึงพระอริยเจ้าชั้นสุดท้าย คือ พระอรหันต์.
 ๕๕๘
 ทงนักเพราะความสงบสุขเยือกเย็นอันเกิดมาแต่รูปบริสุทธิ์
 ก็มีรสชาติที่จับอกจับใจ จนถึงกับพอจะเรียกได้ว่าเป็น
 พระนิพพานชิมลองดูก่อน เป็นพระนิพพานล่องหน้า และ
 มีรสอย่างเดียวกันหรือทำนองเดียวกับรสของพระนิพพาน
 ที่แท้จริง หากแต่ว่าเป็นเรื่องชั่วคราว เป็นเรื่องที่เป็นไป
 ในระหว่างที่กิเลสสงบรังับเพราะอำนาจของฉาน ไม่ใช่
 กิเลสสูญหายเหือดแห้งไปจริง. เมื่อหมดกำลังของฉาน
 กิเลสก็กลับมาปรากฏอีก. ขณะที่กิเลสสงบรังับอยู่ด้วย
 อำนาจของฉาน จิตนี้กว้างโปร่งเป็นอิสระ มีรสชาติคล้าย
 กันกับรสของนิพพานที่แท้จริงเหมือนกัน ฉะนั้น จึงเป็น
 สาเหตุให้หลงติดได้เหมือนกัน. บางยุคเคยบัญญัติว่า
 เป็นนิพพานกันมาแล้ว.

๓๐๗

กิเลสอันละเอียดข้อที่ ๗ ที่เรียกว่า อรูปราคะ นั้น
 หมายถึงความพอใจติดใจในความสุขที่เกิดมาแต่รูปสมบัติ

เป็นเรื่องคล้ายกับข้อที่ ๖ ผิดกันแต่ว่าชั้นนี้ละเอียด
 ประณีตขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง. การเจริญญาณโดยมีสิ่งที่มีรูป
 เป็นอารมณ์สำหรับเพ่ง นั้นย่อมได้ความสงบที่เนื่องอยู่
 กับรูปนั้น ๆ เพราะฉะนั้นจึงหยابกว่าการเจริญญาณอัน
 กำหนดเพ่งสิ่งที่ไม่มียรูปเช่นเอาอากาศ หรือความว่างเปล่า
 มาเป็นอารมณ์ ได้ผลเป็นความสงบเงียบสุขุม ลึกซึ้งกว่า
 ความสงบที่เป็นรูปฌาน ท่านจึงจัดไว้ในลำดับหลังจากรูป-
 ฌาน และเรียกว่าอรูปร. ความพอกพอกใจจิตใจในความ
 สุขสงบชนิดนี้เรียกว่า อรุปราคะ ฉะนั้น สำหรับผู้ที่
 เป็นพระอรหันต์ จะหลงไหลในสุขเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ไม่ได้เลย ไม่ว่าสุขเวทนานั้นจะเกิดมาจากอะไร. ๓๐๘

เพราะตามธรรมชาติของพระอรหันต์ จะมองเห็น
 ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาของความรู้สีกทุกชนิด
 จึงไม่อาจจะมี ความติดใจในความรู้สีกอย่างใดอย่างหนึ่ง
 เพราะฉะนั้นจึงละรุปราคะและอรูปราคะได้. โยคีฤๅษี
 อื่น ๆ ที่บำเพ็ญรูปฌานหรืออรูปรฌานตามบ้านนั้น มองไม่
 เห็นความลึกลับของสุขเวทนา จึงติดแน่นอยู่ในรสของฌาน

หรือสมาบตัวอย่างหลงไหล เช่นเดียวกับคนหนุ่มคนสาว ตามธรรมดา ๆ ที่มีจิตติดแน่นหลงไหลอยู่ในรสของกามคุณ ท่านจึงใช้คำว่า “ราคะ” อย่างเดียวกันหมด. ถ้าท่านทั้งหลายพิจารณาให้เข้าใจในเรื่องนี้จริง ๆ แล้วก็จะพอใจหรือจะเลื่อมใสบูชา ในบุคคลที่เรียกว่าเป็นอริยเจ้านั้นอย่างยิ่ง.

๓๐๙

เครื่องผูกคนให้ติดอยู่ในโลกข้อที่ ๘ เรียกว่า มานะ ได้แก่ความรู้สึกสำคัญตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นชั้นเป็นเชิงว่าเราเร็วกว่าเขา เราเสมอเขา เราดีหรือสูงกว่าเขา ถ้ารู้สึกว่าคุณเร็วกว่าก็น้อยใจ, รู้สึกว่าคุณดีก็ทะนงใจ, รู้สึกว่าเสมอ ๆ กันก็หนีไปในทางที่จะแข่งขัน หรือทำตนให้ก้าวหน้ากว่าเขา ทำนองนี้เป็นต้น. ข้อนี้ไม่ได้หมายถึงมานะที่ปฏิบัติด้วยความเย่อหยิ่งจองหองตามธรรมดา. ย่อมเป็นการยากมากที่จะไม่ให้ใคร ๆ ตามปกติรู้สึกว่าคุณดีกว่าเขาเร็วกว่าเขาในทำนองนี้. กิลเลสซันดินมาอยู่ในอันดับที่ ๘ เกือบสุดท้ายเช่นนี้ ย่อมหมายความว่ามันละเอียด จึงมาอยู่แทบจะรุ่งสุดท้าย ซึ่งพระอริยเจ้าชั้นสูงสุดเท่านั้นที่จะละได้. ชั้นเรา ๆ ตามธรรมดาจึงยังละไม่ได้.

๓๑๐

ความรู้สึกถือตนว่าดีกว่าหรือเสมอกัน หรือตนแล้ว
กว่าเขา^{นี้} ย่อมมาจากความยึดติดชนิดหนึ่งนั่นเอง แต่ท่าน
ไม่ใช่ชื่อว่าอุปาทาน ใช้ชื่อว่ามานะ, แต่ถ้าจิตใจอยู่เหนือ
ความดีความชั่วเสียแล้วความรู้สึกต่างๆ เช่นนี้จะมีอยู่ไม่ได้.
แต่เพราะจิตใจของเรายังแพ้ต่อค่าของความดีความชั่ว
ฉะนั้นเราจึงมีความรู้สึกว่าใครดีใครชั่ว หรือใครเสมอกัน
เป็นเหตุให้ใจหวนไหวไปบ้าง เพราะเหตุที่รู้สึกเช่นนั้นอยู่
จึงยังไม่เป็นความสงบสุขจริง ๆ. ๓๑๑

สังโยชน์ข้อที่ ๔ เรียกว่า อุกตัจจะ แปลว่า ความ
กระเพื่อม ความฟุ้ง หรือความไม่สงบนิ่ง เช่นความรู้สึก
ที่กระพือขึ้นในเมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่น่าสนใจผ่านมา. คนเรา
มีความต้องการอะไร ๆ ประจำอยู่ในใจ โดยเฉพาะก็คือ
ความอยากได้ออยากเป็น อยากไม่เอา อยากไม่เป็น, เมื่อ
มีสิ่งใดผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย มาในลักษณะที่ตรงกับ
ความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่งของตนเข้าแล้ว ความกระ-
พือขึ้นของใจย่อมจะมีได้อย่างที่เราเรียกกันว่า “ความทึ่ง”
ที่เนืองแน่นได้ทั้งในแง่ร้ายก็ได้. ถ้าตบแลกประหลาดแล้ว

เป็นต้องเกิดความสงสัยทั้งขึ้นมาทีเดียว เพราะเรายังมีสิ่ง
ที่เราต้องการ ยังมีสิ่งที่เราหวาดกลัววิตกกังวลระแวงอยู่
ฉะนั้น ใจจึงทนไม่ได้ ต้องทิ้งต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามา
จนธรรมดาเป็นอย่างนี้ ถ้าเป็นสิ่งที่ถูกกับค้นหาแล้วก็ยาก
ที่จะระงับได้ย่อมสนใจจนเนื้อเต้น ดีใจจนลืมหิว ถ้าเป็น
เรื่องเศร้า ก็ทำให้ใจแพบเหี่ยวแห้งจนหมดความสุข นี่คือ
ลักษณะของสิ่งที่เรียกว่า อหัตถ์จะ. ๓๑๒

พระอริยเจ้า ๓ ประเภทข้างต้น ก็ยังมีความทิ้งและมึ
ความสนใจในบางสิ่งบางอย่าง แต่พระอรหันต์ไม่มีความ
ทิ้งไม่มีความสนใจในสิ่งใดเลย เพราะจิตใจของท่านหมด
ความกระหายในสิ่งทั้งปวง หมดความกลัว หมดความเกลียด
หมดความวิตกกังวล หมดความระแวงสงสัยอยากรู้อยาก
เห็นในสิ่งต่าง ๆ ท่านมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่มีอะไรมาล่อ
หรือยั่วให้เกิดความทิ้งหรือความสนใจ เพราะหมดความ
ต้องการนั่นเอง จึงหมดความสนใจหรือข้อสงสัยทั้งปวง.
ขอให้เข้าใจไว้ด้วยว่า ความสงสัยในปัญหาต่าง ๆ นั้น
มันมีอยู่หรือมันเกิดขึ้นก็เพราะความอยากอย่างใดอย่างหนึ่ง
นับตั้งแต่อยากรู้ไปที่เดียว. ๓๑๓

ครั้นหมดความอยากเพราะเห็นสิ่งทั้งปวงเป็น อนิจ-
จัง ทุกขัง อนัตตา ไม่มีอะไรที่น่าเอน่าเป็น จึงไม่มี
ความทึ่งในสิ่งใด ๆ, ฟ้าผ่าลงมาข้าง ๆ ท่านก็ไม่มีความทึ่ง
เพราะไม่มีความรู้สึกกลัวตายหรืออยากอยู่หรืออะไรทำนอง
นั้น. แม้จะมีอะไร ๆ ที่ร้ายแรงชนิดไหน หรือว่าเกิดมี
ความรู้ความคิดสิ่งใหม่ ๆ ในโลกท่านก็ไม่มีความทึ่งความ
สนใจ เพราะมันไม่มีความหมายอะไรเลย สำหรับท่าน.
ท่านไม่ต้องการทราบถึงสิ่งใดในลักษณะที่ว่ามันจะอำนวย
อะไรให้ท่านได้บ้าง เพราะท่านไม่ต้องการอะไร; ฉะนั้น
จึงไม่มีความทึ่งในลักษณะใด ๆ หมด จิตของท่านจึง
บริสุทธิ์หรือสงบ อย่างที่คนเราตามธรรมดาคาดไม่ถึงเอา
ทีเดียว. ๓๑๔

กิลีสข้อ ๑๐ อันเป็นข้อสุดท้าย ท่านเรียกว่า อวิชชา
เป็นที่รวมความของบรรดากิลีสทั้งหลาย ที่ไม่ได้ระบุชื่อ
ไว้เป็นอย่างอื่น. คำว่า อวิชชา แปลว่า ภาวะที่ปราศจาก
ความรู้. ความรู้ในที่นี้หมายถึงความรู้จริง ความรู้ถูกต้อง.
ตามธรรมดาสัตว์ทั้งหลายจะอยู่โดยไม่มีความรู้อะไรเลยนั้น

เป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าความรู้นั้นเป็นความรู้ผิด ก็มีค่าเท่ากับไม่รู้ คนจึงมีวิชาหรือรู้ผิดอยู่เป็นประจำ จึงมีดมนท์. ปัญหาสำคัญที่สุดของมนุษย์ก็คือปัญหาที่ว่าอะไรเป็นความทุกข์ที่แท้จริง? อะไรเป็นต้นเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เกิดทุกข์? อะไรเป็นความไม่มีทุกข์ที่แท้จริง? และอะไรเป็นหนทางอันแท้จริงซึ่งจะให้ได้มา ซึ่งความไม่มีทุกข์นั้น ๆ? ถ้าใครมีความรู้จริง ๆ แล้ว เรียกว่าคนนั้นไม่มีวิชา จัดเป็นผู้มีวิชาในที่นี้. ๓๑๔

บรรดาความรู้ทั้งหลายมีมากมายเหลือที่จะกล่าวได้ แต่พระพุทธเจ้าท่านจัดไว้ในจำพวกที่ไม่จำเป็นต้องรู้. ความตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้าเอง ก็มีขอบเขตอยู่แต่ในวงเรื่องที่ควรรู้ ในบรรดาสิ่งที่ควรรู้แล้วพระองค์ทรงรู้ทั้งหมด. คำว่า “สัมพัญญ” (รู้ทั้งหมด) ก็คือการรู้แต่ในขอบเขตที่ควรรู้ ไม่ใช่ว่าจะครอบคลุมไปถึงสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องรู้สำหรับการดับทุกข์. ๓๑๖

วิชาทำให้คนสำคัญผิด ในสิ่งที่เบ่งทุกข์ว่าเป็นความสุขจนถึงกับพอใจยอมเวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์ และ

สำคัญผิดในเหตุของความทุกข์ จนไปคว้าเอาสิ่งที่ผิดไว้ หรือเกิดความโง่เขลาใหม่ๆ ขึ้นมาเช่น การโทษผีสาว เทวดา โทษอะไรต่าง ๆ ว่าเป็นเหตุให้เกิดเจ็บไข้ หรือเคราะห์ร้าย แทนที่จะรักษาหรือแก้ไขโดยวิธี ที่ถูกต้อง ก็ไปนั่งบนบัลลังก์สาวเทวดาอยู่อย่างนั้น เรียกว่าอวิชาเป็นต้นเหตุของความทุกข์ ชนตาที่สุด นี้เป็นตัวอย่าง, ๓๑๗

สำหรับอวิชา ในเรื่อง ความดับสนิท ของทุกข์ นั้น คือไม่รู้เรื่องการดับกิเลสดับตัณหา ซึ่งเป็นต้นเหตุของการดับทุกข์โดยตรง ไปหลงเอาความสงบสุขหรือความไม่รู้สีก ตัวชนิดที่เกิดมาจากสมาธิหรือฌานสมาบัติว่าเป็นความดับทุกข์สิ้นเชิง ซึ่งมีตกคืนในสมัยพุทธกาล และยังคงส่งเสริมทำกันจนถึงบัดนี้ บางครั้งยังอาจถึงกับยึดเอาการามารมณ์เป็นเครื่องดับทุกข์ อย่างที่บางคนได้ยึดเป็นหลักไว้ว่า การามารมณ์เป็นของจำเป็นมาก หรือเป็นอาหารสำคัญ ชนิดหนึ่งของชีวิต แทนที่จะมีปัจจัยเพียง ๔ อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ก็เพิ่มเอาการามารมณ์เข้าไปอีกอย่างหนึ่ง รวมเป็นปัจจัย ๕ อย่าง อย่างนี้ก็มิ. บางลัทธินิกายได้เอาการามารมณ์เป็น

เครื่องดับทุกข์ จึงเกิดเป็นลัทธิภิกษุที่มีการกระทำอันน่า
บัดสีลามกอนาจาร ชนที่วิหารของเขานั่นเอง. ๓๑๘

สำหรับอวิชาความไม่รู้ ในหนทางที่จะให้ได้มา
ซึ่งความดับทุกข์ นั้นคนที่ไม่รู้ ก็ยอมทำไปตามความ
เขลาหรืออำนาจกิเลสตัณหา ตามความต้องการของตน
เองเช่นหลงเชื่อในสิ่งภายนอก กอຍแต่ฟังผีฟังเทวดา
ไปตามประสาของคนที่ไม่มีความรู้. แม้จะเป็นพุทธ-
บริษัทโดยกำเนิดอยู่แล้ว ก็ยังหลงไปได้ถึงขนาดนั้น.
เพราะอำนาจของอวิชชานั่นเอง ทำให้ไม่เข้าใจ หรือ
ยินดีในการดับทุกข์โดยปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่
ไปดับทุกข์ของตนด้วยการจุติรูปเทยนั่งบนบัลลังก์
ตนเชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์. ตามปกติคนต้องการมีความรู้
แต่ถ้าความรู้นั้นเป็นความรู้ที่ผิด เมื่อยังรู้อย่างผิดมาก
เลยกลายเป็นความรู้ชนิดที่บังลุกตา. ๓๑๙

คำว่า แสงสว่าง ๆ นี้ก็ต้องระวัง อาจจะเป็นแสง
สว่างของอวิชชาก็ได้ คือแสงที่ทำให้ตามืดบอดหลงผิด
และให้เกิดความประมาท โดยไม่อาจสำนึกว่าตนกำลังถูก
แสงของอวิชชานับบังลุกตาอยู่ จึงไม่สามารถจะเอาชนะ
ความทุกข์ได้ มัวแต่หลงในสิ่งเล็กน้อยไม่เป็นสาระอย่าง

เกิดทูลบูชา หลงไหลในกามารมณ์ต่าง ๆ ว่าเป็นอุดม
ธรรมจำเป็นของมนุษย์ ซึ่งทุกคนควรจะได้รับเสียก่อนที่
จะตาย แล้วจะแก้ตัวว่าทำเพื่ออุดมคติอันอื่นอย่างไรได้.
การหวังไปเกิดใน สวรรค์ ก็หมายเอา กามารมณ์ เป็นที่ตั้ง
อะไร ๆ ก็ไปติดอยู่แค่กามารมณ์ทั้งนั้น นี่เพราะอวิชชา
ได้หุ้มห่อจิตใจไว้อย่างไม่ให้ใครทะลุรอดออกไปได้. ๓๒๐

ในพระบาลีบางแห่ง ได้อุปมาอวิชชาว่า เหมือนกับ
เปลือกหนาที่หุ้มโลกทั้งหมด ไม่ให้คนได้เห็นแสงสว่างที่
แท้จริง. ท่านจัดอวิชชาไว้เป็นกิเลสข้อสุดท้าย เป็นอัน
ว่าเมื่อเป็นพระอรหันต์จึงตัดกิเลส ๕ อย่างข้างท้ายได้หมด
คือตัด รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา
ซึ่งเป็นการตัดสังโยชน์ได้หมดทั้ง ๑๐ อย่าง แล้วก็กลายเป็น
เป็น พระอรหันต์. คือเป็นพระอริยเจ้าชั้นสูงสุดในทาง
พระพุทธศาสนา. ๓๒๑

พระอริยเจ้าทั้ง ๔ ประเภท กล่าวคือ พระโสดาบัน
สกิทาคามี อนาคามี และอรหันต์นั้น จัดว่าเป็นผู้ที่
อยู่ในโลกุตระภูมิ. ตัวธรรมที่ได้บรรลุเรียกว่า “โลกุตระ
ธรรม” แยกออกเป็น ๔ อย่าง คือภาวะของพระโสดาบัน
ในขณะที่กำลังตัดกิเลสนั้นเรียกว่า โสดาปัตติมรรค อย่าง
หนึ่ง เมื่อตัดกิเลสได้แล้วเรียกว่า โสดาปัตติผล อีกอย่าง

หนึ่ง, จึงเป็นคู่ ๆ คือ โสคาปัตติมรรค-โสคาปัตติผล, สกิทากามิมรรค-สกิทากามิผล, อนากามิมรรค-อนากามิผล, อรหัตตมรรค-อรหัตตผล. เป็น ๔ คู่ เติม นิพพานเข้าอีกหนึ่งจึงเป็น ๕ เรียกว่า **โลกุตตร-ธรรม** ๓๒๒

บุคคลในโลกุตตรภูมิ เป็นผู้มีความทุกข์น้อยลงตาม สัตว์ส่วน จนกระทั่งไม่มีทุกข์เลย. เมื่อมีการกระทำให้รู้ แจ่มชัดที่ถูกต้อง เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง จน ระวังความอยากทั้งปวงได้จริง ๆ แล้ว ก็จะเกิดผลเป็น โลกุตตรภูมิขึ้นมา ทำให้จิตใจของผู้นั้นอยู่นิ่งเห็นอวิสัยชาว โลก. หลังจากนี้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นทุกข์ของความพอใจหรือ ไม่พอใจในโลกก็ไม่สามารถจะครอบงำจิตใจ หรือมีอิทธิ พลเหนือจิตของท่านได้อีกต่อไป เพราะท่านละกิเลสทุก ชนิดได้หมดจดสิ้นเชิง. ๓๒๓

ส่วนที่เรียกว่า "นิพพาน" นั้น ถ้าเป็นเรื่องโลกุตตร-ธรรม ก็หมายถึงสภาพอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนกับสิ่งใด ๆ หมด คือไม่เหมือนกับสิ่งทุกสิ่งในโลก ผิดจากทุกสิ่งใน โลกเมื่อทางโลกหรือสิ่งทั้งหลายมีภาวะเป็นอย่างไร ถ้ายก เลิกภาวะและวิสัยเหล่านั้นทั้งหมดเสียได้ ก็จะเหลือสิ่งที่ เรียกว่านิพพาน กล่าวคือสภาพตรงกันข้ามจากโลกโดย

ประการทั้งปวง เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งไม่ต้องอาศัยสิ่งใดปรุงแต่งและไม่ปรุงแต่งสิ่งใด เป็นที่ดับของการปรุงแต่งทั้งปวง, แต่ถ้าจะกล่าวทางผล นิพพานก็หมายถึงภาวะที่ปราศจากการถูกเผาผลาญ ปราศจากการถูกดับดับที่มแทงร้อยรัด ครอบงำ ผูกพันอะไรทั้งหมดเหล่านี้. เพราะว่า กิเลสทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุทำให้ร้อนนกร้อนใจต่าง ๆ นานา ได้ถูกทำลายให้หมดไป ก่อนจะถึงภาวะที่เรียกว่านิพพาน.

๓๒๔

นิพพานเป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ไม่มีขอบเขต ไม่ต้องอาศัยการกินเนื้อที่ ไม่ขึ้นอยู่กับการล่วงไปของเวลาหรือไม่เกี่ยวข้องกับกาลเวลา แต่อยู่ในลักษณะเป็นตัวของตัวเองชนิดหนึ่ง ไม่เหมือนอะไร ๆ ในโลก แต่เป็นที่ดับของภาวะโลก ๆ. พุทธในฐานะเป็นอุปมาท่านให้นามว่าเป็นแดนที่ดับของสิ่งปรุงแต่งทั้งปวง จึงเป็นธรรมชาติที่อิสระปราศจากเครื่องผูกมัด ไม่มีการถูกทรมานกระทบกระทั่งที่มแทงโดยอะไร ๆ ทั้งสิ้น. นี่เป็นลักษณะของโลกุตตรธรรมข้อสุดท้าย เป็นจุดหมายปลายทางของพระพุทธรศาสนา เป็นเรื่องสุดท้ายของการปฏิบัติทางพุทธรศาสนา.

๓๒๕

สรุปความ

ดังได้บรรยายหลักแห่งพระพุทธศาสนา มาโดยลำดับ ๆ ว่าพุทธศาสนาคือวิชาและระเบียบปฏิบัติ เพื่อให้รู้จักสิ่งทั้งปวงถูกต้อง ตามที่เป็นจริงว่า อะไร เป็นอะไร สิ่งทั้งปวงมีสภาพตามที่เป็นจริง คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวหรือของตัว; แต่สัตว์ทั้งหลายยังหลงรักหลงยึดติดสิ่งทั้งปวง เพราะอำนาจของความยึดมั่นที่ผิด. ในพุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติเรียกว่า กิล สมาธิ ปัญญา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือตัดความยึดมั่นถือมั่นนั้นเสีย. อปาทนความยึดมั่นนั้นมีสิ่งที่ลงเกาะหรือจับยึด คือขันธทั้งห้า ได้แก่ แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ๓๒๖

เมื่อรู้จักขันธทั้งห้าตามที่เป็นจริง ก็จะสามารถเข้าใจสิ่งทั้งปวงจนถึงกับเบื่อหน่ายคลายความอยาก ไม่มีติดอะไรติดอะไร. และเราควรจะมีชีวิตอยู่อย่างที่เราเรียกว่า “เป็นอยู่ชอบ” คือให้วันคืนเต็มไปด้วยความปีติปราโมทย์ อันเกิดจากการกระทำที่ตรงตามที่ถูกต้องอยู่เป็นประจำ แล้วระงับความฟุ้งซ่าน เกิดสมาธิ เกิดความเห็นแจ้งได้เรื่อยๆ

ไป จนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่าย คลายความอยาก
ความหลุดพ้น และนิพพาน ได้ตามความเหมาะสมของ
สิ่งแวดล้อม. ๓๒๗

ถ้าเราจะรีบเร่งทำให้ได้ผลเร็วขึ้น ก็มีแนวปฏิบัติที่
เรียกว่าวิปัสสนาธุระ. เริ่มตั้งแต่มีความประพฤติบริสุทธิ
มีใจบริสุทธิ์ มีความเห็นบริสุทธิ์ เรื่อยขึ้นไปจนถึงมี
ปัญญา คือความเห็นแจ้งบริสุทธิ์ ในที่สุดก็จะตัดกิเลสที่
ผูกมัดคนให้ติดอยู่กับวิสัยโลกออกเสียได้ เรียกว่าการ
บรรลุมรรคผล. ๓๒๘

ทั้งหมดนี้นับว่าเป็นการแสดงให้เห็นแนว สังเขปทั้ง
หมดของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ต้นจนปลาย ให้เห็นว่า
หลักพุทธศาสนามีอยู่อย่างไร พร้อมกับแสดงหลักปฏิบัติ
ไปในตัว. ๓๒๙

เป็นอันว่า เราได้ติดตามเรื่องมาตั้งแต่ต้นจนถึงผล
สุดท้ายของพระพุทธศาสนา เรื่องทั้งหมดก็ไปจบสิ้น
ลงที่นิพพาน ดังหลักพุทธภาษิตที่ว่า “พระพุทธเจ้า
ทุก ๆ องค์ย่อมถือว่านิพพานเป็นอุดมธรรม” ฉะนั้น
เราจึงต้องศึกษาให้รู้ให้เข้าใจ และให้ลุล่วงได้ตามสมควร
จึงจะได้ชื่อว่า เป็นพุทธบริษัท คือเห็นแจ้งหรือเข้าถึงตัว

พุทธศาสนาจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นแต่ผู้รู้ หรือผู้เข้าใจ
ในพุทธศาสนาเท่านั้น หาได้เป็นผู้เห็นแจ้งไม่. ๓๓๐

ฉะนั้น ทุกคนจะต้องไปพิจารณาตักสิลของตัวเอง
ให้เข้าใจ และพยายามไถ่ถอนมันออกไปเสียให้ได้ แม้ได้
แต่เพียงครึ่งหนึ่งก็จะเกิดความรู้แจ้งขึ้นมาบ้าง. เมื่อกิเลส
ครึ่งหนึ่งมันหมดไปแล้วจริง ๆ ผลก็คือเกิดความสะอาด
ปราศจากความชั่ว เกิดความสว่างจากความหลงผิด แล้ว
ความสงบทางจิตใจก็เกิดขึ้นแทน. จึงขอแนะนำพร้อมทั้ง
วิงวอน ให้ท่านทั้งหลายศึกษาพระพุทฺธศาสนากันใน
อาการเช่นนี้ เพื่อจะได้เข้าถึงพระพุทฺธศาสนาอย่างแท้จริง
ไม่เสียชาติที่เกิดมา เป็น มนุสฺยพบ พระพุทฺธ ศาสนา หรือ
อย่างน้อยก็ทำให้เราได้ความเป็นมุนุสฺยโดยสมบุรณ. ๓๓๑

บริษัท: บริษัท โรงพิมพ์สหมิตร จำกัด 1032/205-208 ซ.ร่วมศิริมิตร พหลโยธิน บางเขน กทม. 10900 โทร. 271-0755
นายธานี รัตนราหะ ผู้พิมพ์/โฆษณา

เป็นมนุษย์ หรือ เป็นคน ?

เป็นมนุษย์ เป็นได้ เพราะใคร
ในดิน นกในป่า นกใน
ที่ใด ที่ใด เป็นได้ แต่เพียงคน
ย่อมมี นก นกใน นกใน นกใน

ใครก็ตาม ใครก็ตาม ใครก็ตาม
ที่มีใครๆ ใครก็ตาม มนุษย์
เพราะ ทั้งๆ ทั้งๆ ทั้งๆ
เป็นมนุษย์ นกใน นกใน นกใน

ใครก็ตาม นกใน และ นกใน
ใครก็ตาม นกใน นกใน นกใน
เพราะ นกใน นกใน นกใน
แต่ นกใน นกใน นกใน

ใครก็ตาม นกใน นกใน นกใน
นกใน นกใน นกใน นกใน
นกใน นกใน นกใน นกใน
นกใน นกใน นกใน นกใน

นกใน นกใน